Beş Kıtada Türk Seyyahları

XX. Yüzyıl Gezi Edebiyatımızdan Seçmeler

Hazırlayan: Enis Batur

TURKCELL

Beş Kıtada Türk Seyyahları

{Gezi Edebiyatından Seçmeler}

Enis Batur

Turkcell - 2002

Sunuş

İletişimde bugün artık bir şey çok zor: Bilgiye değer biçmek. Yani bir önem sıralaması yapabilmek. Çünkü çok fazla kanalda çok fazla bilgi var. Bu bilgi bulutunun içinde "hedef belirleyebilmek", "seçebilmek", en az bilgi bulutuna erişmek kadar, hatta belki daha da önemli.

Elektronik iletişim, bilgiye erişimde ulaşılabilecek hızın ve esnekliğin sınırlarını zorluyor. Ama belki hiçbir iletişim teknolojisinin sahip olamayacağı güç, "seyyah"ın kararlılığında gizli. O kararlılıkta ya belirlenmiş hedefler, ya da -en azından- hedefe yönelten o çok güçlü merak duygusu var.

Bir kültürün insanını, bir "seyyah" olarak bambaşka bir kültürün içindeyken izleyebilmek bu yüzden paha biçilmez bir deneyim. Bu kitap, okuru, böyle insanların 100 yıllık yolculuğuna ortak ediyor; bambaşka kültürlerin içine dalan bizim seyyahlarımızın kendi kalemleriyle kâğıda döktükleri "karşılaşma anları"nı, büyük bir koleksiyon olarak biraraya getiriyor.

Bazılan nerdeyse tam bir yüzyılı geçip şimdi bu kitabın okuruna ulaşmış metinler, sonunda vardığı adreste, belki yazıldığı günlerdekinden de özel bir bilgiye yol açacak.

"Mazhar Osman bundan 87 yıl önce Avustralya'ya ayak bastığında, binlerce yıllık bir kültürün insanlarına, 'insan doğası' üzerine kendi ülkesinden ta oralara taşıdığı sorularla bakmamış mıdır?" diye düşünmeden edemezsiniz. "1919'un Çin'inde Kemal İlkul, kendi halkının kaderi üstüne ne bulmuş, ne keşfetmiş olabilir?"

İletişimde hız rekorları kırılan, "veri"ye erişimde mekana bağımlılığın tarihe karıştığı günümüzde, insanların hangi bilgi için yaşadığını hissetmek, "Ben hangi bilgi için yaşıyorum?" sorusuna cevap verebilmek, sınırları aşan teknolojinin "veri"yi "bilgi"ye dönüştürebilmesi için tek şart.

Herşey sormakla başlıyor. Bizim seyyahların 100 yıllık sorularında, belki aradığınız cevapları bulacaksınız.

Saygılarımızla,

Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.

Enis Batur: Beş Kıtada Türk Seyyahları

Herşey, aslında, bir dil sürçmesi ile başlamış.

Türk kültürünün gelmiş geçmiş en büyük "yolcu"su, Evliya Çelebi, gençliğinde gördüğü bir rüyada Peygamber ile karşılaştığında ondan "sıhhat" dileyecekken ağzından "seyahat" sözcüğü kaçmış: Bizim gezi edebiyatımız oradan harekete geçmiştir.

Evliya Çelebi'den Yirmisekiz Mehmet Efendi'ye, ondokuzuncu yüzyılın gönüllü ve zorunlu (çünkü sürgün yollarına düşmüş) yolcularına, Türk'ün Dünya ile alışverişi geniş çapta tek yönlü olmuş, pusula hemen hep Batı'yı göstermiştir. Gezi edebiyatımızın yaygın bir coğrafyaya sıçraması için, yirminci yüzyılın sahne alması beklenmiştir.

Bu konudaki ilk toparlayıcı çalışma, Türk Dili dergisinin 1973 yılında günışığına çıkan "Gezi Özel Sayısı"nın sonunda yeralan, üstâd Orhan Şaik Gökyay'ın hazırladığı kaynakçadır. Önemlice bir bölümü eski yazıda kalmış, pek çoğu tek bir kez basılabilmiş ve kütüphanelerin tozlu raflarında unutulagelmiş seyahatname kitaplarının dökümüne göz atıldığında, ortaya beklenmedik bir görünüm çıktığını belirtmek gerekir: Türk seyyahları, sanılanın tersine, kısıtlı bir harita içinde hareket etmiş değildir; antolojinin başlığını seçerken "beş kıtayı vurgulamamın nedeni, gerçekten de, hiç değilse son yüzyıl içinde, Alaska'dan Yeni Zelanda'ya, Güney Amerika'dan Japonya'ya uzanan uçsuz bucaksız bir coğrafyanın katedilmiş olmasıdır. Karayolu, Deniz yolu, Hava yolu sınırı tanımaksızın her bölgeye sefer düzenlemiş seyyahlarımız. Mesafeler, güçlükler, iki dünya savaşının yarattığı zorlu koşullar engellememiş gezginimizi: Yabancı diyarlar, kentler, uzak uygarlıklar mıknatıs gibi çekmiş onları.

Antoloji, seçki, seçme yapmanın ilk temel güçlüğü sayfa sınırından başlar. Önünüzde yüzbinlerce sayfadan oluşan bir blok vardır, heykeli oradan yontmak zorunda kalacaksınızdır. Belli tercihler yapılması kaçınılmazdır, en doğrusu size en uygun görünen ölçütleri koymak, sınırlarınızı öyle tayin etmeniz olur - ben de bunu yaptım: 1900'lerin başından sonuna uzanan zaman diliminden, birkaçı bildik tanıdık, ezici çoğunluğu gözden kaçmış, unutulmuş örnekleri ayırdım, yanyana geldiklerinde farklı bakışaçılarını, tasaları, gezme anlayışlarını sergilesinler diledim. Seçmeler genellikle eksikleri nedeniyle yargılanır, oysa seçmek ve biraraya getirmek öznel bir çaba olsa bile, dayandığı ölçütlere bağlı olarak nesnel kaygıları da öne çıkarır, doğrusu buna dikkat kesilmek olur.

Gezginleri, aynı dönemlerden, ayrı meslek gruplarından seçmeyi yeğlediğimi söylemek isterim öncelikle edebiyatçıları, gazetecileri toplamak, "gezmek" fiilinin boyutlarını törpülemek anlamına gelecekti. Yakın Coğrafyaya özel bir yer ayırdığımı gizleyecek değilim: Bir ülkenin yurttaşlarının komşu ülkeleri hangi gözle görüp değerlendirdiği başlıbaşına önemli bir konu bana kalırsa. Öteki uçta, "serüvenci" yanımızın açılımlarını gösterebilecek ürünlere ağırlık verdim. Yazma teknikleri açısından özgün çizgiler çeken kimi örneklere yer vermeye özen gösterdim. Kimi parçaları, fotoğraf destekleri nedeniyle ayrıca önemsedim.

"Beş Kıtada Türk Seyyahları", benim gözümde panoramik bir belgesel. İleride hazırlanabilecek geniş oylumlu bir antolojinin çekirdek kaygılarını taşıyor. Çalışmamı yürütürken başta Sermet Çifter Kütüphanesinin engin arşivi olmak üzere çeşitli kaynaklardan, konuyla ilgili dostlarımın birikimlerinden yararlandım, ama asıl teşekkürü ağır bir yükü üstlenen yardımcım Burak Şuşut'a borçluyum.

Turkcell, 2001 yılı sonunda, gene benim yayına hazırladığım, altbaşlığı "İstanbul'da ve Anadolu'da Batılı Gezginler" olan bir başka seçkiyi okurlara sunmuştu: Avrupa Güneşinin Doğduğu Yere Yolculuk. Bu ikinci seçki, ilkiyle tersyüz ilişkisi oluşturarak, sanırım, anlamlı bir bütünlüğe ulaşılmasını sağlayacak.

Çok gezen iyi yaşar.

Cenap Şahabettin: Kahire, 1909

Yarı karanlık, bir avlu içinde çantalar, sandıklar, denkler pek düzensiz ehramlar oluşturuyor; ağır yükler altında hamalların kıvırcık saçları terliyor, dar nefesleri inliyor, gözleri dayanma kanı içinde kızarıyordu; dilmaçlar aldatıcı bir incelik ile gezgin madamlar önünde baş kesiyor, yaldızlı şapkalarını ellerinde sallayarak kılavuzluklar vaat ediyorlardı; kuru, esmer görevliler gerinerek bir odadan çıkıyor, bir gezginin danışmalarına esneyerek kısa, kesik bir yanıt veriyor, defterlere bakmaktan yorulan gözlerini oğuşturarak bir başka odaya geçiyordu. Göğüslerinde iki kayış -yan çantanın kayışı ile dürbün çantasının kayışı- çaprazlaşan yolcular bir gecikme korkusuyla bir pencereden ötekine koşuyor, bir hamala: "Dikkat..." ötekine: "Yavaş..." diyordu... Bir büyük avlu kaynaşmayla doluydu: Burası İskenderiye garı idi...

Evet, iki gün gezdikten, bir gün dinlendikten sonra gönlümde küçük bir ayrılık üzüntüsü olduğu halde İskenderiye'den ayrılıyordum...

Orada, o yarı karanlık avlu içindeki kalabalığın yürek çarpıntısı baş döndürüyordu; garın gezinti yerine çıktım. Burada şakağında kurşun kalemi sokulu bir görevli hızlı hızlı aşağı yukarı geziniyor, sonra duruyor, bir eli belinde, iki parmağı ağzında yanaklarını şişiriyor, bir ıslık çalıyordu. Küçük bir lokomotif, görevlinin ıslığına yine ıslıkla bir yanıt veriyor; bir duman kokusu, bir duman tabakası içinde demiryolları gıcırdatarak, çatırdatarak dolaşıyor, ta uzaklara götüreceği treni arıyordu... O zaman ıslık çalan görevli yan gözüyle bütün genç madamlara bakıyor, yüzündeki gururlu gülüş ve kıvancı bütün yolculara göstermek istiyordu; zavallı sanıyordu ki koca makinenin ağır iri gövdesini yürüten şey kendi dudakları arasından çıkan hafif ıslıktır. Ben bu aklı kıt görevliye bakıyor, kendi kendime: "İşte, kişinin bütün güçsüzlüğü ve gücü..." diyordum.

Öğleden üç saat önce yolcular çift camlı, tozdan telekten korunmuş vagonlara girdiler. Sonra lokomotif düzgün aralıklı bir öksürük hırıltısıyla soluk alarak bütün treni sürüklemeğe başladı; vagonların

içerisi -tekerleklerin rayları ezmesinden ortaya çıkan- bir madensel gürültü ile doldu. Bütün yolcuların vücudu hafif bir titreme içinde idi. Gardan çıktık... Hızla geçen bir şerit üstündeki görünüm gibi kentin son yapıları birer birer yolcuların ayrılış bakışını esenliyordu.

Artık İskenderiye'yi bütün bütün geride bıraktık; şimdi tren "ekili bir düzlem" ortasında gidiyor: Ekinler şurada yeşil, ötede sarı bir olgunluk içinde, daha ötede biçiliyor. Yeğni bir yel bütün bitkileri yelpazeliyor; ekinler ezgili bir dalgalanma içinde yelle birlikte yürür gibi görünüyor. Hörgüçlü, iri, kır öküzler uzun bir boyunduruk altında işlenmemiş toprakları eşiyor, ara sıra anlamsız koca bir bakışla trene, yanından geçen vagonlara bakıyor, ötede beride kuru çamurdan bir tepecik, iki büyük tarla arasında bir kuraklık eğmeci çiziyor; bu tepecikler kuşkusuz ekincilerin sığınakları olacak...

Ekinler arasında şimdi çıplak bir Arap çocuğu, sonra başında bir deve yükü başak taşıyan bir kadın, daha sonra yüzü bir kara örtüyle örtülü bir Bedevi kızı, sesi işitilip de kendisi görülmeyen bir hızla atını süren bir atlı ve sonunda korkusuz adımlarla birbirini izleyen bir dizi deve görüyoruz.

Sonra ufuktaki sincap rengi bir çizgi bu parlak görünüme bir son çekiyor: Çöl başlıyor; bütün bakış çemberi pek dokunaklı, pek çıplak kalıyor...

Gök duru; çöl -göz yetiştiğince geniş bir kum denizi durumunda- sürüp gidiyor. Ne gökyüzünde bir bulut, ne yerde bir bitki var. Binde bir hurma ağacı bu ufuksuz çıplaklığın sonsuz üzüntülerine etkisiz, yeşil bir avutma noktası koyuyor. Hiçbir yanda bir uyanıklık izi yok, sanki her şey bir derin uyku içinde; sanki her yer, ilkel yüzyıllardan bu yana doğan ve batan oddan bir güneşin yakıcı ışınları altında yanmış, sanki bütün bu acılı yer, sınırsız bir kül çölü durumunu almış... Ara sıra sincap renkli evcikleri kuma batmış, yoksulluk ve sıcaklıktan yıkıntı yığınına dönmüş bir köy, buraların insanlıkla ilişkisine bir bezginlik simgesi oluyor. Birkaç saatte ancak bir kez bir canlılık simgesi görülüyor. Develer!.. Yeğin bir ışık yağmuru altında başı ötekinin

kuyruğunu izleyen bu dört ayaklı çöl diyojenleri, üzerinde gezindikleri kumun çatırtısından başka bir şey dinlemezler, yanlarından geçen koca trenin gürültüsünden bile habersiz görünürler, onlar çöl üstünde bilinmez bir konağa doğru yürürler, biteviye yürürler. Develerin kül rengi, yerin sonsuz kumuyla acılı bir renk birleşimi oluşturuyor.

Bu yaşamsız evren içinde sürüklendiği sürece trenin bütün gürültüsü dokunaklı ve biteviye bir çatırtıya dönüşmüştü.

Gök tepemizde duru ve parlak, mavi bir ışıkla dolu, yaşam sevinciyle dolu idi; bakış bu diri göğün altındaki ölü yere dönmek istemiyordu. Böyleyken o yer üzerinde gidiyorduk... Tarihin önsözünün yüzyıllarla kazıldığı ve yazıldığı bu yeryüzü sayfası üzerinde -Kleopatraların gül renkli dudaklarında bir hoşnutluk bükülmesi belirtebilmek isteğiyle yaptırıldığı günde yıktırılan- tarihsel yapıları imgeleyerek gidiyor, bu sarışın kum dalgaları arasında trenin oddan hızıyla durmaksızın gidiyorduk...

Yer ile gök arasını ince, pek ince, sanki saydam bir toz bulutu yazdırıyordu. Pencereleri, kapıları, her yanı kapalı olan vagonların bütün gözeneklerinden o toz bulutu işleyerek içerdeki eşya üzerinde kalın, sarı bir kat oluşturuyor, trenin içerisindeki renk ile dışarının genel renkleri arasında pek az ayırt kalıyor... Yolcular suskunluk ve durgunlukla birer köşeye büzülmüş kum yığınlarını andırıyor... Kirpiklerde biriken kum tozanları bölgenin sıcaklığının verdiği kasların uyuşukluğuna eklenince gözler sanki kendiliğinden kapanıyor; o zaman ruh gözü imgesel bir görüşle oyalanıyor: İnsana öyle geliyor ki şu vagonların içinde altından bir hava çevresi oluşturan kum tozanlarından her biri büyük bir yüzyılın armağanı, döküntüsüdür; buradan, bu geniş alandan geçen her yel soluğu şu cılız kum taneleri üzerinde bütün firavunların tozanlarının darmadağın tozunu görüyor. Sonra düşünceye kutsal anlamların ölümsüz anıları dönüyor: Tanrı'yla konuşma onuruna ermiş yüce Kelim'in (Musa'nın) dalgalarının beşiğine saygıyla alınlarını süren sazlar, Hz. Ken'an'a sığınak olan gizli mağara, Peygamberin kutsal ayağının basılmış izleriyle yüceltilmiş seçkin taş... Bütün Mısır ülkesinin ölümsüz birer süsü olan bu kutsal andaçlar -düşüncenin bilmem nasıl bir geri dönüşümüyle- sırasıyla ruha geliyor, ruhu tatlı bir saygı ile

dolduruyor...

Her şey gibi çölün, kumun etkisi de herkese göre başka oluyor: Bir yolcu dilsiz, işi oluruna bırakmış düşünürken öteki çölden, kumdan yeni bir oyun ve eğlence nedeni bulup çıkarmaya çalışıyor, parmağıyla üstüne başına kendi adını yazıyor, oturduğu yere: "Burası benim yerimdir..." anlamında bir şey çiziyor, gülüyor, güldürüyor... Her şey gibi Mısır'ın bitmez tükenmez tozu da birine bir üzüntü ve bezginlik, ötekine bir sevinç ve açılma nedeni oluyor.

Sonra "mahatta"lar birbirini izliyor. Bizim "tren durağı" (istasyon yerine) dediğimiz yere Araplar "mahatta" diyorlar ki bu sözcük "yük yükletilecek yer" demekmiş. Mahattalar gargaralı, gözenekli testiler içinde Nil suyu satan çocuklar, mandalinacılar, portakalcılar, hamallar, kılavuzlar, dilmaçlarla dolu... Bunlar her istasyonda görülen şeylerdir; fakat dünyada hiç bir istasyonda görülmemiş bir şey var ki Mısır ülkesine özgü: Kimi mahattalarda birkaç Arap çocuğu ellerinde tüyden yelpazeler olduğu halde eli açıklığa bağlı bir bağış karşılığı olarak vagonlardaki kişilerin ve eşyanın tozlarını silkiyorlar; şu toz yığını altından bir çanta, ötekinin altından bir çocuk, daha ötekinin altından bir yemek sepeti çıkıyor. En güldürücü sonuçlar kişileri örten ve gizleyen toz yığınları altında saklı: O bir renk insan biçimleri iki yelpaze vuruşundan sonra şurada apak bir Avrupa yüzüne, ötede kapkara bir Afrika yüzüne dönüşüyor.

Birkaç durak geçilmişti; birden bir gezgin: "İşte ılgın..." dedi ve parmağıyla sağ yanı gösterdi; bütün yolcular o yandaki pencerelere koştular. Aman Tanrım! O ne aldatıcı güzel görü idi; kendi kendime: "İşte yeryüzü düzlemi, gölleri, ormanları, gizil yerleri ile bütün bir ülke... İşte şurada da oklu kuleleriyle bir Cermen kenti... İşte ötede, suları, ağaçları, gölleri, ince uzun sandalları, kayan kayıklarıyla Göksu'nun bir parçası..." diyordum. Her ne denli görünen bu cisimlerde bir buhar renginden başka renk yok idiyse de, her ne denli eşyanın sınırları pek belirsiz idiyse de, yalnız ılgın imgelerindeki gerçeği öykünmek eğilimi o denli güçlü, görülen eşyadaki benzeyiş biçimi öylesi tam, öylesi aldatıcı idi ki içimden: "Acaba?.." dememek olanaksızdı.

O zaman düşündüm: Her gün bu aldatıcı görüler karşısında bitmez tükenmez bir düş içinde yaşayan Arap ozanları parlak düşüncelerle seçkin birer arı gönüllü düşçü olmayabilirler miydi? Bir düşsel evrene benzeyen bir ayrık çevre içinde dolaşan o şairlerin sözleri imge ile dolu, ruhları düş gibi hızla nasıl dolaşmaz olabilirdi? Her şeyi bir şiir ve ılgın gözgüsü içinde gören adam, doğanın güzellikleri üzerinde bilimsel açımlama yapmak gereğini duymayacak kadar doğa düşkünü olur da bütün evren güzelliklerini yüce görünüşüyle içine çekecek, dil uzluğu güzelliğiyle doyacak olursa o kişi ozan olmayabilir mi?..

Çölün acılı kuruluğundan kurtulmuştuk, şimdi Mereotis gölünün sazları arasında gidiyorduk. Uzakta göl kabarıyor, köpürüyordu. Dalgalar trenin yanına dek serpiliyordu. Kendi kendime: "Deve kafilesinden sonra, işte burada dalgaların kafilesi..." dedim; çünkü dalgalar birbirini izleyerek kıyıya yönelen bir sıralama oluşturuyordu. Uzakta, dalgaların kabaran gürültüsü içinde kalan bir kaya üzerinde sular çarpışıyor, parçalanıyor, bir kar yığını biçiminde havalara dağılıyor. Sonra büyük bir çağlayan oluyor yeniden dökülüyor, suyun dalgalarının kıvrımları üstünde ince ak bir köpük oluşuyor. Sonunda bir dalganın salınan oynak omzu üzerinde bize doğru geliyordu... Bu geniş gölden ayrılalı çok olmamıştı ki, şen, oynak gözleri kahkaha çizgileri içinde yitmiş bir yolcu, yola çıktığımızdan beri güldüren bir adam parmağıyla pencerenin dışarısında bir yeri göstererek:

"Efendiler; güvercin köylerine bakınız..." dedi; herkes güldü, çünkü bu bir şaka sanılmıştı. Halbuki pek ciddi idi: Gerçekten yıllardan beri orada birbiri üzerine yapılmış güvercin yuvaları o denli çok, o denli çoktu ki sanki bir köy oluşturuyordu. Bu yuvalardan bileşmiş yapılar arı kovanlarından büyük, bayağı bir kulübeden küçüktü...

Sonra yine tarım izleri görünmeye, toprak yine bir gençlik yaşamı içinde güzelleşmeye başladı. Pencereleri açtık; buradaki toz dayanılabilir bir kertede idi.

Yer, yeşil rengin şaşılacak bir uyuşumu ile sanki yeşil bezekli, yeşil tabanlı bir İran halısı durumunu almıştı; hava yeni bitmiş ekinlerin taze kokusuyla dolu... Ufuklar mavi ve gülümser idi. Burada ekiyorlar, şurada biçiyorlar, ötede harman... Çünkü bu ayrık yerde yaz ve bahar şaşılacak bir uyuşum gösteriyor; kış, soğuğun acıları, buraca tümden bilinmiyor.

Geniş bir su üzerinden geçtik: Burası Nil idi, kutsal Nil... Bunun kıyısında tüm bir güvenle çocuklar koşuşuyor, nehrin onurlu büyüklüğü onları korkutmuyordu. İri, şaşkın gözlü mandalar, bir kıyıda karınlarını ıslatıyorlar, bir kıyıda kadınlar testilerini dolduruyorlardı...

Bir süre bu büyük nehrin sol kıyısını izledik: Görü hep güzel ve güler, hep yaşam dolu idi...

Sonra yine çöle girdik. Bu kez çöl bizi yormadı, çünkü ufukta Ehramlar beliriyordu; kim bilir, belki de Napolyon'un dediği gibi o Ehramlar üstünden kırk yüzyıl bize bakıyor, o toz toprak içindeki kılığımızla eğleniyordu.

Hac Yolunda, 1909, İstanbul (Sadeleştiren: Dr. İbrahim KUTLUK)

Ahmet Rasim: Sofya, 1916

Sofya'ya puslu, çil bir hava ile girdim. Yedi sekiz yıl önce bir kez daha gördüğüm için istasyonu gözüm ısırdı. Hamal önde, ben arkada, bir kapıdan girdik, öbür kapıdan çıktık. Sıra ile dizili beş altı otomobil, biraz ilerde birkaç fayton, çamur içinde bir alan, fes, şapka, kalpak, sağ yanda sarı nefti vagonlu bir tramvay, kalabalık arasında başı çıplaksa ayakları örtülü, ayakları çıplaksa başı kapalı bir iki çocuk, eteklerini toplamış bir madam, eli ardında, yüksek bakışlı bir Alman subayı... anladım; başka bir şehirde değilim. Arada bir ayrım varsa bile, bizim hamalların ulusal giysileriyle buradaki hamalların yakaları yazılı nohut renkli ceket ve pantolonu arasındaki ayrım kadar az... Yoksa para isteyiş, duruş, bir; başlangıç ve sonuç benzer bir biçimde tokgözlülük taslayıcı! Ama fazla olarak buradakiler Türkçeye daha vakıf, daha anlayışlı, daha anlatışlı!

Trenden çok yorgun, bir bakıma bitkin inmiştim. Sarsıntı, uykusuzluk ne olsa çekilmiyor.

İki üç kez gelip geçtiğim için gece olmasına rağmen Bulgaristan'a girdiğimizi anlamıştım. Nasıl?.. Anlatayım: Önce amirlik akan bir yüz vagonun aralığından görünüp geçti. Arkasından kapelası çatık kaşlarına kadar inik biri bizi süzerek ilerledi. Daha arkasından posbıyık bir polis göründü. Bunlar, karşılaşıp görüşmeleri yasakmış gibi birbirleriyle de konuşmuyorlardı.

Arası çok geçmedi. Yeni bir kontrol başladı: Pasaportları yoklayıp topladılar, biletlerimizi bir daha deldiler, bavullarımızı bir daha açıp araştırdılar. Bütün bu işlemler bizim "kafa tutma" dediğimiz davranışlarla aralıklı bir biçimde yapılıyor ve bu süre boyunca yalnız üç sözcük işitiliyordu:

"Bilet!"

Oh! Ne gösterişsiz bir ilişki değil mi? Ama bu gösterişsizliğin bir yanı var ki hoşa gitmiyordu. Çünkü bizi her (uykuya) dalışımızda bu üç sözcükten biri uyandırıyordu.

"Pasaport!"

(Parmakla bavul gösterilerek) "Aç!"

Kadınlarımızın dedikleri gibi "iki esneme bir uyku" yerini tutsaydı, Galip Bahtiyar'la ben ashab-ı kehfe dönerdik.

Beni otele doğru sürükleyen arabanın içinde, Pazarcık'ta gördüğüm bir Bulgar kadınının bedenine pek güzel yakıştırmış olduğu ulusal giysisiyle, burada sürekli olarak gözüme çarpan alafranga giysinin Bulgar kadınlığına vermek istediği güzellik ve inceliği karşılaştırmağa dalmıştım.

İlk duygulanmalar çabuk çabuk yok olmaz. Hele bizim başımızda da böyle bir karşılaştırmayı gerektirecek sorunlar var(sa). Belki bir şeyler bulurum diye bakınıp dururken yuvarlak, siyah bir şapkanın başı açık izleyicisi ile birlikte çamurlu kaldırım üzerinde tekerlek gibi izler bırakarak gittiğini, bir iki kez kıvrıldıktan sonra bel kırar gibi sallana sallana tepesi üstü oturduğunu gördüm. Bakan bakana, gülen gülene!

Hele gocuklu, poturlu bir Bulgar köylüsü, şaşımsı mavi gözlerini burnunun hizasına dikmiş, sanki, "Benim kalpağım düşse böyle yürümez, pof!" diyor. Bu avunmasıyla gülümsemelerini koyuvermiş, öyle mutlu ve sevinçli görünüyordu ki onun böyle bakışından anladığım doğru ise, düşüncelerinin saflığı arasında, "Baban da giyer

miydi?" azarı vardı.

Kısacası geleneklerden birdenbire uzaklaşmak, çoğunlukla pek sıkıntılı, kimi zaman gülünç oluyor. Bizde de böyle girişimlerin ne eleştirilere, ne maskaralıklara yol açtığını görüp duymuyor muyuz? Şehrimizde fes giyen Frenkler ne hale giriyorlar? Yürürken, başımda mı, değil mi diye yoklayanlar, ibiği şaha kalkmış olanlar, dik, sert bastıkları için püskülü fırıl fırıl döndürenlerle az mı eğleniriz?..

(...) Bilmem ki bizimkilerden uzaklaştım da, onun için mi?.. Benim canım burada şiir istiyor. Acaba Bulgar şairleri, Bulgar güzelliğini nasıl görüyorlar? Onlar da "zühre"den, güzelliğin Tanrısallığından, sabahın gönül ferahlatan güzelliğinden, perilerden örnek veriyorlarsa daha uzaklara gitmeli.

"Mat" dediğimiz donuk, ama göz alan renk yerine Bulgar kadınlığında açık bir solukluk var. Duru, pembe üzerine beyaz, ebru ebru, fiske vursan kan fışkıracak gül yanak buralarda yok. Gelsin esmer, sarılıktan yeni kalkmış olanların yüzlerinde görülen hafif karasarı renk.

Bununla birlikte asıl dikkate değer olan, tek tük şahane kara gözlerle tam bir karşıtlık teşkil eden küçük gözlerin dışında, ne çipil, ne ağrılıklı, ne kirpiği düşük, ne inadına şaşı, ne de sürekli burnuna bakan göz olmasıdır. Kör olarak yalnız bir erkeğe rastladım ki, onun da Musevi olma ihtimali vardı. Tek göz, sürekli yaşanır, yırık, kapakları gevşemiş de görmedim. Yumuk, şiş göz de görmedim. Ama buradaki bütün insanlar kirpik ve kaş sevgisinden, büyüleyen göz süzmelerden, bakışların okundan korunmuş ve korkusuz. Samur kaş yok gibi. Arada sırada çatık görülüyor. Elif gibi, keman, düz, uçları kaçık kaşların her türlüsü var.

Çekme burun ender. Uca yakın basık, sipsivri, biçimsiz tümsek, etli cins oldukça bol. Hokka ağız, gonca-fem de görülmüyor. Hele etli,

kırmızı dudağın izi yok. Sarkık türünü de görmedim. Kadınlarımızın "pay veren" dedikleri inceler epeyce yaygın.

(...) Bilmem ki göz dalmaları, kırpmaları, burun şişirmeleri, dudak büzmeleri bunlarda da var mı?

Kanımca dekolte gezenler boşuna sıkıntıya katlanmış oluyorlar. Düz, dikey bir gerdanın ortasında bulunduğu omuz ile, tabanını meydana getirecek olan, çok çok bir iki gizli búkülme ile memeleri gizlemesi gereken o kafur gibi beyaz göğüs nerede? Gerçekte hemen genellikle omuzlar geniş; ama güzellik arayan bakış, o genişliği doldurup ta kalça kıvrımlarına kadar inen gövdede vücut güzelliği denilen ayrı bir uyum, ayrı bir biçimlenme, başka bir renk arar. Dekoltenin keyfi ancak böyle bir görünüşle çıkar. Yoksunluk anlarında:

"Aç efendim sine-i billuru görsün didemiz" diye insana özlem şarkısı söyletenler hani ya?

Romanya Mektupları, 1916

Mazhar Osman: Avustralya, 1915

Avusturalya'da Yerliler ve Hayatları

Burada yerliler tamamile iptidai bir halde olup sabit bir vatanları yoktur, göçebe halinde yaşarlar ve bizzat hükümet bu bedbahtları temdin ve tenvir etmek arzusunda değildir. O kadar ki fabrikalarda bile çalışmak -belki bir san'at öğrenir kaygusile- memnudur. Yalnız tenha ve uzak arazide, Avrupalı amele bulunmadığı zaman hükümetten müsaade alınmak şartile rençberlikte istihdam edilebilirler. Avrupalılarla izdivaç memnudur. Metres ve hizmetçi sifatile istihdam edilen kadınlardan doğan çocuklar da hiç bir hukuku medeniyeye malik değildirler. Yerli ahalinin umumi yerlerde gezinmeleri park ve birahanelere girmeleri de memnudur. Sidney şehrinin dışarısında ve sahilde iki yüz aileden mürekkep bir kamp mevcuttur. Hükümet tarafından iaşe ve ilbas edilir. Ve vahşi hayvanlar teşhir edilir gibi seyyahine gösterilir. Bunlar orada birer esir vaziyetindedirler; şehire girmek isteyenler bir iki saat için müsaade alarak girebilirler.

Kuenzlant'ta otuz bin kadar yerli vardır. Dahilde ormanlarda sazlardan yapılmış kulübelerde çırılçıplak yaşamaktadırlar. Ufak kabilelere münkasimdirler. Vasıtai maişetleri avcılıktır. Mahir avcıları denizde ve gölde balığı görür görmez sür'atle dalar ve onu ellerile tutarlar. Daha büyük balıkları da üzerlerine ucu sivri değnekler fırlatmakla tutarlar. Kibrit ile ateş yakmayı henüz öğrenmemişlerdir. İki odunu sürtmekle ateşlerini istihsal ederler. Kuş avlamak için bumering denilen bir alet kullanmaktadırlar. Bu alet hem spor hem de av için müstameldir.

Tarzı taayyüş: Gıdaları bazı nebatatın kökleri ve avladıkları kuş ve balık etlerinden ibarettir. Ellerine nadiren biraz un geçtiği zaman soğuk su ile karıştırarak bizde develere verilen hamur gibi yerler. Tütün ve alkol istimal etmeleri hükümet tarafından menedilmiştir.

Ecnebi seyyahlar tarafından kendilerine bahşiş makamında verilen bir parça tütün ve alkole büyük bir tehalükle sarılırlar. Bir parça tütün ve alkol için her fedakarlığa katlanırlar. Ve içtikleri zaman adeta cinnet getirirler. Av erkeklerin, kök toplamak da kadınların vazifesidir. Yirmi beş, otuz kişilik gruplar halinde yaşamaktadırlar. Her kabilenin bir reisi bulunur. Bu, her hususta hakimi mutlaktır. Din tebellür etmiş bir halde değildir. Ziraatin mebzul olduğu yerlerde katolik papazları nüfuz ederek birkaç kabileyi bir garnizona toplayor ve onlara biraz un ve pirinç vererek hiristiyan yapmağa çalışıyor... Ve hükümet de arasıra bunlara bir battaniye ile bir balta veriyor. Tabii bunlar cehaleti mutlakada oldukları için hiristiyanlıkları da alelâde bir maymun mukallitliğinden başka bir şey değildir, salip çıkarmak ve rükü yapmaktan başka bir şey bilmezler. Avrupalı çiftçilerin hükümetten vesika ile alacakları yerli amelenin de hiristiyan olması meşruttur.

Adet: Kabile reislerinin sulbünden çocuk dünyaya gelmemesi lazımdır. Onun için reis olacakları zaman mecrayi bevillerini tenasül aletinin dibinden ve hayaların birleştiği yerden keserler. Pek az zaman sonra aletin imtidadındaki yol akamete uğrar; idrar dipten aktığı gibi mukarenet esnasında da meni yine dipten akarak kadının rahmine nüfuz edemez. Bu suretle hamile kalmaktan vareste kalır.

Şimal taraflarında takriben otuz kırk sene evvel bir Alman seyyahı yerlilerin eline esir düşer. Ona ceza olmak üzere ziraatte istihdam ederler. Yanında bulundurabildiği tohumlardan o kısmın yerlilerine sebze ve çiçek yetiştirmeyi öğretir. Bunun üzerine bu adama büyük bir muhabbet beslerler ve hürriyetinden maada onun her arzusunu icra ederler. Bu seyyah otuz kırk sene kadar bu vahşilerin yanında kalmıştı. Kendisi bulunduğu zaman tamamile ihtiyarlamış bir halde idi.

İzdivaç: Bir erkek evlenmek istediği zaman beğendiği kızı kulübesinden geceleyin çalar. İkinci gün kız tarafı ile erkek tarafı beyninde spor şeklinde bir harp oyunu yapılır. Erkek galip vaziyette gösterilir. Bundan başka merasim yoktur. Cinsi münasebat hususunda ayıp ve hicap yoktur. Hep bir arada yaşarlar. Yatarlar kalkarlar ve cinsi münasebetleri alenen yaparlar. Bir ecnebi, onlardan bir kadın isteyecek olursa kadının akrabası bilâtereddüt ve hicap o kadını

hemen takdim ederler. Cinsi münasebat ile alelade hizmetkarlığın bunlar arasında farkı yoktur.

Bunlar Avusturalya'da günden güne azalmaktadırlar. Hükümet sistematik bir tarzda bunlar hakkında imha siyaseti takip etmektedir. Firengi vesair hastalıklar bu bedbahtları müzmin bir halde ihata etmiştir. Hiçbir tabip hiçbir himayekâr el bu zavallılara yardım etmemektedir. Vücutları simsiyah olmakla beraber teşekkülâtı bedeniyeleri şayanı hayret derecede mükemmeldir. Kamburluk vesair arazı uzviye yok gibidir. Sebebini kendi müşahedemle öğrendim; bunlar küçük yaştan beri spora pek ziyade ehemmiyet vermekte ve küçük çocuklara anaları tarafından fenni denebilecek bir tarzda masaj yapılmaktadır. Başka hıfzısıhha bunlarca meçhul olmakla beraber kadınlar hayız zamanlarında erkeğe mukarenet etmek hususunda büyük bir taassup gösterirler.

Erkekler ağaçlara tırmanmak ve yüzmek hususunda harikulade bir maharete maliktirler. Av köpeklerindeki sevki tabii bunlarda daha tekamül etmiş bir haldedir. Çalınan bir şeyi iz ve koku ile keşfetmekte akıllara hayret verecek derecede muvaffak olurlar. Kurt cinsine yakın ve çakal gibi bir hayvan onların daimi arkadaşıdır. Avcılıkta ondan çok istifade ederler. Hükümet mühim sirkatlerde çok defa bunların maharetine müracaat etmektedir. Hiçbir Avrupalıda bulunamıyacak derecede kuvvei basariye ve şemmiyeye maliktirler. Uzak mesafelerdeki ses ve hadiseleri kulaklarını yere koymakla işitirler ve hemen istikametini tayin ederler. Ellerinde bumering denilen basit aletle yaptıkları her nevi endahttaki isabet daima tamdır ve en mükemmel silahın haiz olamıyacağı bir tayiniyetle mutlaka hedefe isabet eder.

Avusturalya Seyahati, 1932

A. Kemal İlkul: Çin, 1919

Bu yazıları büyük bir heyecanla yazdıktan sonra kimseye görünmeden handaki odama avdet ettim. Çinli muhafızlar tarafından nerelerde dolaştığım ve şehirde neler gördüğüm inceden inceye sorulmuştu, verdiğim kaçamaklı cevaplarla sükûtu temin etmiştim, her Çinli memleketlerine gelen yabancıların tarassut edilmesini kendisine bir toprak borcu bilir, yabancılara karşı kalplerinde büyük bir kin ve kıskançlık beslerler, bir şey duymaz ve bilmez gibi görünen Çinli, yabancının her harekâtını ve adımlarını tarassut eder, (Veygurin) yabancı insan onun nazarında yurdu için daima zarar getiren bir mahluktur, hizmet için yahut bir iş yerine alınan Çinli aynı zamanda bir casustur, efendisinin işini görürken onun maksatlarına ve harekâtına vakıf olmayı mutlu bir emel bilir, insan yüzüne bakınca miskin ve aciz görünen bu mahlukların kalbinde her türlü melânat mündemiçtir, bu cihetleri iyi bildiğim, meskenet nikabı altında zalim ve hunhar olan Çinli ahlâkını daha evvel tetebbü etmiş olduğum için Cayugen şehrinde ve Çinlilerce mukaddes tanınan bir heykel üstüne yazdığım bu yazıdan bir hadise çıkması ihtimalini gözden uzak tutmamış ve çok ihtiyatlı hareket etmiştim. Ertesi gün güneş ilk ışığını Cayugen üstüne yaymağa başladığı bir sırada salimen arabama girmiş ve (Şuçu) vilayetine yollanmıştım. Seddi Çin dıvarlarına, ve dağların yamaçlarına yılan gibi iviçaçlı bir surette dolanmış ve uzanmış bu köhne asarın yadı mazisini ihtiva eden bir kitap sahifesi gibi gözlerimin önünde açılmıştı, Türk'ün ölçülmez kahramanlık mefahirini ilan eden bu Türk gücü ile deşilmiş Sed manzaralarını seyrederek ilerliyor, yanımda bulunan Çinli muhafızlara kalbimden taşan gururla ecdadın hücum ve akınlarile aşılan bu azametli asarın delik deşik edilen sırtlarını göstererek onları istihfaf ediyordum...

Birçok arızalı, tehlikeli dağ yollarından, uryan, perişan halklarla meskûn harap köy ve şehirlerden geçerek ve (Senpen) dağlarından ve tepelerinden aşarak kurban bayramının dördüncü günü (Şucu) şehrine çok yorgun bir halde gelmiştim, Tiyanşen dağlarının eteğine kurulmuş latif manzaralı, bağ ve bahçelerile, bol ağaç ve sularile Çin şehirlerinin arasında bir sayfiye şehri olarak şöhret bulmuş olan (Şucu) benim için bir dinlenme yeri olmuştu. Yüz hane kadar Tüngen müslümanları ve on hane kadar da Türkistanlı ve otuz bin kadar da Çinli halkın yaşadığı bu şehir, civar dağlarda meskûn Kalmukların daima baskı ve

baskınlarına maruz bulunması sebebile siyasi bir ehemmiyeti olduğundan kuvvetli bir asker muhafazası altında bulundurulmakta ve askeri bir vali ile idare edilmekte idi, göbeği miskli geyik sürüleri, Süleysun isimli kürkü ile maruf yabani hayvanlar Şucu dağlarında avlanan Kalmuklanın yegâne geçimlerini temin etmektedir. Aziz ahund isminde Kaşgarlı bir tüccarın delâletile şehri gezmiş doyulmaz manzarasi, berrak ve nefis akar sulan olan bu şehrin içinde bir hafta kadar ferahlı bir hava yaşıyarak gün geçirmiştim. Bu şehirde meskun olan Tunganlar iki zümre ve mezhebe ayrılmışlar, bunların daima hali ihtilafta olduklarını öğrenmiştim, Aziz ahundan bu Tungan halkile temasa vasıta olmasını rica ettim, bir gün sonra (Cu ahun) isimli maruf Tungan alimlerinden bir zatın evine gidilerek sevimli ve nurlu pir olan bu zatı ziyaretten büyük bir zevk duymuştum, bu ihtiyar beni görünce İstanbul Türklerine karşı kalbinde beslediği büyük ve coşkun muhabbeti izhar etmiş ve yaşadığı müddetçe bu muhabbete sadık kalacağını ve onların medeni ve parlak yollarını kendisine düstur ittihaz eyliyeceğini ve etrafına toplanan halka bu yolda telkinlerde bulunmaktan zevk duyacağını uzun uzadıya anlatarak beni tatmin ve temin eylemişti, yerinden defat ile kalkarak boynuma sanılan bu nurlu ihtiyar gözlerinden akıttığı yaşlarla yanaklarımı ıslatmıştı. Öğle yemeği bu pirin evinde ve birçok müritlerle birlikte yendi, (Cu ahun)un muhalifi olan (Luruncan) müritlerinden bazıları da o gün bulundukları bu ziyafette gösterdikleri nezaket ve mülayimetle beni memnun ve mütehassis kılmışlardı. Şucu'da bir hafta sakin ve huzurlu bir hayat geçirdikten sonra (Timuçen)e gidecek olan Kasım ahun isimli bir yiğitin refakatinde Şucudan hareket ettik. Mulasık ağaçlar, akar sular arasından geçilerek Tiyanşan dağlarından sızan temiz havalar teneffüs edilerek o gün akşama doğru (Gensu) denilen bir konak mahalline geldik; burada geceyi geçirerek sabahleyin erkenden hareket edilerek (Bici) namında bir kasabaya geldik, burada çok özlediğim Türkistan pilavları yenildi; zeki ve hoş sohbet olan Kasım ahunun fedakarane yaptığı hizmetler yad ve takdire değer bir eseri vefa idi. Buradan da hareket edilerek pirinç ziraatı ile maruf (Gutey) havalisine girdik, ekseri arazisi bataklık olan bu havali de sivrisinek alaylarından bihuzur olarak çok güçlükle yolumuza devam edebilmiş, sineklerle mücadele bizi hayli yorgun düşürmüştü. (Gutey) harap bir şehir ve Çin diyarının bir meşheri sefaleti idi, fakirlik bütün uryanlığı ile Gutay halkı üzerinde hüküm sürmekte idi, solgun yüzlü, uzun saçlı, çapa tırnaklı insanları kalbe bir melal ve haşiyet veriyorlardı. Beraberimde Kasım Ahun olduğu halde bu şehirden de hareket ederek (Timu) (Saca) kasabalarından geçerek (Gencu) vilayetine vasıl olduk, müslüman bir askerî kumandanın idaresi altında bulunan bu şehrin sokaklan Tungan askerlerile dolu idi, (Gencu) havalisi hali isyanda olduğu, (Kolohoy)ların Gencu dağlannda hükümet askerlerile hali

mücadelede bulundukları için kahramanlığı ile maruf ve meşhur olan Tungan askerlerine kumanda eden (Matitey) bu isyanın bastırılmasına memur edilmiş ve sırf müslümanlardan teşkil ettiği ordusu ile hükümet askerlerine müzahir olarak bu havalinin asayişini deruhte eylemişti.

Gencu'ya muvasalattan bir gün sonra kumandan Matiteyi ziyaret etmek üzere beraberimde Kasım Ahun ve Gencuda sabun ticaretile meşgul Taci bey isimli bir Kaşgarlı olduğu halde Hoten şehrinde imal edilen ve inceliğile maruf bir seccade hediyesile bu meşhur kumandanın bulunduğu binaya gittik, kapuda duran yavere İstanbullu bir Türk olduğumu, Şanghaya gitmekte bulunduğumu selabet ve kahramanlığile meşhur olduğunu duyduğum kumandan paşayı ziyaret etmek istediğimi, bundan başka bir dileğim olmadığını söyledim, genç yaverin hüsnü muamelesile karşılandım ve doğruca kumandanın odasına götürüldüm, ipek şiltelerle kıymetli Çin halılarile döşenmiş olan bir odanın sediri üstünde oturmakta ve yanında bulunan bir kaplan yavrusu ile oynamakta bulunan kumandan yaverle odaya girdiğimizi görünce ayağa kalktı, Türkiyeli müslüman bir yolcu olduğum kendisine anlatılınca sedirden aşağı inerek ellerime sarıldı ve tekrar sedire çıkarak yanında oturmamı teklif etti. 65 yaşlarında olduğu görünen ve fakat çelik gibi ve aynı zamanda heybetli bir vücuda malik bulunan bu zatın sözleri bilâhare içeri davet edilen ve iyi Çince bilen Kasım ahun tarafından tercüme edilmeye başlandı, mütemadiyen harptan ve harbin gidişinden sualler soruyordu, Türkiyemiz hakkında küffar burada yalan yanlış çıkardığı haberlerle kalblerimizi cerihadar ediyor, siz bize hakiki haberler veriniz, ve bizi sevindiriniz diyordu: çıkarılan bu haberlerin filhakika hepsi yalandır, onların işine öyle geliyor, hakikatta Türk askerleri Kafkaslara kadar geldiler, sizin gibi uzak diyarlarda kalmış kalbleri muhabbet ve iman nuru ile dolu müslüman kardeşleri esaretten kurtarmak ve hürrüyete kavuşturmak için giriştiğimiz bu harpten galip çıkacağımıza inanınız, silahlarımız haksızlığa ve zülme karşı çevrilmiş olduğundan Allah müzahirimiz olacaktır, sabrediniz Tanrı gönül dileklerimizi yerine getirecektir, diye verdiğim ümmitli cevaplarla cesur ve yiğit kumandanın gözleri yaşarıyordu, önümüze getirilen nefis çayları kumandan kendi eli ile fagfur ve çini fincanlara koyarak bana ve arkadaşım Kasım ahuna ikram ediyor bu buluşmadan mütevellit sevinç ve duygularını türlü iltifatlarla ve taltiflerle ihsas eyliyordu. Kumandan: biz uzak diyarlarda bulunmakda gönlümüz her vakit Türkiyede, gözlerimiz oradaki kardeşlerimizin yollarını beklemektedir, biz Çinlilerin elinde ve hizmetinde bulunsak da Türkiyemizin galibiyet

ve muzafferiyetini özlemekte Allahtan bu günleri göstermesini candan dilemekteyiz, Çin hükümetinin mühim mevki ve makamlarında sizin bu gün harp ettiğiniz düşmanlar bulunmaktadır elbet onlar bize doğru haber göndermezler, sözlerinize inandım, Tanrı onları kahr ve Türkiyeyi de muzaffer kılsın diye bu halis ve candan dualarını tekrar etmekle kalbinde yaşattığı sevgi ve rabıtanın kuvvetini ifham eden ve bakışlarında bir yiğitlik cazibesi bulunan bu samimi insana hayran oldum, aldığım müsaade ile ayağa kalktığım zaman kumandan: bizi unutmayın, bizi çok bekletmeyin hitabile boynuma sarılarak selâmet yolculuklar dilemiş ve bulunduğu binanın kapusu dışına kadar çıkarak (bu şekilde misafir uğurlamak Çin adetince mümtaz bir hareket ve müstesna bir muameledir) bizi teşyi etmek tevazuunda bulunmuştu. Gencu'da görülmesi lazım olan yerleri gezdim ve gördüm, okuma muhafızı ünvanını taşıyan muazzam ve tarihi bir heykelin bulunduğu mahalle giderek tetkiklerde bulundum, ve sonra da Gencu'dan (Şinensin)a hareket ettim.

Türkistan ve Çin Yollarında Unutulmayan Hatıralar, 1955

Tahsin İybar: Afganistan, 1919

(Hindigûş) dağlarının en son kuzey payeleri olan ormansız çıplak dağlardan sonra (Amu Derya) ile bu dağların etekleri arasında şeritvari bir ova uzanır. Bu ova dağlardan inen derelerle; Amu Derya kıyıları da bu büyük nehirden istifade edilerek sulandığından her taraf yeşillik, bağlık bahçeliktir. Mezarı Şerif kasabası bu uzunca ova üzerinde kurulmuş, arkasını dağlara vermiştir.

Eski Afgan Emirleri, Afganistandaki "Şii" tebalarının nazarlarını İrandan çevirmek için Hazreti Ali'nin merkadinin burada olduğuna göre bir türbe ve bir de cami yaptırmışlar. Cami ve türbe bizdeki Selçuki asarını andırır, mavi çinilerle süslüdür. Caminin avlu ve son cemaat mahalli büyük bir cemaati alacak kadar geniştir.

Halkın bu mezara karşı huşu içinde gösterdikleri bağlılık ifrat derecededir. Taş döşeli avluda papuçlar koltuk altına alınır, yalın ayak yürünür. Camiin 200-300 metre dışındaki bazı sokaklara zincir gerilmiştir. Bu sokaklardan atlı olarak geçilemez, hayvandan inip mezara hürmeten yaya yürümek lazımdır.

Bir defasında bilmiyerek zincirin altından atla geçtim; biraz sonra birisi hayvanın başını tuttu ve bana hitaben: "Sahip, mezar!.." dedi.

Derhal mezara karşı böyle gitmenin bir saygısızlık telakki edildiğine intikal ettim ve hemen geri dönerek başka sokaklardan hana döndüm.

Camiin avlusundaki kuyunun suyundan bir çok hastalarda şifa umarlar. Bir tas su için sıra bekledikleri olur. Yerli halkın ekserisi resmi dil olan Farsça ile beraber Türkçe de konuşurlar. Ahali bağ ve bahçelerinde bahçe ziraatiyle, bakırcılık, el tezgâhlarında

dokumacılık, semercilik gibi küçük sanatlarla meşgul. Geniş mikyasta buğday ve diğer hububat ekimi yok, okkalık ekmek yerine küçük pideler pişirilmektedir.

Bizim oturduğumuz "Hacı hane" kerpiçten dört köşe bir han. Bir tarafı ahir, merdivenle çıkılan yüksek odalarda biz yatıyoruz.

Afganistandaki kerpiç binalar bizdeki kesme kerpiçle yapıldığı gibi kerpiç çamuru iyice çiğnenip kıvamına geldikten sonra çamuru şamar vurur gibi savurarak birbiri üzerine vuravura kalın duvar haline korlar. Alt tarafı geniş, yukarıya doğru gittikçe daralan bu nevi kerpiç duvarlar uzun zaman mukavemet ediyor. Ekseri kervansaraylar bu suretle yapılmıştır.

Hacı hanenin karşısında bir kahve var, orada hazır semaver kaynadığından çayımızı oradan getirtirdik. Fakat çayhane suyunu karşıdaki havuzdan doldurur. Orta asyanın müslüman şehirlerindeki bu nevi havuzlar gözle görülen mikrop yuvalarıdır. Ne çare ki ulemanın tahtı tesirindeki bu halkın dini akidelerine göre bu havuzlar tahir ve pak addediliyor. Çünkü su "mai cart" imiş ve havuz da on arşın en ve on arşın boyunda imiş.

Bir anıktan çevrilmiş bir miktar su havuzun bir tarafından gelir, diğer bir kenarından da havuzdan o miktar su gider. Havuza gölge yapan çınarların bütün gazelleri bu havuza dökülür, kurbağalar bunların içinde ürerler, sivri sinekler bunların üzerinde kaynaşırlar, bir dindar ibadete hazırlanırken buradan abdest alır. Biri burnunu bu havuza sümkürürken diğeri öbür taraftan aynı su ile ağzını çalkalar ve nihayet bizim çaycı da çıragiyle semaverine koyacağı suyu bu havuzdan aldırır.

Biz hergün çaydan sonra çarşıya çıkar, günlük ihtiyaçlarımızı tedarik ederdik. Atlarımızla kangal şekline konmuş yonca demetleri alırdık. Atlar bu havalide umumiyetle yonca ile besleniyor. Bazan şehir

dışındaki bahçeler arasında yaya bazen atla gezinirdik. Manifatora satılan ufak bir kapalı çarşıya giderdik. Burada bez satan bir hacı, hacca giderken gördüğü İstanbul'a ve bilhassa Türkiye'ye ait hatıralarını anlatır ve bizlere kavun ikram ederdi. Kavun o aylarda pek mebzul idi. Çeşidi çok ve her cinsi de birbirinden lezzetli idi. Hacının rivayetine göre Amuderya kıyılarındaki kumsallara ekerlermiş ve deve yüküyle Mezarşerif pazarına getirirlermiş.

Hacı hanedeki ikametgahımız bir aya yaklaştı. Bende bir diyare başladı, doktor ve eczahane yok, Mısır çarşısı nevinden bir takım kökler satan dükkânlar var. Biz, bildiğimiz her şeyi tatbik ediyoruz. Perhiz ediyorum. Şekersiz koyu çay içiyorum, ne yapsam fayda etmiyor ve günden güne halsiz düşüyorum.

Vaktin uzaması, üstelik benim de hastalanmam hepimizde bir sabırsızlık uyandırdı. Valiye gidip hakkımızda tatbik edilecek muamelenin tacilini rica edelim, dedik. Makamında olmadığını, yakında eşraftan bir zatın bağında çadırda istirahat ettiğini söylediler. Mahzur yoksa orada ziyaret edelim, dedik.

Hükümetten birisini yanımıza kattılar, çadırların olduğu bahçeye girdik, valiye ve diger eşrafa hizmet edenlere sebebi ziyaretimizi anlattık ve:

-Tasdi etmezsek şifahen Valiye maruzatta bulunacağız, dedik.

Biraz sonra valinin yanından çıkan memur:

-Vali meşgul sizleri kabul edemiyecek. On güne kadar Kabilden muhakkak bir haber çıkar, merak etmesinler, diye cevap getirdi. İsrar etmedik ve Hacıhaneye döndük...

Mezarı Şerif Valisinin hakkımızda yazdığı yazıya Kabildeki Mabeyinci katipler ne derece bir ehemmiyet sırası verirler ve Hükümdara bunu ne zaman arzederler? Bunun normal yoldan daha pek uzayabileceğini tahmin ettik ve ne yapıp yapıp Mezarı Şerifte beklemekte olduğumuzu hükümdara duyurmanın bir yolunu bulmamız lazım geldiği kanaatine vardık. Aklımıza kapalı çarşıdaki bezzaz hacı geldi.

Hep birlikte hacıyı ziyarete gittik. Mutat kavun ziyafeti esnasında hacıya meseleyi açtık. Kolayı var, Kabilde bir Türk mühendisi Rıza Bey vardır. Yaşlı ve mütefenin bir adam, Emirin pek sevdigi bir zattır eğer siz acele bir mektupla keyfiyeti Rıza Beye bildirirseniz o, her halde bu işi Hükümdara arzetmenin yolunu bulur. Yoksa Valinin yazısına gelecek cevabı beklerseniz altı ay daha Mezarı Şerifte kalabilirsiniz, dedi.

Eksik olmasın hacı bize en makul yolu öğretmişti. Hakikaten Rıza Beye hitaben dokunaklı bir mektup yazdık, hastalandığımızı bildirdik, hakkımızda bir karar verilmesine delaletini ve mümkünse bir an evvel İran üzerinden yola devamımıza müsaade çıkarmasını rica ettik. Mektubumuzun üzerinden yirmi beş gün kadar geçmişti bir gün hep beraber biraz hava almak için civar bağlara gittiğimiz bir sırada Vali bizi ısrarla aratmış. On beş günden on beş güne Valinin bize bağladığı tahsisatı veren Mirza da hacıhaneye kadar gelmiş. Adam orada hem bizi bekliyor, hem etrafa adam çıkarmış bizleri arattırıyormuş.

Hacıhaneye döndüğümüz zaman Mirza:

-Lehülhamd hakkınızda ferman geldi. Vali sizleri aratıyor, lütfen konağa kadar gidelim, bu müjdeyi kendisi sizlere verecek, dedi.

Mirza ile birlikte hükümet konağına gittik. Bu defa bahçede ayakta bekletilmiyorduk, Valinin kapısındaki nöbetçi memurlar güler yüzle

bizi içeri kabul ettiler.

Vali hepimizin ellerini sıktı, yer gösterdi, yazdığı mektuba Hükümdar hazretlerinden cevap geldiğini, bu cevapta içlerinde kurmay subaylar da bulunan bu Türk subay kafilesinin Afgan hükümeti nam ve hesabına her türlü masrafları ödenmek kaydiyle Kabile gönderilmeleri ferman buyurulmakta olduğunu haber verdi.

Böyle bir kararın çıkmasından validen ziyade Kabildeki Türk Mühendisi Rıza Bey vatandaşımızın tesiri olduğunu anladıksa da valiye renk vermedik ve kendisine teşekkür ettik. Hükümdar hazretlerinin hakkımızdaki bu iltifatlarından mütehassis olduğumuzu söyledik ve ne zaman yola çıkacağımızı sorduk. Vali:

- Şimdi yanınızda Mirzaya emir verecegim, sizlere en tüvana beylik atlardan seçsinler, hayvanları bir kere de siz görün, diğer ihtiyacınız varsa eksiklerinizi burada tamamlıyalım.

Hiçbir eksiğimiz olmadığını, derhal yola çıkabileceğimizi söyledik. Vali yanımızda Mirzaya:

- Masarifi rahiyelerini usulü dairesinde tesviye edersin.

Diye ilave etti. Valinin yanından ayrıldık ve doğruca hacıhaneye geldik. İlk işimiz pazarda kendi atlarımızı sattırmak oldu. Hayvanları beslemekte bize hayli külfet oluyordu, ahır parası, yem parası, er Hasan beş hayvana birden bakamıyacağından dışarıdan tımar için tuttuğumuz seyis parası bize oldukça pahalıya mal oluyordu. Biz ya İran üzerinden yolumuza devam müsaadesi gelirse diye atlarımızı el altında bulundurmaktan da vazgeçemiyorduk.

İki gün içinde bezzaz hacıya, Mirzaya, Jandarma komutanına, bizim

çaycı ve hancıya, Mezarı Şerifte ikametimiz esnasında tanıştığımız Afganlılara veda ziyaretlerimizi yaptık. Mihmandarımız bir süvari jandarma subayı, yolları gayet iyi bildiğini söylüyor. Bu subayın silahlı bir de emir eri var ki aynı zamanda bizim muhafızımız. Kafile halinde Ağustosun 31inci günü Mezarı Şeriften yola çıktık. Yalnız hastalığım devam ettiği için arkadaşlarım hayvanları düz yerlerde tırısa kalksa bile benim mecalsizliğimi düşünerek dizginlerini topluyorlar, ancak adi yürüyüşle yol alıyoruz.

1 Eylülde "Taş Kurgan" isminde bir yerde konaklıyoruz. Buradan sonra ovayı bırakıp dağlara doğru yükseleceğiz.

Mezarı Şerif Kabil arası kara yolu "Hindi Guş" silsilesini şimali garbiden cenubu şarkiye doğru mailen keser. Hindi Guş dağları kökü "Pamir" yaylasında bir elin beş parmağı şeklinde orta Afganistanı doldurduğundan bir silsileyi boyun noktasından aşıp münhat ve derin vadiye indikten sonra karşınıza daha azametli bir silsile çıkar, böylece müteaddit paralel silsileler aşıldıktan sonra Kabilin içinden geçen Kabil ırmağı vadisine inilir.

Daimi karlarla örtülü bu heybetli dağları yol ancak boyun noktalarından atlar, bazan bir boyun noktasına 4-5 saatte çıkıyorduk. Her 30-35 kilometrede bir hükümet tarafından inşa ettirilmiş ve işletmesi bir mültezime kiraya verilmiş kervansaraylar vardır.

Kervansaraylar hemen hepsi aynı tarzı mimaride, yüklü deve girebilecek kadar yüksek bir kapıdan girince ortada dört köşe geniş bir meydan, meydan 50 - 60 kadar kerpiçten odalarla çevrilmiş, her odada zemin toprak; basit bir ocağı var.

Kervansaraycı, kışın kar kapatıp yolcu kafileleri mahsur kalsalar bile onları iaşe edebilecek kadar pirinç, yağ, yumurta, tavuk, hayvan yemi, arpa, un ve mahrukat bulundurmakla mükellef.

Yolcular paralariyle oda kiralarlar, kervansaraydan parasiyle tedarik ettikleri şeylerle yemeklerini pişirirler, hayvanlarını doyururlar. Biz de aynı şekilde hareket ediyorduk.

İki büyük kervansarayın orta yerinde ve ekseriya öğle molası verilen noktalarda ya küçük bir kervansaray bulunuyor yahut da çiftliğimsi bir kaç dam ile öteberi satan bir dükkân… Buradan yağsız peynir, üzüm, kavun, gibi şeylerle bir öğle yemeği yiyip yola devam etmek mümkün. Dağlara yükseldikten sonra sivri sinekten kurtulmuştuk. Ama kervansarayların tozlu odalarındaki pireler çok müziçti.

Yollarda bazan bir şehirden diğer şehre memuriyeti nakledilmiş Afganlılara rast geliyorduk. Erkekler atta, kadın ve çocuklar da iki hayvanın yanlarında asılmış çubuklara tutturulmuş mahfelerde seyahat ediyorlar. Bizim gördüğümüz tarihlerde Hindi Guşları tekerlekli vasıta ile aşmak kabil değildi.

Eylül ayında 2500 rakımlı boyun noktalarına tırmandığımızdan değirmen anıklarının, küçük derelerin kenarları buz tutuyordu. Garibi şu ki kavakların tepesine sardırılmış yüksek asmaların doruklarında bu soğukta erik gibi kütür kütür üzüm salkımları hâlâ duruyordu.

Yolumuz bazan daracık bir derenin kenarını takip ediyordu. İki tarafdaki yalçın kayalar dik ve yüksek olduğundan derenin içi bir kaç saat ancak güneş görüyordu. Sağa sola kıvrılan böyle karanlık bir derenin karşınıza gelen yalçın dıvarla büsbütün kapanıvereceğini zannedersiniz, virajı dönünce derenin aynı aldatıcı şekilleriyle devam ettiğini görürsünüz. Saatlerce devam eden boğaz nihayet bir yaylada genişler.

Tabiatın müsaade ettigi bu düzlüklerden çalışkan halk ne kadar mümkünse o kadar istifade etmiştir. Bazen ya bir değirmene, ya bir

tarlaya arıkın suyunu geçebilmek için sert kayanın gövdesine murçla bir kilometreye yakın oluk açtıkları ve kendilerine lâzım olan suyu bu taş oluktan akıttıklarını gördük.

Mezarı Şeriften iki üç konak sonra bendeki diyare kendiliğinden iyi oldu, yolculuk iştihamı da açtı, düzeldim. Kabile vardığımızda bu garip hadiseyi Türk Doktoru İzzettin Beye anlattım:

- Bu nevi ishaller beledi hastalıklardandır. Mezarı Şerifte ne suyu içiyordunuz? diye sordu.

- Hacı hanenin karşısındaki havuzdan alınan su ile çay içiyorduk!.. dedim. Doktor:

- Kaynatsanız da faydası yok. Havuzların suyu o derece mevadı uzviyelidir ki kimyevi terkibi bozulmuştur. Yolunuz yükseldikçe temiz dağ sularına kavuştunuz, ishal de kendiliğinden geçti. Mezarı Şerifte kaldıkça aynı hâl devam ederdi, dedi.

Takip ettigimiz yolun virajlı yerlerini bazı noktaları da seller almış, tek bir atın geçmesi bile tehlikeli gözüküyordu. Çok dik inişlerin böyle tehlikeli noktalarında hepimiz hayvandan inerek atlarımızı yedeğe alıyorduk.

Yüksek dağlık bölgede kara keçilerini develerini otlatan "Hezareler" dedikleri aşiret halkına rast geliyorduk. (Bamyan) şehri civarındaki kayalara kabartma olarak oyulmuş muazzam heykeller gördük. Asur tipini andıran sakallı ilahlardan ikisi oldukça muntazamdı birisinin başı tahribedilmiş.

Kabile yaklaşıyoruz, köyleri daha kalabalık ve sık, bağı ve üzümü bol bir mıntıkadan Kabil ovasına girdik.

Sibirya'dan Serendibe, 1950

Yahya Kemal Beyatlı: Balkan, 1921

Bir Türk gönlünde nehir varsa Tuna'dır, dağ varsa Balkan'dır. Vakıa Tuna'nın kıyılarından ve Balkan'ın eteklerinden ayrılalı kırk üç sene oluyor. Lakin bilmem uzun asırlar bile o sularla o karlı tepeleri gönlümüzden silebilecek mi? Zanneder misiniz ki bu hasret yalnız Rumeli'nin çocuklarının yüreğindedir? Rumeli toprağına ömründe ayak basmamış bir Diyarbekirli Türk de aynı hasretle bu türküyü söylemiyor mu?

Gözde tüter dumanları
Bak Şıpka'nın Balkanları
Hâlâ sızar al kanları
Ayrılmıştık otuz sene
İşte Şıpka geldik yine

İstanbul'dan Sofya'ya kadar küçük bir seyahat mâzînin kalbimde kalan hayalini sileceğine bilakis daha ziyade alevlendirdi. Türklük Avrupa'ya doğru cezr û meddi biten bir deniz gibi o dağlardan çekilmiş, lakin tuzunu bırakmış. Bütün o toprak Türklük kokuyor. Bu tuz Bulgar vatanının toprağında mı kalmamış? Kanında mı? Meşrebinde mi? Yaşayışında mı? Giyinişinde mi? Duyup düşünüşünde mi? Oturup kalkışında mı? Lisânında mı? Lisânının sarfında ve nahvinde mi kalmamış? Daha nerelerinde Yârabbi? O toprakta gezindiğim müddetçe hep bunu hissettim.

Yunanlılık Avrupa ile Şark'ın yolunu kestiğinden beri Bulgaristan'a Karadeniz'den geçiliyor. Akşam üstü Boğaziçi'nden geçen vapur sabahleyin Burgaz limanına giriyor. Bu küçük şehrin bir Belçika şirketi tarafından yapılmış yeni ve mükemmel bir limanı var. Dalgakıranın ucunda, bir İtalyan heykeltraşının eseri, bir Çar Ferdinand heykeli görünüyor. Vapur rıhtıma yanaşırken pejmürde kıyafetli, fesli, kalpaklı bir hamal kalabalığı bağrışıyor, tıpkı bir şark şehri. Büyük

gümrük binaları yarı kapalı kalmış. Belli ki Bulgarlık bir türlü başından atamadığı harb sergüzeştleri yüzünden bu rıhtımı da tam kemâle erdirememiş. Burgaz'ın sokaklarında her köşeden Türkçe işitiliyor, rumların kesâfeti pek mühim, lakin sırıtkan lisanlarının sesi yok. Rumluk tıpkı bizim eski devirlerimizde olduğu gibi, şimdi de Bulgarlığın içinde çöreklenmiş sessiz sessiz oturuyor, bu limanı emebildiği kadar emiyor; kendini hissettirtmiyor. Maamafih uyumayan Bulgarlar söylüyorlar ki Burgaz limanı büyük Yunanistan haritasında mukayyedmiş!

Sabah erken Burgaz'dan kalkan tren yarı gecede Sofya'ya varıyor. Bulgar demiryollarını hükümet işlettiği için, her yerde resmi idareye tabi demiryollarında görüldüğü gibi intizamsızlıkları, bakımsızlıkları gördüm; maamafih büyük harbden önce trenler daha muntazammış. Yol sahilden Filibe'ye kadar ovadan geçiyor. Şimalden bir düziye Balkan tepeleri görünüyor. İki taraf işlenmiş bir toprak. İstasyonlar gaayet sık. Aydos, sonra Karinâbâd (Bulgarca Karbonat), Yanbolu tek kalan câmileri ve minareleriyle görünüyorlar. Daha sonra Yeni-Zağra ağaçları arasında kaybolmuş bir ova şehri. Daha sonra dağ eteğinde büyük bir dikili taş. Yol arkadaşım söyledi ki bu sütun Rusların meşhur Dûranlı müsademesinde düşen askerlerine diktikleri bir abideymiş. Ruslar Balkanları zaptedip de kalmak niyetini besledikleri senelerde Bulgarlığın minnettarlığını ebedileştirmek için Bulgaristan'ın her köşesine böyle göze çarpan bir çok abideler dikmişler. Sel gitmiş, hem de pek çabuk, kum bile kalmamış. Şimdi Rus istila yolunun üzerinde bu abideler ancak bir akının işaretleri gibi dikili duruyorlar!

Dûranlı abidesi'nden biraz sonra dağ eteğinde Eski-Zağra görünüyor. Bila-ihtiyar Raci Efendi'yi hatırladım. Daha çocukken Recaizade'nin Talim-i Edebiyatı'nda, bilmem neye misal, beş on satır okumuştum. Bu misalin altında da bu kayıd vardı: Raci Efendi - Tarihçe-i Vak'a-i Zağra. Türkçe'de bu nesir numûnesi ayarında güzel bir parça görmedim. Muharrir işgale uğramış bir Türk şehrinin hapishanesinden mahpusların zincirden boşanır gibi çıkışını naklediyordu, bu kadar. Bu satırların ne muharririni tanıyordum, ne de hangi kitaptan alındığını biliyordum, maamafih daima yüreğimde tesirini hissettim. Senelerden sonra bir gün Fatih'den geçerken bir mahalle bakkalının camında bir kitap gözüme ilişti: Tarihçe-i Vak'a-i Zağra müellifi Raci Efendi. Kapta bir kıt'a vardı ki hatırımda kalan ilk mısraı bu idi:

Aziz-i vakt idik a'da zelil kıldı bizi!

Kitabı satın aldım. Bu kıraatin teessürü iliklerime kadar geçti, Zağra müftüsü Raci Efendi doksan üçde, General Gorko'nun Eski-Zağra'ya ilk defa nasıl girdiğini müslümanların çoluk çocuk, kadın, ihtiyar nasıl kesildiklerini, sonra Süleyman Paşa ordusunun melekü'ssıyâne gibi yetişip Eski-Zağra'yı nasıl kurtardığını, müslümanların cehennemi bir matemden birden bire delice bir sevince nasıl geçtiklerini, mağlubiyetten sonra da ikinci ve son felaketi, stanbul'a doğru o acıklı hicreti bütün sahneleriyle naklediyordu. Lakin nasıl temiz, yavaş ve duygulu bir nakledi̇ş. Tarihçe-i Vak'a-i Zağra'yı Falih Rıfkı gibi Türk nasirlerine gösterdim. Onlar benden ziyade hayran oldular. Bu kitap Türkler'in vatan edebiyatında en samimi, yüksek bir şaheserdir. Onun için de okunmaz!

Samimi bir eserin ne yaman bir kudreti vardır. Eski-Zağra'ya Racî Efendi'nin çizdiği levha haricinde bakamadım. Şehirde bir iki câmî ve minâre kalmış; lakin müslümanlık daha o darbede bir defa dağılmış ondan sonra da yavaş yavaş ana vatana hicret etmiş.

Şimdi 93'ü hatırlar gibi düşüngen duruyor. Eski Zagra'dan sonra irili ufaklı bazı köyler istasyonlar daha, en nihayet Filibe Ovası... Kumsal bir mecradan akan Meriç... Karşıda ağaçlıklı Rodop dağları... Tren uzun bir demir köprüden geçiyor. Filibe yalçın tepeler ortasında, minareleriyle birdenbire bir müslüman şehri gibi görünüyor. Filibe istasyonu ma-haşer-allah bir kalabalık. Tren burada epeyce kalıyor, kalktıktan sonra artık ovadan dağlık mıntıkaya giriyor, arâzînin irtifaını iki lokomotifle kesiyor. Hava değişiyor, gittikçe soğuyor. Tatar Pazarcığı, İhtiman tek kalan câmi ve minareleriyle gözüküyorlar. İstasyonlarda köylü kadınlar küçük sepetlere birer çiçek demeti gibi iyi yerleştirilmiş meyvalar satıyorlar; her yolcunun elinde bir sepet. Dağlığa daha ziyade giriyoruz, İsviçre'msi bir manzara Kosteneç banyoları. Evliya Çelebi'nin, Köstence Kaplıcası yadedildiği devirde ziyaret edip suyunda yıkandığı ve sularının şifasını uzun uzadıya naklettiği bu kaplıca şimdi Bulgaristan'ın Carlsbad'ı gibi telakki ediliyor. Bu merhaleden sonra tren Sofya garında duruyor.

Sofya'ya gece varıp da sabahleyin sokağa çıkan bir ecnebi kendini birdenbire hendesi, sakil, aynı bir Amerika köyünde buluyor. Lady Montagü'nün iki asır evvel geçip de naklettiği şirin Türk şehri yerinde değil. Düz ve uzun caddeler üzerinde Avrupakâri lakin zevksiz bir bina silsilesi. Düz ve çapraz ne tarafa bakarsanız bakınız gözleri bunaltan hendesi bir sakaalete maruzsunuz. Bulgarlar'ın Şıpka kahramanı, Petkof, Sofya'nın şehremini olur olmaz, yaman bir Avrupa-perestlikle, eski Sofya'yı petrole bulamış, satranç tahtasına benzeyen bu şehri açmış, ondan sonra baniliğine hiç bir diyecek olmayan Ferdinand imara girişmiş, meydana medeniyet örneği bu ucube çıkmış. Vakıa Türk hakimiyetinin son senelerinde Sofya pek munkariz, sokaklar birer batak mecrası, binalar berbatmış, lakin yazık ki yeniden kurulurken güzelleşmemiş. Habsburgların ince terbiyesiyle yetişen Ferdinand'ın inceliğinden bu şehirde bir şemme yok.

Kralın sarayı, eski Türk mutasarrıflık dairesinin yerinde, saraydan ziyade nezarete benzeyen bir bina. Önünde çıplak ve sakil bir meydan. Ferdinand yepyeni ve şâşaalı bir saray binası için hakikaten güzel bir yer ayırmış. Bu arsanın saraykäri parmaklıkları bile takılı duruyor. Lakin harb, inşasına māni olmuş. Müstakbel sarayın projelerini gördüm. Hakikaten Balkanlar'ın en güzel sarayı olabilecekmiş. Bu arsanın arkasında kralın hususi hayvanat ve nebatat bahçesi var. Çar Ferdinand, bütün ailesi gibi, ulum-i tabiiyye meraklısı olduğu için kendi hesabına böyle bir çok müesseseler vücuda getirmiş. Bir gün çay ziyafetinde bulunduğum sabık İstanbul sefiri Mösyö Koloşef nakletti ki, Vezüv feverân ettiği zaman o Roma'da sefirmiş. Hariciye nazırından telgrafla kralın bir iradesini telakkî etmiş. Kral, Mösyö Koloşef'e derhal Vezüv rasathanelerine giderek feverân müddetince not almağı, düşen taşların muntazam ve mükemmel bir koleksiyonunu tertip etmegi irâde ediyormuş. Zavallı Mösyö Koloşef hükümdarının bu emrini sadakatle icra ederken, az kalsın, ölüyormuş. Ani bir harekette rasathane müdürü birçok insanla beraber kül altında kalmış, Mösyö Koloşef kaçarak hayatını güç kurtarabilmiş. Çar Ferdinand'ın bu ulum-i tabiiyye merakına bugün oğlu Çar Boris de varis bulunuyor.

Sofya'da talihin güzel bir tesadüfü olarak hemen şair Borina ile tanıştım. Borina milli kütüphanenin hafız-ı kütüb muavinliğinde

bulunuyor. Otuzbeş yaşlarında var. İsviçre'de tahsil görmüş. Kalben Bulgar lakin dimağen tamamiyle Avrupalı. Fransız, İngiliz, Alman, bilhassa Rus edebiyatlarının cereyanlarına bir Avrupalı genç gibi vakıf. Bulgar edebiyatının son elli senelik tekamülünü uzun uzadıya nakletti. Bu genç bizim gençlerimizin geçirdiği bütün frenk sembolistlerine, naturalistlerine hayranlık devrini geçirmiş. Şimdi Fransız edebiyatından şiddetle bezgin. Rus edebiyatının değerlerini hummalı bir aşinalıkla biliyor. İslavlık karabetine rağmen Bulgar şiirinde Rus tesirini de kat'iyyen istemiyor. Tamamiyle Bulgarlığa dönmüş. Borina'yı dinlerken tıpkı son Türk edebî tekamülünü dinliyorum sandım. Sofya kütüphanelerinin camekânlarında Charles Baudelaire'in, Edgar Poe'nun güzel basılmış tercümelerini görmüştüm. Borina söyledi ki Edgar Poe'yu seven Baudelaire-perest Bulgar gençleri şimdi çok geride kalanlar gibi telakki ediliyor; milli edebiyat sevdası Bulgar gençlerini bu kadar hararetle sarmış.

Sofya kütüphanesi küçük ve pek güzel. Şehrin en mutena caddesi üzerinde yeni bir binada. Zengin değil lakin tam. Bulgarca'dan başka Fransızca, Almanca, Rusca, İngilizce, hatta Türkçe kitapları var. İdaresi tıpkı Avrupa kütüphanelerininki kadar muntazam. Zamanında açılıyor, zamanında kapanıyor. İçinde tıs ses yok. Hârice de kitap iâre ediyor. Şark kısmının hafız-ı kütübü Mösyö Todorof Türkçe konuşuyor, Arapça da biliyor, iyi bir müsteşrik olmağa hazırlanıyor. Bana kütüphanede Türk olduğum için her türlü muâvenette tehâlūk gösteriyordu.

Şair Borina ile Etnografya Müzesi'ni görmeğe gittik. Bu küçük müzede Bulgar ırkının bütün hususiyetleri salon salon teşhir edilmiş. Karadeniz'den Vardar'a, Tuna'dan Meriç'e kadar bütün Bulgar köylüleri milli kisveleriyle küme küme câmekânlara yerleştirilmiş. İptidai çift aletleri, silahlar, köylerin kumaş, ağaç ve demir işleri hasılı bütün Bulgarlık mükemmel bir tasnifle görülüyor. Bu güzel ve mükemmel eseri de Bulgarlığın ilim ve vatan aşkını da takdir etmemek kaabil değil.

Sofya Darülfünunu'nun muhtelif medrese binaları, milli matbaa, Sanâyi-i Nefise Mektebi hep aynı sahada... Dârülfünun tatil münasebetiyle kapalıydı; medreseleri müteferrik binalarda bulunuyor.

Nâm û nişanı kalmayan Türk mezarlığının yerinde muhteşem bir darülfunun binası yapılmak üzere iken bu da harb yüzünden kalmış. Şehrin göbeği addedilen meydanında yeni kilise yükseliyor. İriyarı, Rus kilise mîmârisinden mülhem bir ücûbe. Önce yaldızlı bir çan kulesi arkada yine yaldızlı asıl kubbe. Bu kubbelerin yaldızı Sofya civarının her tarafından parıl parıl sırıtıyor. Bu kiliseyi yandan görünce hareket etmiş muazzam bir lokomotif zannedersiniz. Her yanından cümle kapıları var. Hepsinin üzerinde yeni mozayikten eizze resimleri. İçi, dışı resimli bir ortodoks ibadethanesi. Yeni mi yeni, müzeyyen mi müzeyyen, sırıtkan mı sırıtkan. Rus ve Bulgar barışıklığının siyasi bir muhassalası olarak bina edilmiş. İsmi de moskofluğun mukaddes çanı Nevski'ye muzâf. Lakin Rus-Bulgar barışıklığı daima su-i tali'le neticelendiği için bu kilise de yapılır yapılmaz, Bulgaristan son harbe girmiş. Rus aleyhdârı olan harb hükümeti de ismini değiştirmiş. Bulgar elifbasının mucidleri olan Kyrille ve Methode'un ismini vermiş bugünkü hükümet de tekrar eski ismini iade etmiş. Lakin kilise bomboş. İçinde ayin icra edilmiyor, çünkü henüz takdis edilmemiş. Ortodoks Rusya tekrar teşekkül ederse o zaman Rusya'dan heyet gelerek Bulgar Ortodoks kilisesiyle birlikte takdis edecek ve açılacak. İçini Rus ve Çek ressamları bir çok eizze resimleri ve dini sahnelerle donatmışlar. Mihraba doğru sağda kral ve kraliçenin bir tahtgahı kurulu duruyor. Bu tahtgahın iç cephesinde de Ferdinand'la son kraliçenin, eski Bulgar krallarının kıyafetinde, mozayikten birer resmi görülüyor.

Orta tabaka Bulgarlar Sofya'nın bu kilisesiyle pek müftehir. Balkanlar'da bundan büyük bir katedral olmadığını serdediyorlar. Köylülerse daha ziyade iftihar ediyorlar: "Ne altın kubbeli kilisemiz var!" diyorlarmış. Vakia cesîm bir eser. Vitoş Dağı'ndan bakıldığı zaman bütün şehir siliniyor, yalnız bu bina görülüyor.

Büyük kilisenin karşısında kadim(den) kalma diğer bir kilise var ki asar-i atika mütehassısı Bulgarlar binasını Roma'ya kadar çıkarıyorlar. Bu mâbet de bir putperest mabedi değilse bile her halde ilk kiliselerden biriymiş, sonra câmî olmuş, beş asır sonra tekrar kiliseye çevrilmiş. Bu şehirde yenilikten bunalan gözler bunun gibi bir eski dört duvar görünce mahzûz oluyor. Eski Sofya'yı hatırlatan bir kaç eski ev görebilmek için mahalle içlerinde dolaşmak lazım. Bizim kırk sekiz câmîmizden, câmî olarak bir Banabaşlı Camii kalmış, o da yıkılmak üzere iken bir taraftan Ferdinand'ın müsaadesi, bir taraftan

da güzide sefirimiz Fethi Bey'in himmetiyle kurtulmuş. Sofya'nın beş asırlık müslümanlığından yalnız bu mihrab ve bu minber kalmış. Saraya yakın Mahmud Paşa Camii müze olmuş. Onu da bir otel kumpanyası kaldırıp yerine büyük bir otel kurmak istiyor. Eskiliklerin değerini takdir eden yeni Bulgar mimarları mani oluyorlarmış, dediler. Şehrin kenarında Kara Camii ilk Bulgar siyasilerinden Karavelof kiliseye çevirmiş. Kendi kabri de orada. Lakin bu cami tecdid edilirken mimarice de kilise kılığına sokulmuş. Yalnız duvarlarında tuğlanın dizimi câmî oldugunu hissettiriyor. Karşısında uzun zaman hapishane olarak kullanılan medresesinin duvarı Türkvari kemerleriyle göze çarpıyor.

Banabaşı, eski günlerde, Melek Ahmed Paşa Rumeli Beylerbeyiyken, kapusi halkından Evliya Çelebi'nin suyuna girdiği, kahvelerinin peykesinde nargile içtiği, Can Sohbetleri ettiği bu güzel kaplıca şimdi yerinde değil. O güzel kaplıca ki her dine mensup cemaatler için ayrı ayrı hamamları varmış. O kaplıca ki iki yüz sene evvel, kadınlar kısmında bir gün geçiren güzel Lady Montagu, içinde yıkanan Türk kadınlarının güzelliğini, rayihalı, şerbetli, anberli, teşrifatlı hamam âlemlerini anlatmakla bitiremiyor. Bu güzel kaplıca yerinde değil. Onun yerinde bilakis bir şehir bahçesi, bu bahçenin cephesinde de geniş, yeni, fabrika gibi, bacaları tüten bir hamam binası var. Murad Hüdavendigar'ın yapısı olan kaplıca, temelinden yıkılmış. Bu tahribin tarihçesini de söylediler, ne kadar garib! Murad Hüdavendigar Türklerinin kaplıcaya yerleştirdikleri büyük kesme taşları kazma koparamamış, dinamit atamamış. En nihayet bin güçlükle ancak küçük parçalar halinde imha edilebilmiş. Yeni hamamın mühendisleri suyu yeni mecralara çevirmeğe çalışırken su mâdeni hassasını kaybetmiş. Şimdi makinelerle ısıtılan suda yıkanılıyor.

Hamamın eski Türk kaplıcalarında olduğu gibi herkesin girdiği büyük havuzları var. Ruslar istila ettikleri zaman Bulgarları bu havuzlara anadan doğma çırçıplak girmeğe alıştırmışlar. O zamanlar kadın erkek Rus usûlü, böyle giriliyormuş. Lakin ırkça Turanlı, mizaççа şarklı olan Bulgarlar'ın midesi bu kadar hürriyeti kaldıramadığı için sonraları kadınlar kısmı erkekler kısmından ayrılmış. Hamamın bir kişilik hususi localarında da titizler suya giriyor. Bütün Sofya'nın yegâne hamamı bu. Onun için de her gün mahaşerallah kalabalık oluyor.

Hamamın karşısında bütün Sofya'nın "Harc Kapanı" olan yeni hâl görülüyor. Büyük, güzel, temiz bir yapı; Sofya nevalesini bu kapandan tedarik ediyor.

Burada tavukçuluk ticaretiyle meşgul olan temiz, güzide ve vatanperver vatandaşlarımızdan Cavid Bey'le gezindim. Kapanın altında gaayet sıhhi harç deppoyları bir de buz fabrikası olan geniş bir mahzen var. Müessese Sofya şehremanetine mâl-i Kaarun kadar varidat getiriyormuş.

Milli tiyatroya gittim. O gece ilk defa olarak Fransız bestekârı Massnet'nin Werther operası oynanıyordu. Orkestranın müdürü ve bütün uzuvları sahnenin tenoru, baritonu, primadonnasi, rejisörü, dekorcuları, makinecileri hepsi Bulgar! Mûsikî pek güzel, oyun pek iyi idi. Tiyatro dopdolu. Fuayye'ye, duvardaki oyun ilanlarına, Paris tiyatrolarında olduğu gibi, tolgalı itfaiye neferlerine kadar şöyle böyle bir Paris gecesi denilebilir. Bulgarlar tiyatroda ne kadar terakki etmiş Yarabbi! Bu sahnede fasılayla opera, komedi ve dram oynanıyor; milli tiyatronun bir de komedi kolu var ki bütün Bulgarlar temeddünlerinin en hoş muhassalası gibi candan seviyorlar.

Milli tiyatrodan başka operet komedileri de her gece oyun veriyorlar, küçük Bulgaristan'ı şehir şehir dolaşıyorlar.

Dergah dergisi, 5 Kasım 1921

Samipaşazade Sezai: Granada, 1923

Arap ozanlarının, "Güneş evreni dolanırken bir kez olsun Suriye'de Şam, Endülüs'te Gırnata gibi iki gönül dinlendiren kent görmemiştir," dedikleri kente, ben girerken, güneş, gördüğü bugünkü Gırnata'dan yüzü kızararak batıyordu. Bu utanç kızıllığına odalarında, hanaylarında, toplantılarında, daha da yükselerek sultanlık koltuklarında bile azışmış tutkular, dinmeyen hınçlar, onulmayan kötücüllükler, kanlar döken siyasal yanışlar, ülkeler yıkan gözü doymazlıklarıyla Elhamra'nın etkisi büyüktür. Vardığım akşam, Gırnata'nın uzak uzak çevrenlerinde, yalnız kentin bir günlük yaşantısının gürültüsü sessizliğe dönüşüp sona ermiyor; sekiz yüzyıl, olayları ve yaşamıyla o çevrenlere çarpıp kırılarak bilim ve uygarlığa coşkunluk veren, kıyıma uğratılmış kanı engine dökülüyordu.

(...)

Bundan sonra sessizlik!..

Işte bugünkü Gırnata, o sonsuz sessizlikle çevrili. Gırnata kenti iki dağın, yeryüzünün en güzel yamacında kurulmuş; bir yandan kente yukarıdan bakan yüksek bir tepenin üzerinde Elhamra sarayı görünüyor, öbür yandan da Sierra Nevada dağlarının karlı tepeleri kentin genel görünümüne yabansı bir görünüş ve saydırganlık veriyor. Eskiden soylu Arap ailelerinin oturdukları Elbeyzain mahallesi kapılarını eski sahiplerine, pencerelerini onların gökten inecek düşünce ve şiirlerine açmış, bekliyor gibi duruyor. Görünüm, Elhamra sarayının kurulduğu tepeden, yakılmış yıkılmış eski Arap savunaklarının bulunduğu Hısn denilen yerden, her yanına alacalı Doğu seccadeleri serilmiş gibi görünen ekili koyaklardan uzun, geniş çevrenlere doğru inerek uzaklaşıyor; sonra yine tepelere, dağlara çıkarak kayboluyordu. Karşıda, Sierra Nevada dağının eteklerine doğru bir tepesinde, İspanyalıların deyişiyle "Arap'ın Ah Ettiği Yer"

kendisine Doğulu bir Müslümanın baktığını görüyor gibi duruyor ve Hamlet'e görünen düşsel görüntü gibi beni çağırarak bir şeyler söylemek istiyordu.

Abdullahüssagir'in, onun kişiliğinde bütün Endülüs İslam devletinin sonsuzlayın koyup gittikleri İspanya'ya Allahısmarladık demek için son kez yönelttikleri bakışları, bütün ulusal kimlikleriyle ağladıkları o dert ortağı dağın eteğinden kararsız bir rüzgâr ile çökmüş bir Arap sultanlığının ah ve iniltisi şimdi de işitiliyor. Gırnata'nın uyandırdığı duygular, ne Tedmür kalıntılarından, ne Akrapollerden, ne Kolizelerden doğan izlenimlere benzemiyor. Başka bir yerde duyulmaz, apayrı, bambaşka bu duygu! Bütün kentin içinde, Afrika'yı andırır bir güneş, başının üstünde karlı dağlar, Elbeyzain evlerinin ortalığı aydınlatacak denli aklığı, Elhamra sarayındaki renkler, her yerde her tozana sıkı sıkıya işleyen ışık, özellikle her yerden çok burada canlı duran ulu geçmişin anısına, yabansı ve aldırışsız bir şeyler katarak beş duyuyu tutuşturuyor. Elhamra sarayının yanındaki, bu sarayla aynı adı taşıyan otelimiz, son çağın bütün büyük kentlerde kurduğu, dinlenme olanakları yetkin yol konaklarından biri idi ki, biz akşamleyin dönüşümüzde içeri girerken yeni yolcular geliyordu. Büyük yemek odası o gece kalabalıktı. Söylemek gereksiz, kalabalığı yapan Anglosaksonlardı. Aralarında Fransızların uyanık, Avusturyalıların ince, İtalyanların kararsız yüzleri de seçiliyordu. Yanımızdaki sofrada birleşen birkaç Amerikalı, Sevilya'da Atlas okyanusunun doğal ve büyük limanı olan Vadiyül-kebir'in genişletilmekte olduğundan ve oraya okyanusun akacak tecim mallarından söz ediyorlardı. Bu Amerika Cumhuriyetinin kralları, -çoklukla tecimde, bankalarda, borsalarda sınırsız para kazanmış, yüzyılımızın gidişini yöneten- bu maliyeciler, kıyameti andırır bu uğraşları içinde Endülüs bozgunu anısının bugünkü suskunluğundan ne işitirler! Babil kuleleriyle yarışa kalkışan kırk katlı yüksek evlerden, özerklik savında bulunacak denli geniş otellerden çağı geçmiş Avrupa'ya gizliden gizliye alay ederek bakan Amerikalılar, sanat ve güzelliği de genişlikte, biraz kaba büyüklükte ararlar. Oysa, Arap'ın Endülüs'teki sanat kalıntılarının sezdirdiği anlam, genişlikten çok derinlik, büyüklükten çok incelik, ululuktan çok ince duygunluktur. Onun için bu gezginlerin buradaki görütleri, kurdukları düşlerin yıkımına neden oluyor.

Şimdi yemek odasının ta köşesinde, kırmızı abajurlu bir elektrik

ışığının pembe gölgesinde biraz uzunca donuk ak ve değirmi boynunun üstündeki küçük güzel yüzü ve pek uzaklara dalmış görünen düşünceli gözleriyle Guy de Maupassant'ın betimlediği kişilere benzeyen Avusturyalı soycul bir hanım, bu sabah, yol arkadaşım olan yeğenim Nebil'e demiş ki: "Pek çok yer gezdim, pek çok yer gördüm. Hiçbirisinde Gırnata'nın, Elhamra'nın bende bıraktığı etkiyi duymadım. Bu etki duygularımı tedirgin etti, düşüncemi yabansı bir odla tutuşturdu. Ben buradan yarın sabah gidiyorum. Daha çok kalırsam, çıldıracağım."

(...)

İspanya'nın koyu mavi göğünde Elhamra'nın üstünde yıldızların ışıltısı titreşiyor; Gırnata, saydam bir uykuyu andıran bu gecenin içinde, eski yurdunu ayrılık acısıyla düşünen göçebe bir Endülüslü Arap'ın düşüne benziyordu. Bir yandan da Endülüs beylerinin yazlığındaki bahçeden ve koyaklardan gecenin uzaklara ilettiği çiçek kokulan insanın başını döndürüyordu ki birdenbire Sierra Nevada dağının eteğindeki "Arap'ın Ah Ettiği Yer"den yüzü kara örtülü bir kadın görüntüsü belirdi. Bu görüntü, duruksun, çekingen, acılı, özlemli olarak kente, Elhamra'ya bakıyor... du.

İclal, 1923 (Sadeleştiren: İsmail ULÇUGUR)

İsmail Himet Ertaylan: Batum, 1923

Türk Ellerinde Yolculuk

Bin dokuz yüz yirmi üç yılıydı. Uzun, üzücü bir kış, bütün İstanbul'un gönlünü karartmış, saçını, başını ağartmıştı. Nisanın yedisinde hâlâ kar yağıyordu. Keskin bir sabah rüzgârı bulutları birbirine katıyor; kar parçalarını, geçenlerin yüzüne, gözüne fırlatıyordu.

Haftalardan beri süren yolculuk hazırlıkları bitmiş, artık Batum'a doğru gidiyorduk. Bizi götürecek olan "Bukovina", Galata rıhtımı açıklarında çalkanıyor, yolcular soğuk ve karla didişe didişe, hamallarla dövüşe dövüşe sandallara doluyor, gemiye doğru akıp gidiyorlardı.

Azerbaycan'a, kocasının yanına gidecek olan bir öğretmenin eşiyle, diğer arkadaşları bekliyorduk.

Arkadaşlardan biri göründü. Üstü alaca bulaca teneke kaplı bir sandığı hamalın sırtına vermiş, soğuğa, karın keskinliğine rağmen terlemiş olan alnını elindeki ıslak mendiliyle silerek rıhtıma geldi. Koşmuşlardı. Biri telâştan, öteki yorgunluktan soluyordu. Soluk almalarına fırsat kalmadı. Hamal, parasını alıp bir an önce, sıcacık kahvesine kavuşmak için sandığı sırtından silkiverince bir kavgadır başladı. Dövüşmeye dek varabilecek bir renk alan bu sabah şakasını kesen olay, bizimle gidecek öğretmen eşinin gelişi oldu. Bu bayanın kardeşi bir subaydı. Keskin bir bakışla hamala bakarak, "Hadi!" dedi. Hamal, dili tutulmuşçasına arkalığını sırtına vurarak çekip gitti, parasını almayı bile unutmuştu. Şaşkın şaşkın bakınan arkadaş, arkasından seslendi: "Dur, paranı al!" Herif omzunu silkerek gidiyordu.

Bir kayığa atlayarak, gemiye çıktık. Çocuklar titreşiyorlardı. Onları hemen kamaralara yerleştirerek, kayıkçılarla kamarotların taşıdıkları eşyalara bakmağa koştuk. (...)

Öteki arkadaşlar da gelmişlerdi. Biri, bizi Azerbaycan'a götürmek üzere gelmiş olan Milli Eğitim temsilcisiydi, diğerini tanımıyordum. Ama, bizimle giden bir arkadaş olduğunu öğrenmiştim.

Erkenden kalkacak olan gemimiz, öğleden sonraya kalmıştı. Hava da azıcık yumuşamıştı. Güverteye çıkarak çevreyi seyretmeğe başladık. (...)

Gemimiz birer ak güvercin kanadı gibi sallanan ayrılık mendilleri arasından sıyrılan son yolcularını da alarak kalktı. Vinçlerin gürültüsü, gemicilerin haykırışmaları, kaptanların sağa sola koşarak telaşla buyruk vermeleri, her şey bitti. Şimdi "Bukovina", boğazın, iki geçeli beyaz minareleri, öbek öbek bahçeli yalıları, köşkleri arasından süzülüp akan koyu mavi sularını yararak, yavaş, ağır bir hareketle Karadeniz'e doğru ilerliyordu.

Batum

Üç gün sonra Samsun'a gelebildik. Güvertenin kıyısına toplanmış ambarlardan eşya çıkararak mavnalara dolduran vinçlerin paslı demirlerinin seslerini, gıcırtılı makinenin yakınmalarını dinliyorduk. Hayatımız gittikçe tekdüzeleşiyordu. Yemek zamanları kadın ve çocuklar da görünmez olmuşlardı. Şişman tüccar ise çoğu kez, uyurken yemeği, yerken uyumağı yeğlediği için, kamarasından çıkmıyordu. Kimi iskelelerde günler, geceler geçiren gemimiz, sonunda yedinci günün sabahı Batum limanına girebilmişti. (...)

Gün doğmuştu. Takım takım dolaşan Bolşevik askerleri arasından yolcular ilerliyor, kapıya yaklaşıyorlardı. Merdivene açılan kapının önüne bir masa kurmuş olan dört asker, yolcuların yollarını kesiyor, Rus ve subay oldukları duruş ve bakışlarından anlaşılan üç kişi de pasaportları gözden geçiriyordu. Bütün bu yapılan işler sonucu yolcular bölük bölük ayrılıyordu. Batum yolcusu çok sınırlı olmasına rağmen ince ve derin araştırmalar saatler sürüyor, vakit öğleye yaklaşıyordu. Küme küme dolaşan, ambarlara varıncaya dek her yanı araştırıp taraştıran askerler süngülü tüfeklerini yanlarına yaslamış, gemi kaptanının hazırlattığı sofraya dizilmişler, atıştırıyorlardı. Biraz sonra geminin çanı, yolculara yemek zamanının geldigini bildirdi. Bu son yemek olmalıydı, herkes hazırlanmış, bir an önce inmeyi düşünüyordu. Yemeğe istek gösteren pek az kişi çıkmıştı.

Sonunda izin verildi, Ermeni hamalların salgını altında kalan yolcular kendilerini güç savunabiliyorlardı. Her kafadan bir sesin çıktığı bir kargaşa içinde iniliyordu. Adları okunan yolcular çıkıyordu. Önce üçüncü sınıf yolcular, yani "proleterya" bölüğü çıkarıldı. Biz eşyalarımızı hazırlamış bir kıyıda sıranın bize gelmesini bekliyorduk. Sırası gelenler arasında bizim Acemlerle, Trabzonlu tüccar da çıktı, gitti; gemide bizden başka bir iki aile daha kalmıştı. Bizi bırakmıyorlardı. Azerbaycan'ın yolladığı Milli Eğitim temsilcisi İstanbul'a çıkarken pasaportu Fransızlarca alınmış, dönüşünde de, pasaport yerine eline bir "laisser passer" verilmiş. İşte bütün sorun buradan çıkıyormuş. Üç Türk ile Azerbaycan'a dönen bu Azerbaycanlı hakkında yapılacak işlem, sorumlu Bolşevik takımını düşündürmüş. Tiflis'e, Bakü'ye, belki de daha ilerilere dek telgraflar yağdırmışlar, cevap bekliyorlarmış. (...)

Yollarda bile Batum'un güzellikleriyle ilgili birçok şey işitmiştik. Batum, güzel bahçeler içindeki köşkleri, neleri, neleri, üstelik de mandalinleri... Hem yürüyor, hem de bunları düşünüyorduk. Kılavuzumuzun yolda rastladığı tanıdıkları ile tanıştık. Yemeği yenebilir bir lokanta sorduk. İtalyan lokantasını salık verdiler. O yana doğru yürüdük. Kocaman güzel yapıların yüzleri, korkunç bir çiçek hastalığıyla bozulmuş, delik deşik olmuş gibiydi. Kızılordu ile yapılan çarpışmalarda kurşun ve gülle yaylımlarının açtığı derin yaralar duvarların üzerinde kapanmaz gedikler meydana getirmişti. Kasıp kavurucu, yakıp yıkıcı, kanlı ve kirli bir kasırganın korkunç

sarsıntıları, ürkünç kıvranmaları sanki bu yollarda görünüyor, bu büyük yapıların içinden duyuluyordu.

İtalyan lokantasını bulduk. Dışarıdan görünüşü hiç de kötü bir etki bırakmayan bu lokantaya hanımları da alarak öğle yemeğine gelmek üzere otelimize döndük. Çocuklar bahçede buldukları tozlu, bodur, yapraksız bir ağaca kurulmuş ip salıncaktan yararlanmaya koyulmuşlar.

Çoluk çocuk, on bir kişinin lokantaya girişi herkesin gözünü bize çevirtmişti. Adından başka İtalyanlıkla ilgisi olmayan bu lokantanın baş hizmetçisi olan güzelce bir kadıncağız hemen masaları birleştirerek on bir kişiyi alacak bir yer hazırlamağa başlamıştı. Öteki müşteriler unutulmuştu. Lokantaya bakan adam sağa sola buyruklar veriyor, bizim Türk olduğumuzu anlayan, Gürcü, Ermeni vb.'lerinden oluşmuş bir Kafkas orkestrası, "Yaşa bin yaşa, Mustafa Kemal Paşa" şarkısını olanca ustalığı ve çabasıyla çalmağa çalışıyordu. Artık bu lokanta bizim her günkü uğrağımız olmuştu. Sabah akşam günde iki kez bu durum yineleniyordu.

Batum'un kıyı boyunca uzanıp giden o güzel, palmiyelerle süslü, temiz bulvarında, günlerce güneşin battığını ve doğduğunu gördük. Bu küçücük cumhuriyetin Türklere karşı derin bir bağlılık, içten bir sevgi ile çarpan yüreğinin duygulu ve ayrılık dolu vuruşlarını, çırpınışlarını dinledik. Yagan yağmurların çokluğundan bir göl oluvermişken beş dakika içinde silinmiş, kurulanmış bir durum alan, iki yanı palmiyeli sokaklarında uzun bir tarihin unutulmuş yapraklarını kafamızda çevire çevire dolaştık.

Hayat dergisi, sayı 136, 139 (Sadeleştiren: Atilla ÖZKIRIMLI)

Şerafettin Aral: San Marino, 1926

San Marino Cumhuriyeti

Rimini'deyken bir kere de, 23 Ağustos 1926 günü, yüzyıllardan beri müstakil bir cumhuriyet halinde yaşayan San Marino'ya gittik. Bu Cumhuriyetin IV. yüzyılda Marino adındaki aziz tarafından kurulmuş olduğu söyleniyor.

Sahilden ve Rimini'den 24 kilometre içeride küçük Titano dağını ve eteklerini kaplıyan bu bir oyuncak kadar küçük devletin arazisi 64 km^2 olup bugün onbeşbine yaklaşan nüfusu o zaman 12.500 kadardı. Merkeziyse, bütün cumhuriyeti teşkil eden birkaç köyün en büyüğü olup denizden 350 metre kadar yükseklikteki Titano dağının tepesinde bulunan ve bu memlekete adını vermiş olan San Marino'dur.

San Marino Cumhuriyetinin arazisi tamamen İtalyan toprakları ortasında bulunduğundan ve esasen de halkı İtalyan ırkından olduğundan bu memlekette resmi dil, gayet tabii olarak İtalyancadır. Yalnız halk, konuşurken Emilya eyaletinde konuşulan diyalekti konuşur. Esasen, yukarılarda da bahsettiğim gibi, İtalyan eyaletlerinin her birinde başka bir (dil diyalekt) konuşulmaktadır. San Marino'da, Emilya'nın, Marche (Marke) eyaleti hududuna düşen bir köşesinde bulunduğundan halk, gayri resmi konuşmalarında Emilya diyalektini kullanır.

Güzel bir mimari tarzda inşa edilmiş olan Hükümet Konağını gezip deftere adlarımızı yazdık. San Marino'ya gezmeğe gelenlerin hemen hepsi Hükümet Konağını gezer ve deftere adını ve nereli olduğunu yazar. Zannedersem her yıl bu kayıtlara göre ne kadar ziyaretçi geldigini gösterir istatistikler çıkarıyorlarmış. Bu devletin bütün işleri

bu binadan idare ediliyor. Önündeki meydanlıkta da Hürriyet anıtı var. Bu bir avuç insanın hürriyetlerine pek aşık olduğunu, burada kaldığımız müddet içersinde kavramış bulunuyoruz. Nesilden nesile geçen bu hürriyet duygusu sayesinde San Marino Cumhuriyeti kuruluşundan beri istiklalini muhafazaya muvaffak olabilmiştir.

Önce, Hükümet Konağı daha küçük ve yenisi kadar güzel olmayan bir binadaymış. Sonra onun yerine bu yenisini yapmışlar.

Bu memleket, 60 üyesi bulunan (Büyük ve Umumi Meclis) tarafından idare edilir. İcra salahiyeti de, Büyük ve Umumi Meclisce altı aylık müddet için seçilmiş olan iki Naip Kapitene verilmiştir. Ayrıca Reisicumhur yoktur.

(***)

Hükümet merkezi olan San Marino köyünün her tarafını ve tarihi binalarını gezdik, biraz alışveriş ettik ve San Marinolu birçok kimselerle konuştuk. San Marinolular, hükümet merkezinden bahsederken (şehir) derler. Halbuki bütün Cumhuriyetin köyleri ve nüfusu bir araya toplansa, ancak küçük bir şehir olabilir.

Bu memlekette jandarmadan başka asker yok ve bir dane topları var. O da, milli bayram günlerinde atmak için.

Bir memleket ki, en yüksek mevkiinde bulunanından en küçüğüne kadar herkes birbirini tanıyor. Ve yine bir memleket ki, hududunun bir noktasından girip en uzak başka bir noktasından çıkmak isteyen bir kimsenin ancak iki saat kadar yürümesi lazım.

Küçük Titano dağının küçücük etekleri oldukça bitek topraklardır, Halkın başlıca işi ve gücü ziraatçilikse de, memleketin ve hele

Devletin en büyük gelir kaynağı yabancı ziyaretçilerdir.

Yüzyıllardan beri cumhuriyet halinde ve müstakil yaşayıp giden bu küçücük memleketi görmek için yılın her mevsiminde yabancı ziyaretçiler gelirse de, bunların büyük bir kısmını yazın plaj mevsiminde Rimini'ye ve yakınındaki diğer plaj şehir ve köylerine gelenler teşkil eder.

Bunlar, buradan hatıra olabilecek veya hediye götürülebilecek ufak tefek eşyalardan satın alırlar. Hele, hatıra olmak üzere saklamak ve buradan ahbaplarına yazıp göndermek için San Marino'nun her tarafına ait bulunan manzara kartlarından pek çok alırlar. Sonra, ya koleksiyon yaptıkları veya ahbaplarına hediye etmek için çeşit çeşit pullar da alırlar ki, bunların bedeli tamamen San Marino Cumhuriyetinin posta idaresi ve dolayısile hazinesi için bir gelirdir. Bu pullar için hazine, ancak pek az miktarda kağıt ve baskı masrafı yapmıştır, işte o kadar. Tedavüle çıkardığı pulların az bir kısmı memleket içerisindeki postahanelerde kullanılmakta, büyük bir kısmı ise, postada kullanılmadan dünyanın her tarafında bulunan pul koleksiyoncularına yayılmaktadır. Büyük bir devlet için hiç önemli olmıyan bu gelir, bu ve bunun gibi, dünyanın başka taraflarında bulunan oyuncak devletler için önemlidir.

Önce, San Marino'nun ayrı parası da varmış. Fakat sonra kendi paralarını kaldırarak İtalyan parasını kullanmağa karar vermişler. Her halde bunu iktisadi düşünceler dolayısile yapmış olacaklar. İtalyan parasını kullanıyor olmasalar, her gün gelen yüzlerce yabancının para değiştirmek zahmetine katlanması lazım gelecek ve belki de şimdiki kadar alışveriş etmemelerine sebep olunacaktır.

(***)

Buraya gelirken Rimini'den dar hatlı trene binmiş ve hudutta inerek, kapladığı memleketin küçüklüğü nisbetinde küçük olan Titano'nun tepesinde bulunan hükümet merkezine kadar yürümüştük. Sonradan San Marino'nun içerisine uzatılmış olan bu hattın üzerinde işliyen

trenle gelenler, o zamanlar hudutta inerlerdi.

Dönüşteyse, hem yorgun olduğumuzdan ve hem de değişiklik olsun diye, San Marino ile Rimini arasında işliyen otobüslerden birisine binmiş ve küçük fakat mesut bir memleketten büyük hatıralarla ayrılmıştık.

İtalya'da Altı Sene, 1944

Celal Esat Arseven: Pompei, 1927

Napoli körfezinin kıyısında, Vezüv yanardağının eteklerinde, iki bin altı yüzyıl önce kurulmuş bir şehir vardı. Pompei adını taşıyan bu şehir, tapınakları, forumları, hipodromları, hamamları, çevresindeki bağlanı, kumlu kıyılarıyla o zamanın en güzel ve eğlenceli bir yeriydi. Hatta Neron, Tiber, Kaligula gibi ünlü Roma imparatorları eğlenmek ve dinlenmek için buraya gelirlerdi.

Şimdi ucu püsküllü gecelik külâhiyle sessiz sessiz denizleri seyreder gibi görünen Vezüv, miladın 79. yılı bir ağustos günü göğü kaplayan büyük dumanlarla ateşler püskürerek kudurmuş, yavrularını yiyen bir hayvan gibi yöresindeki Herkulanum ve Pompei şehirlerini yakıp kavurmuş, insanlarını boğmuş, ağaçlarını yakmış ve bu cinayetini külleriyle örterek on sekiz yüzyıl insanlıktan saklamıştı.

(...)

Napoli'ye uğrar uğramaz, doğal olarak ilk işimiz Pompei'yi görmek oldu. Otomobilimiz, Napoli körfezini dolaşan iri kaldırımlı bir ortaçağ yolu üzerinde bir saattan beri didiniyor, çökmüş büyük taşların çukurlukları üstünden atlayarak koşuyor, bizi Pompei'ye götürüyordu.

Kalın duvarlı iri kâgir binaların çerçevesiz pencereleri, kanatsız kapıları içinden bize bakan, ayağı çıplak, giysileri eski püskü siyah saçlı İtalyan çocukları, dükkânların önündeki kırmızı domates sepetleri, iki tekerlekli yük arabaları, her kovukta mumları yanmış Meryem Ana heykelleri, kapısı açılmış kiliseler, kızartma kokan sokaklar, sıvaları dökülmüş duvarlar, ağaçlan kurumuş bahçeler sanki tekerlekler üstünde yuvarlana yuvarlana yanımızdan geçiyordu.

Vezüv yanardağının eteklerindeki bu mahallelerde yaşayanların olabilecek bir felakete karşı umursamazlıkları seziliyor, Vezüv'ün artık yaşlılığından korkmadıkları görülüyordu.

Gökte sürekli bir duman, yolda yuvarlanan toz bulutları vardı. Yakıcı güneşin saman rengi ışığı altında bu sokaklar, bu kaldırımlar, bu bitmemiş evler, bu çerçeveler, pencereler, cilâsı sararmış eski bir tabloya benziyor, hayalimizi eski Roma yüzyıllarına götürüyordu. Pompei şehrinin deniz yönündeki kapısının önüne geldik. Hafif eğimli bir yoldan kule kapısına doğru çıkılıyordu.

Kıvrımlı beyaz harmaniyelerini omuzlarından bağlamış, eteklerini bellerine sarmış, göğüslerinin üzerindeki mercan ve altın gerdanlıklarını düzelten Pompei kızlarını, omuzlarındaki ucu sivri şarap testilerinin büyük kulplarını tutmak için kolları açılmış siyah saçlı esmer kadınlarını, bağrışarak koşan çocukları, karpuz taşıyan iki tekerlekli arabaları, mızraklarının ucu parlayan kısa giysili askerleri hep görür gibi oluyorduk.

Kemerleri daha dün örülmüş gibi duran bir kapıdan serin bir dehlize girdik. Üç metre kadar genişliğinde iri kaldırımlı kısa bir yokuş bizi güneşli bir sokağın başına ulaştırdı. Yolun iki yanında evler, kapılar birbirini izliyordu. 2000 yıl önce geçen arabaların kaldırımlara bıraktığı izlerde daha hâlâ tekerleklerin gürültüsü vardı. Güneş o güneş, gök o gök, gölgeler o gölgeydi. Bu şehri dolduran, bu sokaklarda gezip dolaşan, bağıran, çağıran, üzüntülü olan ve sevinen, gülen, ağlayan, seven, hayata sarılan halk neredeydi?

Ortası havuzlu evlerin serin çardakları altında sedirlere uzanmış sevgililer, lir çalan, şarkı söyleyen ozanlar, havuzda yıkanan uzun saçlı esmer kızlar, tapınakları dolduran beyaz harmaniyeli biliciler, üstü örtülü önü açık yerlerde ders veren bilgeler, dövüşen gençler, güreşen sporcular, kapılarının önünde çorap ören, çocuklarının beşiğini sallayan kadınlar, hamamlarda eğlenenler, tutukevlerinde

ağlayan, iri değirmen taşlarını çeviren tutsaklar, öten kuşlar, yumurtlayan tavuklar, otlar, böcekler ne olmuştu?

Bir gün Vezüv kendine verilen yalan antlardan çatlamış, kızıl ateşten cehenneme bir yol açmıştı. Şehrin üstüne alevden bir ırmak aktı, mermerden yapılmış Tanrılarını bile yaktı. Otlar, böcekler, kuşlar, insanlar hepsi kül oldu, seviyi cinsel isteğe öldürten bu halk, günahlarının tortusu altında örtülüp kaldı.

Şimdi, ölen güzel güneşler yeniden doğuyor, kuşlarına yuva yapıyor, yine geceleri evlerin üstü açık, havuzlu avlularında ateşböcekleri birbirlerini arıyorlardı.

Güneş dergisi, 10 mart 1927 (Sadeleştiren: Atilla ÖZKIRIMLI)

Selim Sırrı Tarcan: Berlin, 1928

Almanya'da Beden Terbiyesi

Cihan harbinden evvel Almanların irfan hayatının göze çarpan vasfı farkı, sıkı bir disiplin altında muntazam mesaiden ibaret idi. Ailede, mektepte, kışlada mutlak ve insiyaki bir itaat aranırdı. Sertlik milletin şiarı olmuştu. Erkeklerde olduğu gibi kızlarda da tavrı hareketlerin sert olması makbüldü. Vaktile tempilhof'ta her sene yapılan büyük resmi geçitleri 1912'de görmüştüm. Bütün bir ordu kocaman bir makina gibi hareket ediyor, at üzerindeki süvariler çelikten mankenler gibi, tozu dumana katarak İmparatorun önünden geçiyordu. Saray kapılarında nöbet bekleyen askerler balmumdan yapılmış heykeller zannolunurdu. O kadarki insan bu adamları seyrederken canlı olup olmadıklarına şüphe ederdi.

Gene o sene kaiseralle'de bir erkek lisesini ziyaret etmiştim. Alman askerinin sertliğini aynen bu mektebin çocuklarında görmüştüm. Müdürün yanından geçen bir mektepli kollarını yanına yapıştırıyor, yapma bebek gibi keskin adımlar atıyor, başını yaylı gibi bir tarafa çeviriyor, elini, düğmesine basılmış bir manivela gibi süratle şakağına götürüyor ve bu suretle amirine karşı hürmetini izhar ediyordu. Bu mekteplilere bazan sokaklarda tesadüf ederdim. Kız veya erkek çocuklar tıpkı asker gibi sert adımlarla yürürken etraflarına bakmamak için cebrinefs ederlerdi. Bu intizam merakı aileleri de sarmıştı, o kadar ki ekseriya çocuklar babalarının karşısında nefer gibi vaziyet alıp söz söylerlerdi. Bazan parklarda çalan orkestraları dinler ve bu san'atkârların haline şaşardım. Sanki hepsini bir elektrik cereyanı idare ediyor, sazla insan bir hamur olmuş, hepsinin de tavırları, duruşları, başlarının vaziyeti bir. İşte bu makinalaşmış insanları bir zamanlar pek beğeniyorlardı.

İmparatorluk idaresi bitip cumhuriyet ilan edildikten sonra Almanya'da yeni bir devre açılmıştır.

Bu yeni âlem, yeni prensiplere istinat ediyor ve bu yeni terbiyenin esasını (souplesse) yumuşaklık teşkil ediyor. Gariptir asırlardan beri her şey için, sert olacak! diye haykıran Almanlar, bir tılsım tesirine uğramış gibi şimdi yumşak olacak diye bağırıyor. Düne kadar katılaştırmağa itina ettikleri tavrı hareketlerini hatta adalelerini bugün yumşatmağa gayret ediyorlar. Almanya bir teşkilat memleketi olduğundan bu yeni sistemi darülfünunlarda, mekteplerde, klüplerde, her yerde muvaffakiyetle tatbik ediyorlar.

Beden terbiyesi umumi terbiyenin temeli olduğu için, bu değişikliğe oradan başlamışlar. Keskin kumandalarla bir numuneyi taklit ederek yapılan eski cimnastikler yerine, kumandasız yapılan modern cimnastikleri ikame etmişler. Eski cimnastiklerin daha ziyade sportif bir mahiyeti vardı, şimdi ise (pedagogie) ve (psychologie)ye istinat ediyor.

Büyük harpten sonra Almanlar beden terbiyesine çok ehemmiyet vermişlerdir. Alman cimnastik teşkilatına dahil olan gençlerin miktarı 4,000,000'dur. Bu muazzam teşkilat direktiflerini millet meclisi tarafından himaye ve nakif muavenet gören (Deutsche Reichsauss für Leibesübungen) Alman Mümaresatı Bedeniye Yüksek Komisyonundan alırlar. Bu komisyonun reisi Şurayı Devlet Azasından ve Beynelmilel Olimpiyat Komitesi murahhası Dr. Lewald, Katibi Umumisi de Almanya'da beden terbiyesini herkes için mecburi kılan kanunun layıhasını hazırlayıp millet meclisine takdim eden meşhur Dr. Carl Diem'dir. Almanyada bu komisyonun fevkinde Dahiliye Nezaretine merbut bir de Beden Terbiyesi Meclisi Alisi (Reichs beirat für korperliher Erzichung) vardır. Bütçeye müteallik mali meseleler bu meclisin kararlarına tabidir. Beden terbiyesi için her sene Almanya milyonlar sarfediyor. 1923 senesinde Almanya bir mali buhran geçirmişti, buna rağmen Raystak Beden Terbiyesi için 25 milyon altın marklık bütçeyi kabul etmiştir.

Büyük harpten mağlup çıkan Almanyanın ordusu dağılmıştır, fakat onun yerine kuvvetli, çevik, becerikli her şeye kabiliyetli bir cimnastikçi ordusu kaim olmuştur ki durmadan çalışıyor, bedeni ve

ahlaki kıymetini yükseltiyor.

Stadyomda Bir Gün

Harpten evvel Almanya'da Futbol federasyonuna dahil 2,000 klübün 20,000 azası vardı. Atletizm, kürek, yüzme, bisiklet, eskrim federasyonlarının da binlerce faal azası vardı. Stockholm'da 1912 Olimpiyatları yapıldığı zaman otuzdan fazla milletin genç ve dinç sporcuları bu beynelmilel müsabakalara iştirak etmişlerdi. Almanlar muhtelif sporlarda boy ölçünmek için 300 atlet getirdiler. İsveçliler Danimarkalılar, Amerikalılardan sonra beyaz pantolon lacivert caketlerile geçit resmine iştirak eden Alman gençleri, herkese tunçtan yapılmış birer heykel hissi verdiler.

Beynelmilel Olimpiyat Komitesi 1916 olimpiyatlarının Berlin'de yapılmasına karar verince iki sene durmamacasına çalıştılar ve takatı beşerin fevkinde bir kudret sarfile 1914'te Grünewald'da stadyomu meydana getirdiler.

Grünewald'da çam ormanlarının arasında yüksekçe bir tepede büyük bir at yarışı sahası vardır ki gazinosu, tribünleri, koşu yeri mükemmeldir. İşte 800,000 seyirci istiap eden stadyomu o koşu çemberinin ortasına yapmışlar ve at yarışlarını seyredenlerin ufku rüyetine mânî olmasın diye, bu koskoca binayı bir çukur açıp içine oturtmuşlar. Berlin stadyomu Stockholm, Londra, Atina ve Paris stadyomlarından daha büyüktür. Fazla olarak sahanın bir kenarında üç yüzme havuzu vardır.

Stadyomun müdürü Dr. Alfred Schiff ile birlikte stadyomun her yerini gezdik. Evvela spor yerinin hususi tribünlerinin bir locasına oturduk. Oradan zümrüt gibi önümüzde gözlere inşirah veren yeşil çim kaplı sahayı zevkle seyrettim. Yunanistan'ın ikbal devri sanki Atina'dan Berlin'e intikal etmiş. Binlerce kız ve erkek Alman genci kol ve bacakları çıplak, vücut idmanları yapıyor, bir tarafta zarif endamlı

sarışın genç kızlar ince trikodan deniz mayosu ile bedif cimnastikler yapıyor, biraz ötede bir küme genç javelo atıyor. Havuzda yüzlerce delikanlı yüzme talimleri ile meşgul.

Stadyomun pistinde sürü sürü Alman atletleri koşu idmanı yapıyor, karşıki tribünlerde yüz kadar genç eski milli şarkıları okuyordu.

Hayat mücadelesine hazırlanan alman gençlerinin bu çeşit çeşit faaliyetini dalgın dalgın seyrediyordum. Dr. Schiff kolumu tuttu:

- Bu meydan her sabah 6'dan 9'a ve akşam 5'ten 8'e kadar; pazarları sabahtan akşama kadar dolar boşalır. Bu stadyom Spor Cemiyetleri İttifakının malıdır. İttifaka dahil olan klüplerin 4,000,000 azası vardır, dedi.

Almanya'da yirmi ile otuz yaş arasında bulunan gençlerin bir spor klübüne intisabı adeta mecburi gibidir. Doktor bana stadyomun her yerini gösterdi.

Geçen sene mayısta Atina'daki stadyomu da ziyaret etmiştim. Ne büyük fark! Burada koşan, atlıyan, cimnastik yapan, yüzen kalabalık bir insan kütlesine mukabil, Akropolis civarındaki mermerden masnu stad Mısır ehramları gibi sakin sakit duruyor, sahasında şeytanlar top oynuyordu. Cimnastik salonlarından, oyun meydanlarından mahrum olan bir memlekete stadyom bir lüks, bir süsten başka bir şey değildir. Atina bunun en canlı misalidir.

Bugünkü Almanya, 1930

Mehmet Fuat: Cidde, 1930

En kısır kalem bile Cidde ve Hicaz hakkında dört beş sütun yazabilir. Bir başlasam, ben de yazacağım. Fakat başlayamıyorum ki. Cidde dedim mi, aklıma hep Piza kulesi geliyor. Hani, hikmet derslerinin mukaddimelerinde "merkezi siklet" bahsini izah için misal gösterilen İtalya'nın meşhur Piza şehrindeki meşhur eğri kule yok mu?

Vapurdan karaya olan on dakikalık mesafeyi, yüz on, belki de, iki yüz on dakikaya çıkaran tehlikeli resiflerden bahsedeyim, diyorum, önüme Piza kulesi çıkıyor.

İslâmiyetin başlıca esaslarından temizliği, deniz suyunu taktir ederek şöyle, böyle mümkün kılan, ve Ciddelileri yüz ve çamaşır yıkıyabilecek ve alelade su içebilecek hale sokan "kendirse"yi, o frenk icadı, frenk kurması, frenk işletmesi koskoca inbiği anlatayım diyorum, karşıma Piza kulesi dikiliyor.

Cidde çarşısının kara sineklerini, üzerlerine konduklan şeyleri seçilemiyecek şekilde kaplayan, ve hatta bugünkü mahallem Şişli'ninkileri bile gölgede bırakan sineklerini, tasvire koyulayım diyorum, Piza kulesine çarpıyorum.

Kulenin tasallutundan kurtulmak için bari bu hayali doğuran şeyden bahsedeyim: Cidde kasabasının bütün minareleri ve binalarının birçoğu eğridir. Hele hastahanenin bahçası kıyısındaki minare! O kadar eğrilmiş ki tepesi, üst şerefesile birlikte yıkılıvermiş.

Fakat Ciddeliler, eğri minarelere pek alışkın olduklarından, aldırmamışlar. Minareyi, olduğu yerden örtmüşler. Olmuş tek şerefeli, alçak ve gene eğri bir minare.

Yıkılan taşları kaldırmadıkları için bunlar da minarenin dibini ve etrafını sarmışlar. "Merkezi siklet" bahsinin bütün safhalarını ister istemez tecessüm ettiren ne canlı misal! Minare eğriliyor, eğriliyor; ağırlık merkezinden geçen şakul, bilmem nerenin dışına düştü mü, yıkılmağa başlıyor; tepe yıkılınca, ağırlık merkezinin yeri değişiyor; yeri değişen ağırlık merkezinden geçen şakul, anlaşılan bu sefer bilmem nenin içine düşüyor; ve o anda yıkılma duruyor.

"Hicaz, Necit ve mülhakatı" kırallığında iptidai mektepleri açıldığı vakit çocuklar, "merkezi sıklet" bahsinin noksan misalini artık İtalyalarda aramıyacaklar. Kendi yurtlarındaki eğri minarelerde, bahusus tarif ettiğim minarede tam ve mükemmel misaller bulacaklardır.

Acaba Ciddeliler, Hicazlılar, Necitliler, Piza kulesi misaline müracaatten kendilerini vareste bırakacağı için, minarelerinin bu eğriliklerini de mazhariyet addederler mi? Bundan dolayı da hamdüsenalarda bulunurlar mı?

Mademki bahse mevzumuz binadır, biraz da Cidde'nin apartmanlarına geçelim. Cidde'de dört beş katlı, ortası açık avlulu, âdi kâğir, gayet büyük binalar vardır. Bu binalar, ikişer odalı apartmanları muhtevidir. Hac mevsiminde, kafile kafile gelip geçen hacılara kiralanmak için irat olarak yaptırılmış bulunan bu binalardaki temizsizliğe dünyanın hiçbir yerinde tesadüf etmek kabil değildir.

Dıvarların kiri, hem ayakyolu hem de gusülhane vazifesini gören helaların hali.... aman yarabbi!

Her apartmanın çöp tenekesi, yanlış söyledim süprüntülüğü, kendi methalindeki dıvarların kenarları.

Geceleri rüzgârın mutlaka kesilmesine bir de iri iri sivrisineklerin hücumu bindi mi, aşk olsun bu yerlerde uyuyabilenlere! Damda yatmağa kalkışırsanız bu sefer de rutubetten sırsıklam olmak var.

Otomobil kolaylığına diyecek yok. Hicaz'ı "mevatir" (motörler yani otomobiller) istila etmiş. Mekke'nin uzaklığı iki saatlik, Medine'ninki ferah ferah iki günlük mesafeye inmiş.

Maamafih şimdiki halde alıştıkları otomobillerin ithal ve işletilmesi pek kolay geçmemiş. Hatta kıyamımsı hareketlere sebebiyet vermiş.

Dedikodulu Seyahat, 1930

Âli: Brezilya, 1932

Rio de Janeiro Şehri

Rio de Janeiro'nun letafeti dağlarının ve sahilinin güzelliğinde tebarüz eder. Deniz cihetinden şehre yaklaşınca Pão de Assucar (şeker kellesi), Corcovado, Tijuca ve Gavea isimlerini taşıyan dağlar üç sıra silsilei cibalden mürekkep bir kül şeklinde teressüm eder. Bu levhe dünyanın en nazar rüba manazırından biridir. Rio de Janeiro Guanabara körfezinin dahilindedir. Şehir Bahrimuhiti Atlası sahiline doğru da tevessü etmiştir.

Rio'nun şimaline tesadüf eden karşı cephede Nictheroy'un yeşil dağları, garp cihetinde Orgãos cibalinin erganunu andıran yüksek tepeleri ufki enzarı tenvir eder. Guanabara'nın harici ufak adalarla muhattır. Körfeze girerken solda şeker kellesi denilen yekpare cesim bir Granit pür ihtişam denizden yükselir. Bu binazir garibei hilkatin letafeti karşısında insanı bir hissi hayret istila eyler. Açık havalarda, mehtaplı gecelerde Rio'nun bu dağın zirvesinden görünüşü bütün manasile efsanevidir. Evvelâ Urca denilen bir dağa oradan şeker kellesine havadan tellerle çıkılır. Bu çıkış hoş bir tehassus uyandırır.

Körfezin sağında Nictheroy dağlarında yapılmış istihkamlar, methalin ağzında tabiye haline konulmuş büyük bir kaya görülür.

Guanabara'nın dahiline doğru ilerledikçe, büyük küçük, meskûn, gayri meskûn bir çok adalara, kayalara tesadüf olunur ve Rio'nun ikinci bediası olan Corcovado (kanbur manasınadır) bütün inceliğile şehre hakim bir vaziyette arzı didar eder.

Vapur Maua denilen mevkide rıhtıma yanaşır. Burada, iki harikai

tabiatin tesirile hayran kalan gözler sakil bir manzaranın, eflake ser çekmiş, üslupsuz bir Amerikan binasının karşısında nefret hislerile kamaşır.

Rıhtımdan sola doğru biraz yürüyünce iki tarafı yeni üslupta büyük binalarla müzeyyen ve milletin kadirşinaslığına delil olarak memleketine hizmet etmiş bir zatın, Rio Branco'nun ismine izafetle yad olunan en işlek caddeye girilir. İki büyük otel, senayii nefise binası, kütüphanei milli, ittihat mahkemesi, belediye dairesi, belediye tiyatrosu gibi şehrin ziynetlerinden madut mebani bu güzergahtadır. Mali müesseseler, ticarethaneler Rio Branco caddesini kateden dar sokakların içindedir. Bunlardan biri de içinden ancak yaya olarak geçilen, dükkânlarından musiki sesleri işidilen Ouvidor namındaki sokaktır. Burası Rio kibar aleminin mevidi mülakatıdır. Şehrin zengin dükkânları, büyük mücevhercileri, meşhur kitapçıları hep bu sokaktadır. Zarif kadınlar tuvaletlerini burada teşhir ederler.

Rio Branco Caddesinin müntehasında Guanabara körfezinin Karadeniz boğazını andıran methali gözükür. Bu noktanın sağ cihetinde şehrin zarif binalarından madut Monroe sarayı (ayan dairesi) vardır. Eski Rio'nun ilk mahalli tevessuu olan sol kısımda vaktile üzeri harap binalarla mestur Morno del Castello isminde büyük bir dağ yükselmekte iken şehrin tevsi ve tezyini, hava cereyanının teshili için tamamile tesviye edilmiştir. Dağları düzlemek Brezilya'lıların itiyadıdır.

İmkânı malinin müsaadesi halinde civardaki diğer bir dağın dahi tesviyesi mukarrerdir.

"Bisutunu zori Ferhat eyledi sair mesel

Himmeti merdan olunca kühi paberca yürür"

Rio Branco Caddesini müteakip birçok elektrik lâmbaları ve elektrikli

havuzlar ve ağaçlarla tezyin edilmiş vasi bir meydana çıkılır. Beira Mar ismindeki bu sahada belediye bir tiyatro yaptırmıştır. Milli resmi geçitler bu meydanda icra edilir.

Buradan sahil boyunca devam edilirse Flamengo ve Gloria denilen semtlere varılır. Güzergahta muntazam bir rıhtım üzerinde saki mevzunları yükselmiş hurma ağaçlarına, Gloria oteline, Reisicumhurların makamı resmileri olan Cattete sarayının bahçesine, yeni inşa edilmiş cesim apartmanlara, küberaya ait husust ikametgahlara tesadüf olunur. Sahilin arka kısmındaki sokaklarda Rio'nun ağniyası otururlar. Bunlardan iki sıra hurma ağaçları dikili Paysandu sokağı evlerinin, bahçelerinin zarafetile meşhurdur. Bunun müntehasında Reisicumhurların hususi ikametgahlarına tahsis olunan Guanabara sarayı görülür. Sarayın itinayı mahsusla tarh edilmiş bahçesi, güzel bir ormanı, arkasında dağı ve bu dağda cihanmanzar bir köşkü vardır. Sarayın sol cihetinde iki sıra cesim ağaçlarla örtülmüş bir sokak Laranjeiras semtine isal eder. Corcovado'nun eteğine tesadüf eden bu civar nisbeten serin ve sıhhidir. Binaları geniş ve muntazamdır. Bu saha sefaretler mahallesi addedilebilir.

Sarı hummanın izalesinde büyük hizmetleri görülen Oswaldo Cruz'un ismile anılan Avrupa tarzında binalarla müzeyyen bir cadde Flamengo'yu Botafogo semtine vasleder. Botafogo bir koy şeklindedir. Bu koyun karşısından Nictheroy dağlarının reyyan aksamı, yanından şeker kellesi, Urca'nın şirin köşkleri gözükür.

Botafogo sahilindeki evler geniş bir rıhtım üzerindedir. Arka tarafdaki yollarda ve bilhassa Santa Clemente ile Voluntarios da Patria (vatan gönüllüleri) sokaklarında eski, yeni üslupta kibarlara ait müferrih ve bahçeli büyük evler mevcuttur.

Botafogo'nun önü vaktile sık bir orman halinde iken Fransız mimarı Agache tarafından tertip edilen plan dairesinde tarhedilmiş ve yeniden iki sıra ağaç dikilerek tanzim olunmuştur. Bu ormandaki ağaçların kesilmesi Rio'luların birçok itirazlarını mucip olmuştur.

Botafogo'dan sahil takip edilerek devam olunduktan sonra saga dönülüp biraz ilerlenince futbol klubüne ve bunun yanında büyük bir tünele tesadüf olunur. Burası şehri Bahrimuhiti Atlasi'ye nazır olan kısma, Copacabana'ya vasleder.

Copacabana nisif daire şeklinde diğer bir koydur. Sahilindeki Avenida Atlantica caddesi üzerinde Rio zenginlerine ait asri binalar ve muazzam bir otel vardır. Arka kısmındaki sokaklarda birçok zarif villalar, bongalolar bina edilmiştir. Fakat bütün bu evler sıcağa karşı tahaffuz esbabi nazarı itibara alınmıyarak inşa olunmuştur. Rıhtımın önünde vasi bir kumsal vardır. Bahrimuhiti Atlası'nın dalgaları bu kumsala ve oradan rıhtıma vurdukça

"Fikrim misin ey Bahrimuhit etme tasaddi
Emvacına emreyleki ta geçmeye haddi"

beyti hatıra gelir.

Fazla rutubetli olmasına rağmen nisbeten serin olan bu semt ecnebilerin ve bilhassa Anglo Saxon'ların pek mergubudur. Son senelerde bazı sefarethaneler de buraya nakle başlamışlardır. Copacabana koyundan şehrin yine Bahrimuhiti Atlası sahilinde daha yeni tevessü etmiş diğer bir kısmına, Leblon'a geçilir. Bu semtte dahi güzel evler inşa edilmiştir. Bu binalarla deniz arasındaki saha daha vasi ve Leblon kumsalı da daha geniştir.

Leblon'un muntehasında evler ve caddelerin Maua mevkiinden beri devam eden tenviratı biter. Şehir bundan ileriye doğru tevessü etmemiştir. Leblon'un nihayetinde başlayan Niemeyer caddesi deniz boyunca sahilden muntazam bir yol halinde temadi ederek Gavea dağının eteğinde Bahrimuhiti Atlasi'ye nazır bir mevkide belediye tarafından nevzemin bir tarzda yapılmış Chua gazinosuna ve oradan

dağlardan geçen diğer bir yol Tijuca'ya isal eder.

Gavea, zirvesinde mustatil şeklinde büyük bir granit bulunan muazzam bir dağdır ki ilk temaşa eden insanda bir hissi haşyet uyandırır. Feyyaz menatıkı harre ormanlarından, yeşil ve vasi bir çemenzardan, geniş bir kumsaldan, bunları ihata eden yüce dağlardan mürekkep olan Gavea koyunun vahşi bir güzelliği vardır. Bu manzaranın heyeti umumiyesi âlemin harikalarından maduttur.

Rio de Janeiro esas itibarile içeri doğru genişlemiştir. Dahilin en güzel ve müferrih binalan Tijuca semtindedir. Bu semt ve civarı vasidir.

Tijuca'dan döne döne yedirilmiş tatlı bir yokuş aynı isimdeki dağın üzerinde (Güzel manzara) tabir olunan sayfiye mahalline çıkar. Zarif köşklerle müzeyyen olan bu mevkideki meydandan üç yol ayrılır. Biri muntazam bir ormandan dağın zirvesine doğru yükselir. Henüz zirveye vasil olmadan şehre hâkim bir noktadan Guanabara bütün vusatile temaşa edilir. İkinci yol takip edilirse Bahrimuhiti Atlasi'yi ormanlar arasından seyrederek, meşcerelerden dolaşarak Chua'ya varılır. Dağlardan geçerek Corcavado'nun biraz aşağısında Paneiras mevkiine giden üçüncü bir yol mahuf uçurumları nazara munis gösterecek ve içinde vahşi kuşlar öten, menatıkı harre ağaçları biten ormanların ezvakını tattıracak surette yalçın kayalar üzerinde inşa edilmiştir. Dağları yarmağa imkân müsait olmadığı vakit bu kayalar köprülerle birbirine vasledilerek yine yolun ikmaline devam olunmuştur. Sıcak günlerde Rio'da teneffüs etmek mümkin olmadığı zamanlarda bu yolda gezinmek insana inşirah verir.

Paneiras mevkii Larenjeiras'dan Corcovado'ya çıkan dişli dağ şimendiferinin güzergâhındadır. Burada büyük bir otel vardır. Otelden Corcovado'nun zirvesine otomobil ile gitmek mümkin olmadığından yola şimendiferle veyahut yayan olarak devam etmek zaruridir. Rio'ya hakim olan Corcovado'nun zirvesinde Hazreti İsa namına yapılmış cesim bir heykel vardır. Bu heykel geceleri elektrikle tenvir edilmektedir. Corcovado'nun insanda bıraktığı tesir tabiate karşı bir hissi taktirdir. Dağın zarafeti, inceliği önünde hayran olmamak kabil

degildir.

Brezilya, 1932

Faik Sabri: Cebelitarık-Lizbon, 1933

17 Temmuz pazartesi... Bu sabah havayı değişmiş buldum, denizin rengi başkalaşmıştı. Akdenizin o güzel lacivertliliğinden bir eser yok. Deniz kirli bir renk almış. Gökyüzü baştanbaşa bulutlarla kapalı. Ölü dalgalar vapurumuzu epey sarsıyor. Yedide Malaga açığından geçtik.

Öğleye doğru Cebelitarık'ın yüksek kayası birden önümüzde göründü. Ne heybetli şey... Resimlerini görerek bu yalçın kayanın deniz ortasındaki azametini takdir mümkün değil. Bizim gibi daha iki şileple bir gaz vapuru boğaza yaklaşmıya uğraşıyor.

Cebelitarık Önlerinde

Şarktan gelindiği vakit Cebelitarık daha heybetli görünüyor. Hususile biz kıyıya pek yakın geçtiğimiz için bu yüksek kara yığınını daha korkunç bir şekil almış görüyoruz... İspanya'nın cenubunda ve kendi ismindeki boğazın ağzında, karaya alçak ve uzun bir dil ile birleşen bu dağın şimal cephesi amuda pek yakın bir meyil ile iniyor...

Buranın deniz seviyesinden yüksekliği 400 metreden ziyade imiş. Dağın, biz uzakta iken sisler içinde gördüğümüz tepesindeki bulutlar dağılmış, şimdi her tarafını seyredebiliyoruz. Göklere doğru uzanan bu yalçın kayaların ara yerlerinde muhtelif irtifalarda, koca ağızlarını açmış, ateş ve ölüm püskürmeye hazır büyük toplar dürbünlerimiz içinde pek güzel seçiliyor...

Yanımdaki bir kitabın verdiği malumata göre, Cebelitarık'taki topların adedi 2000'den ziyade imiş. Bu istihkâmlar için dünyanın zaptı imkânsız yeridir derler... Bu esassız bir söz olmamalı... Tabiatın

yarattığı güçlüklerden başka pek mühim müdafaa tertibatı da alınmış.

1704'de burasını İspanyollardan alan İngilizler, dünyanın en işlek ticaret yollarından birinin en hakim noktasında yükselen bu kaya parçasına sımsıkı yerleşmiş bulunuyorlar. Bu suretle dünyanın en işlek geçit yerlerinden birini daha ellerinde bulunduruyorlar...

Cebelitarık Maymunları

Misler dürbünle kayaların arasını araştırarak: "Haniya maymunlar nerede? Maymunları görebiliyor musunuz" diye soruyorlar. Evet, Avrupa'da yalnız bu dağda olan maymunlar yaşar.. Hatta Cebelitarık'ı ziyarete gelen seyyahlardan bazı meraklılar dağa tırmanır, maymun ararlarmış derler.

Yavaş yavaş döndük, şimdi dağın ön yüzünü görüyoruz.

Garip bir manzara karşısındayız. Bu tarafta dağın yamacı tepeye yakın yerlere kadar dümdüz bir duvar gibi.

Büyük Sarnıçlar

Kaptan bize bunlanın ne olduğunu anlattı. Nüfusu bugün 20.000'i bulan Cebelitarık şehri ile kışlalardaki askerlerin su ihtiyacını temin için dağın bu yüzünde yalçın kayalar arasını çimento ile sıvayarak meyilli bir duvar haline getirmişler ve bu düz satıh arasında su yolları açmışlar. Geniş bir dama tahtası üzerindeki şekiller gibi gördüğümüz çizgiler işte bunlarmış.

Bu su yolları büyük sarnıçlara varıyor. Yağmur yağdı mı, bir damla suyun bile zayi olup gitmesine meydan vermeden bütün sular sarnıçlarda toplanır, oradan borularla şehre akıtılırmış. Bu sarnıçlar 6 milyon galon, takriben 27 milyon litre su alabilirmiş.

Havuzlu Bir Vapur

Dağın etrafını dönmekte devam ediyoruz. Şimdi alçak sırtlarda kaleler, kışlalar, büyük binalar da görünüyor. Boğazın genişliği burada 14 kilometre kadar amma hava dumanlı olduğu için Afrika sahilini seçemiyoruz.

Burnu dönünce karşıdan bize doğru süratle gelen büyük bir vapur gördük. Kaptan dürbününü birden indirerek sert bir sesle birşeyler bağırdı... Denizcilikte kumandalar söylenmez, böyle bağırılır. İkinci Kaptan ile Lostromo hemen yerlerinden fırlıyarak vapurun arkasına doğru koşmıya başladılar. Bu telaş ne için? Ne oluyor? Meğer bize yaklaşan vapur bir Felemenk vapuru imiş. Telamon ağabeyini selamlamıya hazırlanıyormuş.

"John von Oldenbarnevald" çok modern ve yeni bir gemi.. Felemenk Hindistanı'na, Cava'ya gidiyor. Çok yakınımızdan geçti. Ne kadar da kalabalık. Ön güvertede büyük bir havuz var. Kadın erkek bir çok yolcu banyo kostümlerini giyinmişler, bu havuzda yüzüyorlar. Üst güverteden havuza atlıyan birinin marifetlerini dürbünümüzle pek güzel takip edebiliyoruz.

Vapurlar bayraklar ile biribirini selamlarken yolcular da mendillerini sallıyor ve "hurra..." diye bağrışıyorlardı. Fakat bu heyecanlı sahne çok sürmedi, aradan beş dakika geçmeden bu büyük ve süratli posta vapuru arkamızda kaldı ve gittikçe küçüldü.

Artık Cebelitarık'ı iyice dönmüştük, şimdi öbür yüzde Algeciras koyuna karşı dağın şimaligarbi sırtlarına tırmanan Cebelitarık şehrini, limanı ve mendireği görüyoruz. Limanda bir çok vapur var, bunlar arasında üçer bacalı iki büyük transatlantik farkediliyor.

Atlas Okyanusunda İlk Adımımız

Öğleden sonra ikide Tarifa önünde idik. Burası bir Afrika şehrine ne kadar benziyor. Bütün şehir beyaz bir taş kümesi gibi... Artık Atlas Okyanusu'na ilk adımımızı attık sayılabilir. Kuvvetli bir rüzgar arkamızdan, Akdeniz'den doğru geliyor. Dalgalar gittikçe büyüyor, Telamon iki tarafına uzun köpüklü izlerini yollıyarak hızla ilerliyor ve arasıra ileriye, geriye, sağa ve sola doğru çalkanıp duruyor.

Kaptan Mislere: "Talihiniz varmış... Rüzgar garptan gelseydi, siz o zaman görürdünüz" diyor. Cebelitarık limanında gördüğümüz transatlantikler arkamızdan geldiler, bize yetiştiler ve geçtiler. Bunlar yaz mevsiminde Akdeniz için tertip edilen cevelanlardan dönen biri İtalyan, biri İngiliz iki seyyah vapuru idi. Trafalgar burnunu dolaştık, şimdi Kadiz körfezindeyiz... Karanlık bastırdı. Rüzgâr azaldı, fakat vapurun sarsıntısı devam ediyor. Cenuba, Cebelitarık'a doğru giden bir çok vapura tesadüf ediyoruz... Demek burası da Kaptanın tabirince işlek bir cadde...

Portekiz Sahilinde Bir Sabah

18 Temmuz salı... Sabahın dördü. Yatağımda iki tarafa bir kaç defa döndüm. Nihayet gene dayanamadım... Sanki kaptanlar gibi benim de vardiyada bir vazifem varmış gibi kaç gecedir böyle bir iki defa yatağımdan fırlıyor, güverteye çıkıyorum...

Ortada benden başka kimseler yok. Bu gece nihayeti ne kadar kederli. Ağır ve loş bir gök, dörtte üçü kırılmış ve kopmuş gibi görünen solgun ayın önüne kirli perdesini birden çekti... Şimdi Portekiz sahilleri bu boşluk içinde koyu bir leke çiziyor. Yalnız önde Avrupa'nın cenubugarbide en son ucunu teşkil eden St. Vincent burnundaki fenerin muntazam fasılalarla yanıp sönen ziyası bütün ufku dönüp dolaşıyor gibi...

Arka direğimizin ucundaki ışık, gökyüzünü örten bulutlar arasında, bir sarhoşun omuzuna dayadığı bir çubuğa asılı imiş gibi durmadan sallanıyor... Arkamızda, şarkta bulutların teşkil ettiği coğrafya şekilleri arasında daha az karanlık bir körfez seçilmeye başladı. İşte gittikçe artıp büyüyecek ve her tarafımızı kaplıyacak olan günün doğacağı yer burası. Gözlerimi oradan ayıramıyorum... Ufkun geniş bir kısmında birbirine muvazi koyu çizgiler halinde görülen ince bulutlar, şimdi hafifçe aydınlanıyor. Uzun bir intizardan sonra bu yan solgun dağınık ışık, daha genişledi.

Nihayet ufukta bir delik yırtabilen güneş ilk ateş pusesini suya kondurdu ve bu kızıl nokta gittikçe büyüyerek başını sular hattından dışarı çıkarmaya çalıştıkça bulutlar da şekilden şekile girerek aralarındaki körfezi genişlettiler... Güneş denizden tamamile çıkınca bulutların pembe sayvanlı tül perdeleri büsbütün yırtıldı ve önünden dönmeğe başladığımız St. Vincent burnundaki fener de birden söndü. Artık sabah olmuştu...

Saat altıya yaklaşıyor. St. Vincent burnunu dönerek şimale doğru istikamet aldık. Artık Manş Denizi'ne varıncıya kadar hep bu rota üzerinde gideceğiz. Şimalden esen bir rüzgâr serinliği arttırıyor. Akdeniz memleketlerinin fazla sıcak yaz günleri artık geçti. Bundan sonra bazan insanı titretecek kadar serin günlere bile rasgeleceğiz.

Lizbon'a varıncıya kadar geminin sallantısı devam edecek gibi görünüyor. Burası da ne kadar işlek bir yermiş. Sabahtan beri yanımızdan beş altı vapur geldi geçti. Bizim istikametimizde giden iki bacalı büyük bir vapur yanımızdan ayrılmıyor gibi... Onu ancak

öğleden sonra gözümüzden kaybettik.

Saat üçe doğru Tajo nehrinin, genişliği bir mili bulan ağzından içeri girmeğe başladık. Çok sert bir rüzgâr esiyor, esiyor değil, tıpkı Marsilya'nın Mistrali gibi, bizi kısa fasılalarla adeta şiddetle kamçılıyor. Solumuzda Kaskaes ve Estoril plajlarının güneşte altın gibi parıldıyan kumlukları ve yeşillikler arasına gömülmüş şirin köşkleri, gazinoları, arkada Sintra tepeleri sıralanıyor.

Bazı sırtlar üstünde büyük şatolar görüyoruz. Bunlardan biri meşhur Pena şatosu imiş... Kral birinci Manuel, 1499 da Hint yolunu keşiften gelen Vasko do Gama'nın şanlı dönüşünü buradan seyretmiş... Bu hadiseden sonradır ki Avrupa, yüzünü Şarktan garbe, Akdeniz'den Atlas Okyanusu'na çevirmiş ve Lizbon, Venediğin şaşaasını söndürmüştü...

Lizbona Giriş

Bu koyda klavuz romorkörünü gördük. Vapur durdu. Romorkörden ayrılan bir motörle gelen klavuz Telamo'nun idaresini eline aldı, Nehir döküntülerinin meydana getirdiği sığlıklara göre bazan sağa, bazan sola dönerek yavaş yavaş limana doğru ilerliyoruz. Lizbon nehrin sağ sahilinde, solda dağınık bir kaç binadan başka bir şey yok. Bir telsiz istasyonunun göklere doğru uzanan pilonları arkasında ormanlar içinde zarif binalar beliriyor...

Lizbonda Bir Gece

Her taraf yeşillikler içinde. Rüzgâr burnumuza çam kokuları getiriyor. Bir çeyrek sonra limanın ağzındaki Belem şatosu önüne geldik. Bu bina ve bunun arkasından görünen ve Santa Maria yahut Jeronimos ismindeki kilise, Maneulian denilen Portekiz milli mimari tarzının en güzel eserleri imiş. 1700'de inşa edilmiş olan bu şato şimdi cumhur reisligi sarayıdır...

İleride sahile açılan bir meydanda Portekizin büyük seyyahlarından Alfonso d'Albuquerque'in kocaman bir heykeli göze çarpıyor. Arkada şehir bir sıra tepe üzerine kat kat binalarını dizmiş. Şimdi şehrin sokaklarından doğru gelen rüzgâr birden pek sıcaklaştı... Adeta bir hamam kapısı açıldığı vakit yahut bir fırın karşısında yüzünüze çarpan boğucu hava gibi...

Fakat ne güzel şehir.. Ne zarif binalar... Praçe de Commercio denilen ve üç tarafı büyük binalarla kaplı, ön tarafı geniş mermer merdivenler şeklinde sahile varan meydan ortasında kral Jose'nin beygir üstünde bir heykeli var. Lizbon'u hemen hemen baştanbaşa harap eden 1775 zelzelesinden evvel burada büyük bir saray varmış... şimdi görülen binalar hep hükümet daireleri... Bu meydan karşısında limanın en geniş yerine varmış bulunuyoruz.

Açıkta demirli bir çok gemilerden, zırhlılardan, torpitolardan başka biraz ileride başlıyan rıhtımda birbiri arkasına dizilmiş vapurların nihayeti gelmiyor. Yolda rasgeldigimiz iki bacalı vapur Vulcano isminde bir İtalyan posta vapuru imiş. O da burada. Baştanbaşa alay bayrakları ile süslü büyük bir İngiliz seyyah vapurundan ileride muazzam bir transatlantik var. Biraz ileride rıhtımın boş bir köşesinde Telamon için ayrılmış olan yere geldik. Yanaşmamız bir çeyrek kadar sürdü.

Bir çok işsiz, güçsüz çocuklar, pejmürde kıyafetli gençler, elleri pantalonlarının cebinde, rıhtımda sıralanmışlar, vapurun yanaşmasını seyrediyorlar. Yanaştığımız yüksek rıhtımın iç tarafında denizden ayrılmış küçük bir havuz var. Burası yelkenlilerle, salapuryalar, mavnalarla dolu. Bunlardan biri ağzına kadar karpuz yüklü... Kayıkçılar karpuzları birer birer elden ele hoplatarak rıhtım üzerindeki arabalara yüklüyorlar.

İstanbul'dan Londra'ya Şileple Bir Yolculuk, 1934

Abdülhak Şinasi Hisar: Atina, 1934

1

Vapurda muasır insanların fikirle hayat arasında duymağa mahkum oldukları mutabakatsızlığı düşünerek hüzünleniyordum. Fakat karaya çıkarken de tatmağı umduğum ve kendime vaadettiğim sükûn, sükût ve hayal ile buluşmuş ve uyuşmuştum. Bir rüyada gibi yaşamıya koyulmuştum. Bendim fakat hiç bir hissimi, hiç bir fikrimi müdafaa etmek ihtiyacında kalmıyan kendim. Ve bir dostla sohbete gidiyor gibiydim.

Galata'yı andıran Pire'yi, onu Atina'ya bağlıyan kıvrak yolu, bir İngiliz sarayını hatırlatan Grande Bretagne otelini, civarındaki ticari ve billuri yolları, "görmüş ve geçirmiş" bir göz gibi bakan, eşsiz manzaralı Partenon'u, Atina'nın alabildiğine göründüğü Likabet tepesini, parkın güzel ağaçlarını ve Zapion önündeki ağaçlı güzel yolları, yanlarında iyi zamanlar geçirmiş olduğum ahbaplar gibi hatırlıyorum. Havadislerden ziyade hatıralarla kıymetleşen bir sohbetten başka benim onlara çok diyeceğim yoktu. Hatta onlardan yeni bir şey duymağı bile pek aramıyordum.

2

Ve herşey umduğum ve beklediğim, hayal ve hesap ettiğim gibi oldu. Vapurdan çıkış, gümrükten geçiş rüyada gibi kolay. Rıhtımda ilk duran otomobile bindim. İçi o kadar sıcak ve o kadar sinek doluydu ki insan kendini bir bal ve arı kovanına değil amma bir güneş ve sinek kovanına girmiş sanırdı. Demin boş beklediği halde ben içine bindikten sonra, tıpkı Ankara'dakiler gibi, münasebetsiz sigarası ağzında bir benzin satıcısından benzin aldı. Güneş, sıcak, sinek dolu

avare bir manasızlık, Akdeniz sahillerinin fakir, lâubali, derya-dil hayatı. Galata'yı andıran Pire. Faliron üstünden Atina'ya giden kıvrak yol. Kızak gibi kayan otomobiller. Hepsi yerli yerinde ve bir ahbaplık aşinalığı gözlerimde, bir gına hissi içimde ve mahzun bir tebessüm dudaklarımdaydı. Otelde, Türkçe "Hoş geldiniz beyim!" diye karşılıyan kapıcı, nazik memurlar, bir sürü hep Türkçe bilen garsonlar, ve hep tebessüm etmeği bilen genç grumlar.

Otele girer girmez gördüğüm hal ile duyduğum zaman bana eski Atina günlerinin derhal bir sonrası, bir eki gibi geldi ve başladı. Odam bana dün bırakmışım kadar hazırdı. Sokağa çıkıp rastgele yürüdüm. Yoldakiler bizim Rumlara o kadar akraba Rumlar ve fizyonomiler o kadar bildiğimiz fizyonomilerdi ki ben onları tanıdıklarıma benzetirken, onlar da beni birine benzetip tanıyacaklar ve birden bire bana: "Tikanete, kala?" diye hitap edecekler sanıyordum.

Her tanıdığımız şehirde en çok bildiğimiz ve sevdiğimiz dört beş yer vardır. O şehre dönmüş olduğumuzu ancak bunları tekrar gördükten sonra tamamen duyarız. Atina'ya gelmiş olduğum hissini bir an önce tamamlamak için ve hatıralarım, korkak güvercinler gibi, uçmasınlar da ben onları rahatça görebileyim diye şoföre: "Siga, siga!" diyerek bir otomobile bindim. Ticaret ve hars sokakları olan Stadiu sokağından indim ve Akademi sokağından geri döndüm. Parkın önünden geçtim. Demir temelli, taş çehreli şehirler ne kadar yavaş değişiyorlar! Bizim senelerimiz onlar için bir gün bile değildir. Mevsimden mevsime biz kuvvetlerimizi tüketiyoruz ve onların hala gençliğimizdeki zamanları temsil ettiklerini görüyoruz. Her şehir tarihinin bir hulasasıdır. Biz zamanın geçen dakikalarıyız.

Biraz parkta dolaştım. Bu bana dün gezmiş olduğum yollara bir dönüş gibi geldi. Güya ayağımın altında kayarak yerlerini değiştirmiş çakıl taşları bile hala yerli yerlerinde. Kazlar hala havuzun sularında ve etrafındakiler hala onlara bakıyorlar. Yemek zamanına kadar parkın güzel, asude ve asil ağaçları altında dinlenerek ve sükun bularak zevk alıyordum.

Yemekten sonraki zamanımı Akropol'ü ziyaretime bırakmıştım. Akropol şüphesiz ruhu genişleten ve fikri derinleştiren kutsî bir tepedir. İnsan ona hergün çıksa yine bir türlü doyamıyor. Burada tarihle sanat birleşerek ve hava ile ışık birleşerek insani bir mucize hissini duyduğu manevi bir yüksekliğe çıkarıyor. İnsan bu yuvada zihnin berraklığını ve hakikatini ve ruhla hülyanın genişliğini beraber tatabiliyor. Gençliğimizde umduğumuz bir hal, bir hayal yani tefekkür ve zevkin kol kola birleştikleri iklimler ve mantık ve hulyanın beraber dans ettikleri zirveler, belki hayal meyal, ancak burada tasavvur edilebiliyor. Hayat ise hayal ve hakikatin, fikir ve maddenin çarpıştıkları, çeliştikleri bir saha değil midir? Bu gezinti bana her zamanki gibi, bir ilahi ziyaret tesirini verdi. Ve anladığımla yükselmiş ve zevkli ve anlıyamadığımla perişan ve yorgun kaldım.

Çay saatinde, yine mutlak gitmek istediğim yerlerin bir başkasına, Yanakis pastahanesine gittim. Ancak saat beşte açılan bir dükkân. İçinde ancak dört beş erkek. Fakat kırk elli kadın aralarında cıvıldaşıyorlar. Böylece burası eski zaman düğünlerinde bir harem dairesinin kalabalığı hissini veriyor. Bizim annelerimiz ve büyük annelerimiz böyle yerlerde birleşip sohbet etmek tadını duymamışlardı. Ziyaretler ve misafirlikler hep mahrem ve herkesin kendi evlerinde geçer, böyle içtimalarsa ancak düğün evlerinde olurdu. Burada bizde artık tükenmiş hissini veren bir burjuvazi yani milletin muhafazakar kuvvet menbalarından birinin kaynaştığı görünüyor. Bir aralık sesler çoğalarak ve yükselerek, eski düğün evlerimizde de olduğu gibi, burası da bir kadınlar hamamına döndü. Bütün bu kadınlar, ellerinde hafif paketler ve başlarında o paketlerden daha hafif görünen fikirlerle, aşikar gösterişler ve gizli kıskançlıklarla, birbirlerinin dedikodularını ne kadar ciddiye alıyorlardı!

Bu mübarek gevezeliklerini anlamadan işitmek bile hayata safdil bir nevi rabıta bağını kuvvetleştiriyor ve insanı sıcak tutuyordu.

Gece, neden bilmem, kuvvetli elektrik projektörlerinin üstüne ışıklarını dökerek aydınlattığı Partenon ve bütün Akropol'ü nurlar içinde gördüm. Yakından bakılırsa ışıklar biraz fazla ve biraz çiy görünüyordu. Fakat biraz uzaktan bakınca Partenon güya taştan ve mermerden değil, fakat, kendi kendine parlıyan, altın, fildişi, elmas,

ay veya mehtap gibi harikulade kıymetli bir maddeden yapılmış da karanlığın ve tarihin üstüne konulmuş gibi insana gök yüzündeki ay tesirini vererek inanılmaz bir kıymetle parıldıyor, nazarlarına tahammül edilmeyecek kadar güzel gözler tarzında ruha füsunlu manalar döküyor, hayale bitmez tükenmez, sonu gelmez davetler salıyordu. Bu peri, mazinin karanlıklarından gelen bu ilah sarayı, kendi nuru ve kendi şiiri ile ketum bu dünyevi ay parçası, gecenin görünmez, derin, ebedi ve titrek suları üstünde bir ab-ı hayat içinde yüzüyor gibi, gönlümün ta kenarından geçerek, atinin karanlıklarına doğru, hafif hafif, gidiyor sandım. Onun etrafını tavaf ettikten sonra odama dönünce yine onu bu çıplak, bu bir aşka değen, onun bu umulmaz haline bakmaya koyuldum.

Fakat gece bülbülünün sesi ne kadar güzel olursa olsun bir an geliyor ki insanlar uyumayı tercih ediyorlar. Ve gözlerimi kamaştıran Akropol'a bakarken uyuya kalmışım.

3

Ertesi günü o beklediğim ve istediğim hafif, rahat ve munis günler başladı. Avrupa'nın en eyi otellerinden biri olan Grande Bratagne otelinin temin ettiği maddi istirahatin huzuru içinde sabahları, pencereyi açar açmaz, odaya güzel, şeffaf bir ışık doluyor ve derhal eski hislerle karışık, rahat ve sıcak bir gün geliyordu. Atina'nın bu yavaş günlerine, birbirlerine bakar gibi duran Akropol ile Likabet tepelerine, dükkânların bile kapalı olduğu öğle üstü saatlerine, Partenon'a ve müzelere gündelik ziyaretlerime, Zapion civarındaki gezintilerime ve erken gelen akşam saatlerine ve az ziyalı elektriklerin gece kandilleri gibi yanarak şehrin manzarasını bir eski zaman evine döndürdüğü gece saatlerine iyiden iyiye alışmıştım.

Her sabah kendi kendime "Atina'da az kalıyorum, vaktimi eyi kullanmalıyım!" diyordum ve sonra da: "Peki amma, ne yapayım sanki?" ve daha: "Ne yazık!" diyordum, "acaba niçin daha çok haz bulmuyor ve memnun olamıyorum?" Atina bana son ziyaretimden beri güya daha umumileşmiş, rengi bir az daha solmuş ve uçmuş ve solgun

benzi bir az daha atmış gibi geliyordu. Ve buranın âdetlerini hep gündelik şeylerin adiliğine düşmüş sanıyordum.

Ve bu karışık hislerle yine her akşam guruba karşı "Bir gün daha geçti!" diye hüzünleniyor ve üzülüyordum. Bazı akşamlar, Yunanlıların mezeler yiyerek uzo içtikleri saat, yorgun, argın otele dönerken:

"Gezdi, yürüdü, bulmadı bir eğlenecek yer!" diye kendi kendimle eğleniyordum. Irkımız, milletimiz ve dinimiz yani kültürümüzden olmayan hiçbir medeniyet bizim derinliklerimizi harekete getirerek gözlerimizi yaşartan musikiler duyuramıyor! Ve bütün bunlar üstüne de, çarçabuk yeni bir gece geliyordu.

Atina'nın yabancıları için geceleri günlerine değmiyor. İmkân olsa pek erken yatıp uyumalı ve güneşle beraber kalkmalıdır. Zira Atina harikulade ince hava ve ziyasını ve büyük tarihi kıymetini sabahlayın, güneşle giyiniyor. Geceleyin bu ticari yollar ne kadar elektrikli, sinemalı ve kahveli olsa da hülyaya ve fikre ne büyük, ne de yeni bir şey söylemiyorlar.

Gençler, tecrübesiz, Garplı bir şehrin elektrikler içinde parlıyan geniş ve uzun caddelerini görünce sanırlar ki, açılıp kapanan bu ışıklar, lezzete hazır vücutların zevkten yarı açılıp yarı kapanan sevdalı gözleri gibi, kendilerini yanlarına ve zevklere çağıran bir takım davetler ve işaretlerdir. Sokakları dolduran ve sert ve tıknaz vücutlariyle, gözleri parıldayarak koşuşan otomobilleri hep sır ve hayat dolu ve hep zevke doğru koşan hayvanlara benzetirler. Bir az tecrübe bize öğretir ki bütün bu karışık ışıkların ormanında ruhumuzun aradığı ziyayı bize verecek ancak gönlümüzle uyuşan gözlerdir. Göklerin dolduramadığı gözlerimizi onların nazarları doldurur. Dünyanın bütün tatlarıyla dolmıyan ellerimiz elimize geçen sevgili ellerle dolar. Tekmil bu şeylerden toplıyamıyacağımız lezzeti bize tamam sunan öptüğümüz bir ağızdır. Daima arayan, daima kanmıyan hülyamızı bir vücut huzuru, temas ve refahiyle tatmin ederek ruhumuzun huzurunu ve refahını arttırır. Ve o zaman görürüz

ki görüp geçtiğimiz uzun mesafeler, boş ve gamlı topraklar nafile değil, yorgun argın bu geliş nafile değil, ne hayat ve ne dünya nafile değilmiş! Mademki bütün bu şehir bize böyle bir güzellik yetiştirmiş, mademki bütün bu varlıklar bize böyle bir saadet verebilmiştir!

Demin kendi kendime acı acı soruyordum ki acaba hangi hakikatin çehresi hülyalarımın birisine değmiş, bana onun tebessümlerini vermiş ve vaitlerini tutmuştur? Hayatta yalnız aşkın lütfu vaitlerinden geri kalmıyor. Ancak onun hakikati çılgın hülyalarımızın bile ümitlerini geçiyor, onun sonbahar içinde sunduğu meyveler ilkbahar çiçeklerinin bütün vaitlerini aşıyor, ve ancak o, faniliğimiz içinde bize gelen en büyük rahmet ve merhamet gibi, bize, zevkimiz için tadı ebediyete değen, bir kam verebiliyor!

4

Ve işte istediğim ve beklediğim bu hafif, rahat ve münis günler gelip geçti. Ve geçen bütün bu günler ve geceler yine diyebilirim ki bana az geldi. Şarkılar içindeki Atina'dan, Pire'ye varınca vapura binmeden tekrar dönmek isteyecek kadar tahassürle aynıldım.

Pire'ye gelince nihayet kuvvetli yanan halis elektrik ziyalarını ve sulara akseden bu ışıklarla bana guya Boğaziçi'nin iade edilmiş olduğunu gördüm. Uzakta bir römorkör asabımın bildiği, ruhumda yer etmiş bir sesle öttü. Beni seneler içinden eski Boğaziçi akşamlarımın, saadet zamanımın yanına çağırıyor sandım. Saadet her zaman bir seraptan ibaret değil midir? Boğaziçi'nde yaşadığım zamanlar bir Şirket-i Hayriye vapurunun penceremin önünden ışıklar içinde geçtiğini görünce bana lezzet, zevk ve saadet onun içindedir gibi gelirdi ve unuturdum ki yarım saat evvel ben de, böyle bir saadetten hiçbir hisse almadan öyle bir vapurdan çıkıp gelmiştim.

Galata'ya benzeyen Pire'ye tekrar veda ederek vapura bindik. İşıkları sulara aksederken heybetli cüssesinin gölgesi sularda hafif hafif

sallanan vapur, limanın karışık direkler ve bacalarla teşkil ettiği koru önünde, romantik bir akşam ve bir seyahat manzarası kuruyor ve bana ömrümün bir safhasına daha veda ettiğimi duyuruyordu.

Yavaşca yollandık. Şimdi bir tarafta Pire ve Paşalimanı, diğer tarafta Glifada, Faliron ve daha uzak ziyalı sahillerle bu açık Faliron limanı küçük bir Selaniği andırıyordu.

Glifada'nın ziyaları birer haz tebessümü halinde tatlı ve sabit, benim belki tatmamış olduğum lezzetlerle mahmur gibi, parıldıyordu. Onlar böyle sulara aksederken güya bütün bir hayat icmal ediyor, ve ziyadan birer başak halinde, tekmil bu sahilleri bereketli ve bahtiyar bir hayat tarlasına çeviriyordu. Uzun uzun bu müphem ışıklara bakmaktan ve cazibeli manalarını düşünmekten kendimi alamıyordum. Nihayet vapurla uzaklaşan nazarlarımın ucunda onların bana büsbütün söndüklerini görerek Yunan serabından bir daha ayrılmış olduğumu anladım.

Varlık Dergisi, Sayı: 34, 1934

Selahattin Emin: Irak, 1934

Kerbela'dan Babil'e Kadar

Kerbelâ'ya gidiyoruz. Fırat solumuzda, hurmalar altında kaldı. Saatlerden beri otomobilimiz bizi hurmalıktan çöle, çölden hurmalıklara sürüklüyor. Suriye'den beri hasretini çektiğim kum çölünün artık içindeyiz. Kum dalgaları içinde ine, çıka gidiyoruz. Küçük bir kafile kollarını kaldırıyor. Bu, "bizi de alın!" işaretidir. Kızgın kum üstünde çıplak tabanın aczi, bir sayha gibi haykırıyor.

Kerbela'ya akşama doğru vardık. Necef'ten sonra Kerbelâ, Hint'ten İran'dan gelen şii hacıların ikinci kabesidir. Kapalı bir çarşı önünde yığılan kalabalık, birdenbire otomobilimizin etrafını alıyor. Kınalı sakal ve yeşil abadan büyük bir alay, bizi türbelere götürüyor. Her gün yirmi dört saat, bir ziyaretçiden bir paralık sadaka almak için birbirine giren şu kara kalabalik, nasıl anlatılabilir? Dilencilerile meşhur Şark, hiçbir yerde bu kadar düşmemiştir. İmam Hüseynin sandukası başında bize sokulmak için şu kadını iteliyen derviş, insan gururunu hiç tanımıyor. Yüzlerce sene analarımızı rikkatten ağlatan "yeşil" burada kudsiyetinden soyunmuş, çamur içindedir. Halbuki biz, asırlarca bu renk için mabet ve minber yaptık.

Şii adeti, türbeyi cami içine yapıyor. Fakat bir mabet temizliğinden burada eser yok. Kara çarşafının içinde hıçkıran frengili kadın, açlıktan yürüyemiyen çocuk, kefeni sarkan tabut.. Hep beraber sandukanın gümüş parmaklığını öpüyor: Sadakayı ziyaretçiden, şifa ve cenneti de Kerbela şehidi'nden dileniyorlar. Ah Şark, sen esarete lâyıksın, diye haykıracağım geliyor.

Ertesi gün Necef'e gittik. Orada da aynı manzara ile karşılaştık. Yalnız burasının bir hususiyeti var. Şehre girilmeden evvel, ta uzaklardan, çatıların üstünde altın bir kubbe, ve altin şerefeler göz alıyor ve

kasaba, kilometrelerce süren bir mezar tarlası içinde muhasarada.

Necef toprağı, şif dilinde cennet bahçesi manasınadır. Oraya gömülmek, tuba ağacının altına uzanmak kadar caziptir. Deve üstünde bir tahta parçasına sarılı, yahut bir at eğerinin iki yanından sarkarak veyahut otomobilde, İran'ın Hind'in sayısız şehirlerinden her gün buraya yüzlerce ölü gelir. Burada seyyitler, katolik papazları gibi, tapulu cennet arsası satarlar ve beyaz kefenlerin uçkuruna ucuz cennet anahtarı asılır.

Fakat belinde cennet anahtarı ve koynunda arsa tapusuyla Necef'te gömülmek, ancak zenginlere nasip oluyor. Kesesi bu lükse müsait olmıyan orta halliler, bir torba içinde kemiklerini göndermekle iktifa etmektedirler.

Evkaf dairesinde ölü ruhsatiyesi için makbuz kesen memur, ahretin kapısında bile aldatılmamak için, torbalardaki kemikleri sayıyor. Bazan birkaç ölü kemiğini bir ölü diye gömdürmek ve evkaf resmini az vermek ihtimali vardır. Tahta raflara dizilmiş sıra sıra tabutlar, türbenin karanlık serdabına atılmak için, vergi makbuzunu bekliyorlar.

Şarkı bu kadar kara, bu kadar kirli hiçbir yerde görmedim. Süleymaniye'de secdeye kapanan beyaz sakalı, Necef'te öpeceğim geldi.

Necef'ten dönüşte "Feysaliyye"ye uğradık. Burası Fırat kıyısında, hurma dalları altında küçük bir kasabadır. Suların üstünde orta çağ tekneleri, yırtık yelken ve kırık kayık direkleri; sahilde bunları iplerle su boyunca sürüyen ezilmiş omuzlar var. Jandarma kumandanlığının bahçesinde, eski Türk bahriyesinden bir Iraklı, ağlıyarak boynumuza sarılıyor. İmparatorluğun her renge ve her milliyete müsavi insan hakkı veren büyük toleransı, burada bir epope gibi yaşamaktadır. Civar kabilelerden gelmiş bir şeyh, bizi evine davet ediyor. Bu, 1922

de İngiliz tanklarının üstüne atılan büyük Sevre'nin kahramanlarından birisidir. Beyaz askerlerle dolu trenleri, bir akşam gün batarken deviren ve on binlerce istilacının kanını içen Irak ihtilalinde, kendisi mühim bir rol oynamıştır. Feysaliyye'de, bir avlu divarının dibinde güneşlenen basit bir Iraklı bile, artık istismarın ancak kuvvet önünde rükûa geldigini biliyor. Şarka bunu, tekerlek demirinden kılıç yapan, Sarıkamış'tan Sakarya'ya omzunda mermi taşıyan Anadolu ihtilali ve onun büyük ve aydın başı öğretti. Onlar, bugünkü yarım istiklallerini sevrelerine borçlu olduklarını biliyorlar. Şarkı istismarın batağından çıkaracak, bu mütevazi hakikatin demir koludur.

Biz, düne kadar garp medeniyetinin önünde en büyük istiğrakı duymuş bir milletiz. Çocukluğumuzda hocalarımız bize garp medeniyetini ve bu medeniyete hayranlığı öğrettiler. Bugünkü Türkiye'de bu Senegal medeniyetine ve bu medeniyete bayrak olan bordel edebiyatlarına omuz silkmiyen kalmadı. Goethe'nin şahikalarında, Hafızın ve Şakya Muni'nin şaşaası göz aldığını Şark münevveri daha öğrenecektir. Meşrutiyet İstanbulunda düvel-i muazzama, kendisine bir göz işaretiyle ülkeler kurban edilen bir esâtir mabudiydi. Bugün Fırat kıyısında yarı çıplak bir bedevi, Britanya tankının üstüne sıçrayor. Irak çöllerinde ben, Sakarya'da aldığı yaradan prestiji kanayan, kalkanı düşmüş bir Roma gladyatörü gördüm.

Şeyh ve arkadaşları ile saatlerce konuştuk. Onlar bize Sevre'yi anlattılar, biz de onlara Sakarya'ya cephane taşıyan kağnıya, vebadan ölen öküzü yerine, Anadolu gelininin omuz verdiğini söyledik. Şarkta iki komşu millet, artık yeni bir dil konuşmaktadır.

En eski medeniyetlerden kalma kanallar ve çöl ortasında bugün bir tuğla tarlası şeklinde otomobilimizin tekerleklerine takılan şehir yıkıntıları arasından Babil'e gidiyoruz. Sümerlerin eski ve maamur vatanı Mezopotamya, bugün bir avuç kuru topraktır. Hamurabi'nin zümrüt kakmalı asasına boyun eğen Babil, çöl güneşinin kavurduğu bir yığın kerpiç.

Babil'in meşhur arslanının önünde Nebukadnasar devrindeki (dünya şehri)ni düşünüyorum. Şu çinileri Berlin müzesinin salonlarını süsliyen duvarlar arasında, başlarında şarap testileri taşıyan esir kafileleri artık dolaşmıyor.

Bir yığın toprak ve medeniyetlere beşik olmuş muhteşem bir tarih: Bugün Babil budur. Bağdada dönmeden evvel kamıştan bir kulübe altında, bir şeyh yanında misafir kaldık. Bizimle beraber siyah sarıklı iki derviş de var. Bunlar cerre çıkan şif softalarıdır. Şapkayı müslüman başında ilk defa görmüş gibi, bize garip bir bakışları var.

Irak'ta bir aşiret şeyhi, bir Osmanlı paşası kadar sahavetlidir. Akşam, dört kişinin zor taşıdığı pilav tepsisinin etrafında, iki yüz kadar tabak saydık. İki misafire iki yüze yakın tabak. Yemekten sonra kulübenin loşluğundan sofraya üşüşen aşiret azası, bu muhteşem yer sofrasından eser bırakmadı.

Burası, ziraatla uğraşan bir fellah köyüydü. Tahta saban, burada da yegane teknik eseridir. Fakat yakıcı gün altında 20 saat ecel teri döken fellah, aldığı mahsulun onda dördünü şeyhe onda üçünü de hükümete verir.

Burada, misafir sofrasına yüzlerle tabak çıkaran şeyhin sahaveti arkasında, bir ortaçağ dramı oynıyor. Fırat boyunda köylüyü, şeyh ve hükümet adlı iki taş, dişleri arasına almış, bir pirinç tanesi gibi övütmektedir. Irak istiklâlini ben, şehirlerde bol maaşlı hantal bürokrasinin ağzında, fellah köyünde şeyhin sahavet sofrasında, kurban edilirken gördüm. Irak'ta kurtuluş bayrağı, bu sınıfların tasfiyesi bayramında dalgalanacaktır.

Ankara, Lübnan, Bağdat - Seyahat Notları, 1934

Ahmet Şükrü Esmer: Venedik, 1934

Venedik yılın 12 ayını orada geçirenler için çekilmez bir şehirdir... Az bir emek Filorya'yı da bir Lido yapabilir.

Venediği dolaşan seyyahın bu şehir hakkındaki en bariz intibaı, senenin on iki ayında Venedik'te oturmağa mahkûm olan insanlara merhametten ibarettir. Cidden yerinde bir merhamettir. Sokakları açık lağımlardan ibaret olan bir şehir düşünülsün. İşte Venedik böyle bir şehirdir. Büyük kanal denilen geniş caddenin suları deniz suyu ile temizlendiği için tahammül edilebilir. Fakat şehir içindeki diğer dar kanalların suları lağım suyu kadar pis ve mülevvestir. Süprüntüler kaymak gibi suların üstünde yüzer ve yazın kokudan geçilmez.

Sokakları kanaldan ibaret olan bir şehri bir seyyahın görmesi enteresan olabilir. Fakat daima bu şehirde yaşamak işkence olsa gerektir. Kanallar kapanmaz mı? Elbette kapanır ve Venedik sıhhi bir şehir halini alır. Fakat o zaman Venedik Venedik olmaktan çıkar. Her seyüz binlerce seyyah bu şehri ziyaret etmez. Onun için müze halinde kalmağa makûmdur.

Otomobilimizi Mestere'den gelen yolun sonu olan meydanda bıraktıktan sonra Büyük Kanal üstünde Pizale Roma iskelesinden Haliç vapurları gibi bir vapura bindik. Tıkır tıkır Büyük Kanalı baştan başa katederek San Marko meydanının iskelesine çıktık. Venedik şehri bu San Marko meydanı ile Büyük Kanal ve bir takım dar kanallardan ibarettir. Meydanın etrafı yüzlerce odası olan Doçların sarayı ile çevrilmiştir.

San Marko meydanına vardığımız zaman yüzlerce, binlerce seyyahın Alman mamulatından Venedik eşyaşı satın aldıklarını gördük. Cam

boncuk, dantela, kart postal, cigara ağızlığı yüzlerle, binlerle on binlerle kalem eşya. Hepsi de seyyahlar için. Seyyahlar vapurlarla, şimendifer katarları ile sürü ile gelen otomobillerle Venediğe geliyorlar. Bu eşyayı yağma derecesine satın alıyorlar. Dar sokakları dolaşıyorlar ve dünyanın en güzel şehrini gördük diyerek memleketlerine dönüyorlar.

San Marko meydanının dikkate şayan olan diger bir şeyi de güvercinleridir. Beyazıt camii avlusundaki güvercinler kadar insana alışık olan bu güvercinler seyyahların omuzlarına ve başlarına konuyorlar.

San Marko meydanından sonra dar sokaklara ve kanallara gittik. Büyük dükkânlar ve mağazalar seyyahlarla dolu idi. Esasen bu mağazalar seyyah eşyasından başka bir şey satmıyor. Dar bir sokağa girdik. Sonra bir sokak, bir sokak daha. Yolu kaybettik. Tekrar San Marko meydanına gelinceye kadar çekmediğimiz müşkülat kalmadı.

Birçok ecnebiler Lido'ya gitmek için Venediğe gelirler. Lido İstanbul'dan Kınalıada kadar uzakta bir sahildir. İtalyanlar buraya milyonlar sarfederek oteller, villalar, yüzlerce küçük sahil kulübeleri ve bir de plaj yapmışlardır. San Marko meydanı iskelesinden bir vapura binerek yarım saat içinde Lido'ya çıktık. İskele boyu kahvehane ve lokantaların cazbantları biribirine karışmış gürültülü bir yer. Buradan bir tramvaya binerek sahile indik. İskele boyu bize Büyükada rıhtımını hatırlattığı gibi, sahile gidince kendimizi Florya'da zannettik. Yalnız Florya'nın tabii hali daha güzel. Lido'da yapılan tesisat da Florya'da yok. Şu muhakkak ki Lido'ya sarfedilen paranın yüzde biri ile bu plaj Avrupanın en maruf plajı olan Lido'dan yüz kere daha mükemmel olur. Florya sahili daha uzun, kumsalı daha geniş, kumları daha ince ve daha temizdir. Fakat Lido'yu bugünkü haline getirmek için milyarlar sarfedilmiştir. Burada erkekler çıplak dolaşır. Yalnız en mahrem yerlerini örtmek için dört parmak eninde bir şerit vardır. İğri bū̆rü, kıllı vücut seyretmekten insan iğreniyor. Kadınlar çıplak vücudun çirkinligini anlamağa başladıkları için olacaktır ki plajlarda tekrar giyinmeğe başladılar. Plaj kıyafeti denilen yeni bir kıyafet moda olmuştur ki, vücudu sokak elbiselerinden daha ziyade kapıyor. Vücutlarını envai renkte ipek pijamalarla kapamış ayaklarına

eski Yunan kadınlarının giydikleri sandalları giymiş nazeninler otel koridorlarını, lokantaları, eğlence mahallerini ve sokaklanı doldurmuşlardı.

Deniz üstünde terasası olan bir lokantada öğle yemeğini yedikten sonra Lido'dan ayrıldık. San Marko meydanını, Venediğin dar sokaklarıını bir defa daha dolaştıktan sonra tekrar Büyük Kanal içinden Piazale Roma'ya geldik. Burada binlerle otomobil arasında bizimkini bulmak bir mesele idi. Fakat Venedik'te seyyahın kolaylığı için her şey düşünülmüştür. Çünkü Venedik seyyahlar yüzünden müreffeh geçinen bir şehirdir. Üniformalı bir memur, elimizdeki makbuzun numarasına bakar bakmaz derhal arabanın nerede bulunduğunu bize anlattı.

Venedik'ten deniz üstünde yapılan geniş yol üstünden Mestere'ye döndük. Buradan Padua, Vicenza, Verona yolu ile Garda gölüne gidecektik. Mestere ile Padua arasındaki diğer yollar da mükemmel asfalt olduğu halde biz Autostrade'den gitmek için bu yolu takip ettik. Evvelce de anlattığım gibi Autostrade yalnız otomobiller için yapılmış bir yoldur. Bu yolları kullanmak için küçük bir ücret alınıyor. Fakat benzinden yapılan tasarruf bu paraya bol bol tekabül ettiği için herkes bunu tercih eder. Bu yol sayesinde Mestere ile Padua arasındaki mesafe de hemen hemen izale edilmiş demektir. Saatte yüz yirmi kilometre süratle bu yolu katettik.

Buradan tekrar asfalt yollara geçtik. Ve Vicenza ile Verona'yı geçtikten sonra Garda gölü üzerinde Sirmione denilen bir yerde geceyi geçirdik. Bu kasabada kaldığımız otelin adı Eden yani Aden Cenneti idi. Ekseriya yer isimlerinin delalet ettiği mânâ ile hakikat arasında bir münasebet yoktur. Sirmione'deki Aden oteli bihakkın isminin delalet ettiği gibi bir cennet idi.

Avrupa'da Otomobil ile 9000 Kilometre, 1934

Şükufe Nihal: Finlandiya, 1935

Fin toprağı bizi penbe bir gülüşle karşıladı... Temiz, ince, şiire benzer bir gülüş... Sandım ki, büyük, pek büyük bir varlığın önüne çıktım; Gönlümde saygıyle dolu bir sarsıntı başladı.

Akşamdı.. Güneşin batma saatleriydi.. Engin bir yeşilliğin arasında ufuklar alev alev yanıyordu. Bembeyaz alınlı, sevimli istasyon evinin önünde durduk. Önümüzden bir grup asker geçti; hepsi bir elden, bir kalıptan çıkmış gibi; ince boylu, güneş saçlı, güneş yüzlü gençler... Geyimleri tertemiz...

Tren yürüdü; sanki; estetiği kuvvetli bir san'atkârın resim albümünden yapraklar çeviriyorum: Sağda, solda en olgun bir zevkle düzeltilmiş bahçeler; parklar, evler.. Uzakta, mavi bir rüyayı andıran solgun bir deniz parçası... İki sıralı ağaçlık bir yoldan çiçek demetleri kadar güzel, yüzleri tatlı bir yanıklıkla koyulaşmış, pijamalı genç kızlar dönüyor. Hepsi gürbüz, sevimli, ağır başlı, ince... Bir başka yolda mavi gözleri, altın saçları, yumuk yanaklarile birer altın top gibi, irili ufaklı köy çocukları, köy kızları. Hepsinin yüzünde sessiz bir gülümseme izi var. Trenin sağında, solunda bisikletlerle gezenler...

Saat geceye doğru ilerliyor... Güneş, uykuya yatırılmış, lakin, bir türlü uyumak istemiyen, ikide bir hırçın ellerile cibinliğini çekip açan yaramaz bir çocuk gibi, arasıra bulutları sıyırarak ufkun her köşesinden penbe penbe gülüyor...

Birdenbire, çamların bir köşesinde kızıllık genişledi; gün doğuyor sandım. Saate baktim; daha on bir... galiba tren biraz yükselmişti.

Bir istasyonda koyu kırmızı kadife kasketli, koyu lacivert kostümlü,

ağır duruşlu, güzel bir genç kız: İstasyon memuru... yolun kenarına konulmuş biblo gibi birşey... Tren kalkıyor; yine parklar, bahçeler, köyler, şehirler geçiyoruz. Hep o düzgünlük, hep o temizlik ve güzellik... Yollarda gezenler eksik değil. Renkli bir loşluğun arasında, guzel gençler, rüyamıza giren periler gibi dolaşıyor. Yerden göge, gökten yere uçan bakışlarım, en küçük bir güzelligi kaybetmekten ürküyor...

Loşluk, birdenbire yine aydınlandı. Güneş, insanları bırakıp gitmiye bir türlü razı olmiyor gibi, koyu çam korularının kenarından kül renkli bir örtüyü yararak ateşli dilini uzatiyor; toprakla şakalaşıyor...

Gökte yıldız yok, ay yok; lakin ben kitabımı kolayca okuyabiliyorum; notlanımı yazıyorum. Ah, bu alev renkli şimal geceleri... Durmadan gülen sinirsiz bir gök altında bütün toprak, ovalar, ağaçlar, sular, insanlar gülüyor... Yaşamak, burada bir tatlı rüya gibi...

Gece yarısını geçti; yorgunluk duymıyorum; uykum hiç yok. Avrupanın hiç bir yerinde bu kadar rahat, bu kadar ince, pırıl pırıl keten örtüleri olan tren görmedimdi, dersem yeridir! Yatmıya, oturmıya kıyamadım. Vagonlarda tertemiz kadınlar iş görüyor.

Biraz dalmışım; üç buçukta uyandım; gökte artık kızıllık yok; karanlık ta yok. Beyaz bir akşam loşlugu var. Sonra yine pembelik ve aydınlık... Burada akşamla sabah el ele vermiş; ufkun çevresinde dönüp duruyor. Biri geçerken öbürü geliyor...

Yollarda yerine konulmamış birtek taş, bir avuç toprak yok. Ağaçlar, bahçeler, köyler, ekinler hepsi bir insan özenile düzeltilmiş. Şehirlerde, köylerde her ev boyalı.. Her evin penceresindeki perdeler pırıl pınl kolalı... Bahçe köşelerinde bir bebek köşkü gibi duran tavuk kümesleri bile boyalı!.. Boyasız bir tahta parçası görülemez. Evlerine iyi boya süremiyenler, daha ucuz olduğu için kırmızı aşı boyası kullanıyor ve oturduğu yeri kara, kirli yüzlü bırakmiyor.

Bu toprak; üzerinde yaşanılan, yıprandırılan bir yere değil; birisine gösterilmek, birisine beğendirilmek için düzeltilmiş bir canlı tabloya benziyor. Yahut özentili bir çocuğun düzgün dizilmiş ve sonra büyülterek fotoğrafı çekilmiş oyuncakları...

Gökler bembeyaz... Saat yedi. (Helsingfors)a yaklaşıyoruz. Çantamı düzeltirken gözlerim hep vagonun penceresinde:

Uzaklarda, üstüne sabah güneşi vurmuş, gümüş dalgacıklarla titreyen mini mini göller... Mini mini bir stadyom.. Fabrika bacaları...

Anlatılmaz bir sevincin sarsıntısı içinde trenden iniyorum. Önümüzde temiz giyinmiş iki genç duruyor; elleri, ayakkabları tertemiz iki genç. Bunlar "Hamal"mış!.. Ne ellerini uzatıp bavulumuza saldırdılar; ne de birşey söylediler. Bavullarımızı ellerine verirken biraz yüzüm kızardı...

Temiz, geniş bir gardan geçtik; burada kitap, gazete satan dükkânlar var; baktım; yığın yığın; her dilden okunacak eser dolu. Demek bu küçük yerde bunların hepsi okunuyor! Büyük, temiz bir alana çıktık. Temiz sözünü ağzımdan bırakmıyorum; çünkü bu türlü temizliği dünyanın birçok zengin topraklarında görmedim. Hemen, oracıkta bulunan, Sosyete oteline girdik; eşyamızı bıraktık; Helsinkiyi dolaşmıya çıktık. Bir bakışta anlaşılıyor: Yurdun yaşama ölçüsü, bütün anlamile, pek yerinde... Ne çok yükseklik, zenginlik, kurum; ne de çok gerilik, yoksulluk, sürünmek!.. Yapılarda, yollarda, insan yüzlerinde, giyimlerde, dükkânlarda ne paranın, yeni görmenin bilgisizliğin verdiği cicibicilik; taşkınlık, şımanıklık, küstahlık; ne de yoksulluğun, üzüntünün doğurduğu karanlık, kirlilik, sinirlilik, viranlık... Gençlerin yüzü gülüyor; yaşlıların yüzü gülüyor; güneş yüzlü, güneş saçlı insanlar; sevimli bir ağır başlılıkla, sessiz, sessiz, melekler gibi gelip geçiyorlar.

Yolumuzun üstünde bir kalabalık... Biz de katıldık; (pazar yeri) imiş. Etler, tavuk kafesleri, sebzeler, çiçekler, kuşlar, kafes, kafes kırmızı gözlü, beyaz tavşanlar dolu olan bir yer; ne diyeyim; nasıl anlatayım; nereye benzeteyim? İşte, (Finlândiya)nın; (Helsinki)nin pazarı!..

Geniş, tahta masalar üzerinde, parça parça kesilmiş etler... Bunları beyaz önlükler giyinmiş, başlarına beyazlar sarmış kadınlar satıyor. Bu pazar yerinde herşey var da yerlerde tek bir çöp parçası yok. Böcek yok, sinek yok. Ev kadını, işçi, alışverişe gelen herkes, en yoksulu bile tertemiz.. Bu kalabalık pazarda, (sürünmesin!) diye çekinilecek kimse yok. Birbirine çarparak, rahatsız ederek geçen kimse, yok. Gürültü yok; sessiz, terbiyeli bir kımıldanış...

Burada genç kadın, genç kız, hepsi ince bir sadelikle giyiniyor. Hiçbirinin yüzünde bir damla boya bulunmaz.

Yemek için otele döndük. Salonda kocaman bir masa üzerine türlü balıklar, salatalar, meyveler konmuş. Müşteri bu şeylerden istediği kadar kendisi alıp tabağına koyuyor. Biz de istediğimiz şeylerden, istediğimiz kadar yedik. Sonra garson geldi; bize sıcak yemek listesi getirdi; içtiğimiz şarapla beraber bu öğle yemeği bir Türk lirasını geçmiyordu.

Finlandiya, 1935

Peyami Safa: Paris, 1936

İşte Paris!

Tren istikametini değiştirdikçe, vagonun penceresinden, henüz ufku boydanboya kızılcık rengine boyamış, uzak ve şeffaf bir aydınlıktan ibaret görünen Paris, yaklaşacağı yerde, karanlığın içine timsah gibi süzülerek yana doğru kaçıyor, tekrar görünüp kayboluyor, ışıkları hep birden yanıp sönüyormuş gibi ansızın parlıyor ve kararıyor, ufkun önünde igilip kalkarak yaptığı cehennemi ve yılankavi alev raksının şeytanf koketrisile, biz meftunlarını büsbütün harap eden cilvesine devam ediyor.

Banliyō hattına çoktan girdiğimiz halde Paris'e daha yirmi dakika var. Bu kısa müddetin beni bütün yolculuğumdan fazla yoracağını hissederek pencerenin önünden ayrılmak istiyorum; fakat parıltısı bazan cama değerek içimi tekrar alan Paris, beni kararımdan caydırdıktan sonra gene kaçıyor!

On beş yaşımdanberi benim derunî ömrümün mühim bir kısmı Paris'te geçti. Bir kere bile ayağımı atmadığım bu şehrin kıyısını bucağını bile az çok bilirim. Hayalen onun içinde çok yaşadım. Fakir, ve daha beteri, arkasız bir halk çocuğu olmanın belâsile, kınıp sararak ve borçlanarak bu seyahati yapıncıya kadar büyük Avrupa mektebinin eşiğine adımımı atmadığım halde, kitap dedikleri ucuz ve asil rahberin delâletile onun kürsülerine kudretim nisbetinde yaklaşmıya biraz muvaffak olmuştum. Şiirlerini ve şarkılarını çok dinledim. Fikirlerinin bütün akıntılarına dalıp çıktım. Kısmen Paris'in içinde büyümüş ama bir adamın muvaffakiyetli bir ameliyattan sonra, gözleri açılmadan beş dakika evvelki nefes tıkayıcı merakını duymam lazım. Gözlerim açılınca da, şimdiden gözkapaklarım üstünde hafif parıltılarını sezdiğim bir ışık, renk ve manzara dünyasının sel baskını altında, birdenbire, tekrar kör olmaktan korkmam lazım. Fakat bu heyecanı duymuyorum. Hatta eksine benziyen bir korkum var. Gözleri ameliyatla açıldıktan sonra, karanlık rüyalanındaki müphem kâinattan

daha net ve âdi bir dünya gördüğü için gözlerini tekrar sımsıkı yuman körün çaresiz ve şifasız nefretine düşmekten ürküyorum.

Bu korku beni pencerenin önünden çekebildi. Paris'e yaklaşıyorduk. Haydi valizlerimizin başına.

Tren durdu. "Paris! Paris!" diye haykırışlar bekliyorum. Kimin tarafından? Bilir miyim! Paris'e gelen her adamın ağzında bu çığlığı arıyorum. Halbuki tren batak bir dere kenarında kömürü biterek durmuş gibi Paris'e vardığının farkında olmamış görünerek hiçbir işaret vermedi. Yolcularda heyecana ve telaşa benzer bir hal yok. Realitenin, bütün hulyaları kökünden biçen katledici sadeliği ve her harikuladeyi hazin aslına irca eden aleladeligi içinde, hamallara talimat veren Nadir Nadi'nin peşinden, gara indim.

Bize yeni bir şehirle temasımızın elektrodinamik, birinci nefis ürpermesini haram eden valiz nakli ve bilet kontrolu gibi sıkıntıları aştıktan sonra garın merdivenine geldik. İşte Paris! Fakat gözlerim rengarenk bir ışık tufanından iki damla içmege meydan kalmadan hamalın emrinden şoförün kumandasına teslim edilerek taksiye tıkıldık.

Ahdım vardı. Bavulları bir otele attıktan sonra, ellerimi arkama koyarak, Paris denilen ve kendimi fahri hemşerisi farzettiğim kainatın içine bir dalmak ve sabaha kadar dolaşmak. Parte Maillot'da, Boulogne ormanının karşısında, meydandaki Lunaparkın ışıklarile parıl parıl aydınlanmış bir otel odasına girmemizle çıkmamız bir oldu. Tam geceyarısı.

Fakat dur iki gözüm. Paris kaldırımlarında adım atmak, cambazlık nevinden bir hünerdir ve yanlış bir adımın, hafif bir dalgınlığın cezası idam olmadığı zaman, bir hastane odasında, en aşağı, kolu kanadı bağlı bir hafta hapistir: Ezilirsiniz. Geniş ve güneşe tutulmuş muşamba kadar parlak ve aydınlık bir kaldırımın üstündesiniz. Fakat henüz

ritmini bulamadığınız sıkı bir kalabalık, yürümek iradenizi felce uğratabileceği gibi, çivisiz yerlerde kaldırımdan aşağı inmek hevesinizi mazur görebilecek hiçbir şoför de yoktur. Tavsiye ederim. Nadir Nadi'nin peşinden ayrılmayınız ve şimdilik tepenizden boşalan, karşınızdan vuran, sağ gözünüzün kuyruğu kenarından hortum gibi geçen ve bazan da beyninizin tam ortasında patlıyarak renkli fişekler gibi havaya saçılan ışıklara, manzaralara dalmayınız. Ben de Nadir Nadi'nin koluna girdim. Henüz Paris'i içime doldurarak ilk derin nefesi alabilmiş değilim.

Avenue de la Grande Armée'den geçiyoruz. Türkçesi: Büyük Ordu caddesi. Biraz daha sessiz, loş ve tenha. Fakat geniş, çok geniş. Bir Avrupa şehri görmemiş olanlara bu genişligi bizim ölçümüzle tarif etmek zordur. Kabataslak bir teşebbüs edelim: Sağda, ortada ve solda herbiri Beyoğlu caddesinden daha geniş üç yaya kaldırım. Aralarında biraz daha geniş iki araba yolu. İçine yanyana en aşağı altı Galatasaray caddesi alan bir cadde. İki tarafta bizim Vakıf hanına, Büyük postaneye tepeden bakan bir sıra, girintisiz çıkıntısız, koskocaman yüzlerce bina. Hiçbir kıvrımı olmadığı halde bu uzun caddenin sonunu gözle tayin etmek mümkün değil. Paris'te az farklarla "avenue" bu demektir. İçinden bizim Beyazıt meydanı rahatça geçer; hele Taksim meydanını geniş bir arabaya oturtsanız bu avenuelerin tek yolu içinden geçirebilirsiniz.

Bir de meydan nedir, onu görelim: Etoile ve Concorde; hele bu ikincisi, bir kırda arkaüstü yattığınız vakit gözlerinizin alabildiği gökyüzü mesafesini olduğu gibi yere indirmiştir. Demin tarif ettigim avenuelerden on beş yirmi tanesi bu meydanların üstüne açılır ve Paris'te, buna yakın büyüklükte -sayıya dikkat ediniz!- yüzlerce meydan vardır.

Fakat biz şimdilik Etoile'den, zamanında Ahmet Mithat Efendinin tercüme romanlarında "Konkordiya" olarak ismi geçmeğe başlıyan meydana gitmek için Şanzelize caddesinden geçelim. Bana Paris'in bazı taraflarını karış karış öğreten, ilk gençlik rehberim Guy de Maupassant, hala tamamile ezberimde olan "Yalnızlık" ismindeki harikulade nesrine şöyle başlar: "Erkekler arasında bir akşam yemeğinden sonra idi. Çok neşelenmiştik. Onlardan biri, bir eski dost

bana dedi ki:

"--Şanzelize caddesini yayan olarak çıkmak ister misin?

"Ve işte, yaprakları henüz açmış ağaçlar alundaki büyük gezinti yolunda yürümeğe başladık. Paris'in karışık ve devamlı uğultusundan başka, ortalıkta çıt yok. Yüzümüzden taze bir rüzgâr geçiyor ve yıldız kümeleri, gökyüzüne bir altın pudra ekiyordu."

Öyle mi? Hayır! Bu, XIXuncu asrın Şanzelizesidir. Hatta Büyük Harbe yakın bir zamana kadar, resimde yalnız orta yolunu gördüğünüz bu caddenin kenar kaldırımları üstünde bugünkü muhteşem kahveler ve mağazalar yokmuş. Tabii çıt da yokmuş ve bugün orasını yüksek binaların üstünden, ortasından, altındaki -bizim bütün Tokatlıyan Oteli yüksekliğinde- mağazalardan, yoldaki lambalardan, projektörlerden fışkırarak, geceleyin açık denizlerdeki güneş aydınlığına boğan ışık tufanları da yokmuş. Paris'i dolduran yüz binden fazla hususi otomobil ve taksiler de yokmuş.

Ben kendime, Paris'in kartpostal manzaralarına karşı hiçbir panoroma hayreti vâdetmemiş oldugum halde, geceleyin, bir şehrin içinde bütün imkân ölçülerimizi aşacak tarzda bizi derinlerine çeken bu genişlik ve aydınlık intibaları karşısında cidden şaşırdım. Bu genişliği, gökyüzündeki mesafe sonsuzluğundan ürken Pascal'ın beynindeki genişlikle ve bu aydınlığın Fransız tefekkürüne hüviyet veren üslüp ve ifade aydınlığile bir nisbeti olduğunu hemen sezdim. Beni Avrupanın her şehrinde karşılıyan ve karşılıyacak olan bu genişlik ve bu aydınlık, her şeyden evvel, büyük insan zekâsının iç buutlarını ifade eder; alelâde bir manzara kemmiyeti değil, zekânın cinsi ve kalitesile doğrudan doğruya alakası olan tam bir medeniyet ölçüsüdür. Paris'te ve Avrupanın her büyük şehrinde, kaldırım, mağaza, meydan, cadde, yol, heykel, abide, her şey, maddeyi tefekkürün ve kavrayışın fushatine, semavi genişliğine bağlıyan bir büyüklüktedir ve bu meydanlar, kafaların içindeki meydanlardır. Avrupa büyük ruhların ikametine salih olacak tarzda bina edilmiştir. Şehirlerde binalar ve abideler, dağbaşlarile rekabet etmek istiyen mimarların her adım

başına diktikleri eserlerdir. Bu ulvilik ihtirası yalnız iki üç mabede münhasır kalmamıştır. Orada mevzuu ticaretten başka bir şey olmiyan alelade mağazalar da, büyük katedrallerin Allaha yakın olmak istiyen çan kulelerile bir hizadadır. Yükselmek ihtirası, rahiple tüccarı aynı hummanın şiddeti içine almıştır.

Neden gizliyeyim, içim zehir dolup taşıyor: İnsan olmak şerefimi artıran, fakat milletimin harikulade kabiliyetine ve şu birkaç yıl zarfında yaptığı pek büyük mucize hamlesine rağmen, gene de içinde bulunduğu ufarak ve hazin dünyayı her an düşündüren iki nevi heyecan tezadı arasında sıkışarak, bir kelime konuşmadan, yürüyorum. İçime ağlamaklar geliyor. Fakat sulamıya temayül eden enerjimi daha sıkı, daha koyu, daha müsbet, yaratıcı kudretler halinde memleketime taşımak için kederimi içimin arka meydanlarına doğru kovuyorum.

Büyük Avrupa Anketi, 1940

Sadri Ertem: Romanya, 1937

İkonların Gölgesinde

Romanyalı için iki türlü Romen vardır. Biri, Romen nüfus kâğıdı taşıyan, Romen vatandaşı olan insandır. Bu, Romenin kanunca, tarifidir. Bu tarif halis Romenleri memnun etmez. Halis Romen ortodoks olmıyanları yabancı sayar. Romen için yabancı olmıyan ancak ortodoks Romendir.

Bunu orta seviyede herhangi bir Romenden, hatta oldukça münevverlerinden dinliyebilirsiniz. Romenler 12 inci asırdanberi ortodoks âyinleri içindedirler. Romenler fazla mistik değildirler. Fakat nüfusunun % 85'i köylerde çalışan köylüdür. Ortodoksluk burada bir nevi ziraat dini halini almıştır.

Romanya'nın böyle kesif bir din nüfuzu altına girişini izah eden sebepler bir haylidir. Romanya katolik hıristiyanlığın Şark hıristiyanlığile hudut vücuda getirdiği yerdedir. Binaenaleyh hudut boylarındaki taassubun burada da canlı bulunmamasını tabii görmelidir. İlahların kan döktüğü, birbirlerini kovaladığı yerde hudut bekçileri kendilerini ilâhlar namına bırakılmış birer kurban farzederler. Bu kadar kendilerinden geçerler.

Feodaller, büyük malikâne sahipleri, mesleklerinin bir duvarını hiç olmazsa, kiliseye dayarlar. Kilise malikaneye, malikâne kiliseye dayanır; böylece derebeylik, iki öküz tarafından çekilen bir araba halinde ilerler.

Toprağa tohum atanlar meçhul bir âleme sermayelerini bırakmışlar demektir. Bu meç- hul toprakla uğraşanların kafasında heybetli

ilâhlar, ve melekler muhafız halindedir.

Romanya için bütün bu saydığımız sebepler tamamen mevcuttur. Feodalitenin en kesif şeklini yaşamıştır. Feodal kendi cinsinden olan ve çalışan insanlara ancak mukaddeslerle yakın olduğu ve onların namına hüküm ettiği için zulm edebilmiştir.

Zalim olabilmek bir san'attır. Bu san'atin ehli olmak için ilahlar ve meleklerle sıkı münasebet kurmak lazımdır.

Tarlası olanın bir de İlahı vardır. Tarlası olmıyan bu ihtiyacı tarla sahibi kadar derinden duymaz. Ziraat tekniği iptidai şekillerde çalıştığı zamanlarda bir serveti toprağa gömmek ve meçhule emanet demek olan tohum atma işi tamamen fatal bir mana ifade ederdi.

Tohum toprakta çimlenir ve yeşerirse ne ala. Kuraktan, susuzluktan mahsulün mahvolması da mümkündür. Bunun için ziraatle geçinen insanların gıdalarını temin için el attıkları tarlalarda teozofi yapmaları örümceklerin ağ kurmalarına benziyen hareketlerinden biri idi.

İnsan iradesinin dışında kalan bütün hadiselere karşı Allah yegâne muhafızdı. Tabiat dışında yaşıyan bu varlığı, iradesi dışına çıkmamak suretile memnun etmek mümkündü, ilahları memnun etmek de bir san'attı, onun reçetesini herkes yazamazdı. En aşağı bir köy papası olmak lazımdı. Böylece malikane sahibi ile papas Rodika ve Radika kardeşler gibi sırtlarından birbirlerine yapışık olarak doğdular. Bütün Romanyada her köyün ormanlar içine gömülen, yahut tarlaların ufkuna bakan tahta veyahut taştan yapılmış bir kilisesi vardır. Bu kiliseler en büyük din vecdi ile ve san'at heyecanile işlenmiştir.

Verimli bir tabiatle imtizaç eden ümitli din hissi asla septik olmıyan bir psikoloji halketmiştir.

Romen köylüsü şüphenin tadını tatmamış, hala tabiatın sırrına varmıya lūzum görmemiştir. Bir nevi rüya ve bir nevi hayal içinde realitenin verdigi kolaylığı hala, meçhulun bir lütfu saymakta devam etmektedir. Yağmur, mevsimler, iklim onun için bir lütuf vasıtasıdır.

Şoför ve İsa İkonu

Metropoli mustakil Romen kilisesinin merkezidir. Büyük harptenberi patriklik sıfatını almıştır. Kilise kesif teşkilatı ve şehirlerdeki teoloji akademilerile dini hislerini kuvvetlendirmektedir. Din politikaya bile hâkimdir. İkinci Karolun Romanyadaki sempatisi biraz da kendisinin ortodoksluğu kabul etmiş olmasıdır.

Ortodoks kilisesi kendisini nasyonalizmin fatalist bir sembolü sayar. (Fagaras) la (Braşov) arasındaki caddede bizim otomobil iki tarafa yalpa yapmıya başladı. Otomobili durdurduk. Arka tekerleğin iki vidası düşmüş.

Akşam yaklaşıyor, güneş yolun kenarındaki çıplak İsa İkonunun üstünde altın bir tac gibi parıldıyordu.

Şoför, yedek vidaları aradı, bulamadı, fakat İkona döndü; aşkla şevkle üç tane istavroz çıkardı. Ve otomobili sürdü. Biraz sonra tekerleğin fırlaması şoförün imanını bozmadı. Fakat ikinci bir otomobil imdada yetişti. Şoför kendi otomobilini bıraktığından dolayı müteessirdi. Şoför, yol boylarında kilometre işareti gibi dikilmiş İkonları hakikatte bir muhafız teşkilatı sanıyordu.

Romenlerin bu psikolojisi büyük harpte, 917 senesinde Almanlara

karşı isyan etmelerine sebep olmuştur.

Bükreş müttefik orduları tarafından çabuk istila edilmişti. Bu istila Bükreş üzerine pek büyük tesirler yapmadı. Çünkü Bükreş'in zaptından iki gün sonra askeri klüpte çaylar, danslar ve baloların başladığı işgal kumandanlığı tarafından ilan edilince Bükreş derhal safasına düştü. Bugün artık otuz beş, otuz sekizlik olan Bükreş kadınları bu neş'eli günleri hatırlarlar. Fakat bir hadise oldu. Az daha Bükreş ayaklanacaktı; nitekim işgal kumandanlığı böyle bir hareketin başladığını sezerek kararından caydı. Hadisenin dini olduğunu şüphesiz tahmin ettiniz.

Bugün, Metropoli kilisesinde gümüş tabut içinde yatan Ayos Dimitri vardır. Halk hala gider, gümüş tabut içinde yatan bu Ayos Dimitri'nin elini öper.

Bu Ayos Romenlere göre Romen, Bulgarlara göre Bulgardır. İddiaya göre Ayos Dimitri'nin tabutu bir Rus Generali tarafından Rusçuk civarında Besaraya'da bulunmuş, General tabutun üstüne bakmış san'atından Romen malı olduğuna hükmetmiş, Bükreş'e göndermiş; böylece Ayos Dimitri Romen vatandaşı bir veliyyullah olmuş!

Bükreş'in müttefikler tarafından işgalinden sonra Bulgarlar kaybettikleri Ayoslarını memleketlerine götürmek için harekete geçmişler, Ayos'u arabaya yüklemişler; Tuna kenarlarına kadar getirmişler.

Bükreş'te Ayos'un kaçırıldığı haber alınınca galeyan başlamış, Bükreş polis müdürü Ayos yerine getirilmezse isyanın önüne geçilemiyecegini işgal kumandanına anlatmış, İşgal kuvvetleri Ayadimitri'yi Tuna üzerinde yakalamışlar; ve Bükreş'e getirmişler; Metropoli kilisesindeki yerine yerleştirmişler.

Ayos'un Bükreş'e geldiği, davullar, zurnalarla ve bir hayli şenliklerle halka ilan edilmiştir! Böylece isyanın önüne geçilmiş. Halk arasında Ayos'un seyahati gayet garip bir hikaye halinde yaşamaktadır. Ayos Tuna kenarına kadar Bulgarların sırtında hafif, hafif ilerlemiş fakat Tuna'ya gelince Ayos birdenbire ağırlaşmış bir türlü Tunadan geçirememişler. Bunu Romen evliyanın Bulgarlara yaptığı bir azizlik sayanlar pek çoktur.

Ankara - Bükreş, 1937

Ziya Emiroğlu: Korfu, 1938

Nosikanın Adasında

Pireden Traki vapuriyle Korfuya hareket ettik. Gece yarısına doğru Korent kanalını geçtik. Uykudan "Haydi Mavna!" sesiyle uyandım. Kendimi İstanbulda sandım. Meğer vapurumuz Patras rıhtımına yanaşıyormuş. Vapurumuz şafak atarken Patrasdan kalktı. Zante ve Kefelonya adalarını solunda bırakarak Epir sahilini takiben Otrant kanalına doğru ilerliyordu. Lepant sularına geldiğimiz zaman kalbim teessür içinde idi. Sebebi, bu sularda iki deniz muharebesi olmuştu. Fakat bu muharebelerin her ikisinde de talih şarka yardım etmişti; birincisinde Oktavın donanması Antuvan ile Kleopatranın müşterek donanmasını bozmuştu. Bu mağlubiyet üzerine Antuvan ile Kleopatra intihar etmişlerdi. İkincisinde gene bu sularda Papanın gayri meşru oğlu Don Juan Osmanlı donanmasını yakmıştı. Bu facia ile de Osmanlı imparatorluğunun Akdeniz üzerindeki hakimiyeti kırılmıştı.

Korfuya saat beşte vardık. Bizden birkaç gün evvel deniz zabitlerimiz mezkûr adayı ziyaret eyledikleri cihetle şehir Türk ve Yunan bayrakları ile donatılmıştı. Korfu bana sıcak havasiyle, kırlarındaki incir ve zeytin ağaçlariyle, sahilindeki zümrüt gibi yeşil koylariyle çok sevimli göründü.

Hatırıma Nosika geldi. Acaba Feasiyenler kralı Alkinosun güzel kızı cariyeleriyle çamaşır yıkarken hangi koyda Ülise tesadüf etti?

Acaba hangi yoldan Ülisi babasının sarayına götürdü? Zannederim Odisede okuduğumuz bu edebî sahneler ebediyen sır kalacaktır. Vakit kaybetmeksizin otomobil ile Aşileon sarayını gezmeğe gittik. Evvelâ deniz kenarlarındaki asfalt yolu takip ettik. Sonra Aşileon sarayının bulunduğu yamaca çıkan şoseye saptık. Yolumuzun üzerindeki köyün meydanında kızlar toplanmışlar milli elbiseleriyle milli danslarını

oynuyorlardı. Yarabbi o güzel yeşil çerçeve içerisinde milli danslar ne de yakışıyordu! Biraz daha çıktık. Nihayet sarayın kapısında durduk. Birinci müşahedem: İmparatoriçe Elizabet sarayın yerini çok güzel seçmiş. Saraydan ve sarayın yeşil taraçasından Korfu limanına öyle bir panorama var ki insan seyrine doyamıyor. İkinci müşahedem: İmparatoriçe merkezi sıkleti Nosikanın aşk macerası olmak üzere eski Yunanilere ait kıymetli eserleri toplamış, sarayın içini âdeta bir müze haline koymuş. Hiç şüphe yok ki Fransuva Jozefin bedbaht zevcesi tabiat sahibi, güzel sanatlan seven ince ruhlu bir kadın imiş. Yalnız dünyada hiç bir şey baki kalmıyor. İmparatoriçe Elizabet bir anarşist tarafından Cenevrede vurulduktan sonra Aşileon sarayını Almanya imparatoru ikinci Giyom satın almıştı.

Rehberimiz bizi Giyomun yaptırdığı müzakere odasına götürdü. Bu odada en ziyade nazanı dikkatimizi çeken mumaileyhin eğer sandalyesi oldu. İmparator bu eğer sandalyaya oturur meclise başkanlık edermiş. Mağrur ve kendini beğenmiş bir zihniyetin icadı olan o eger sandalya Nosikanın hayatını yaşatan o güzel sarayda bana diken gibi battı.

Atina Mektupları, 1938

Kemal Sünnetçioğlu: New York, 1939

İş ve Eğlence Muhitine Bir Bakış

20 Temmuz sabahı bazı yurddaşlarla buluştum, bunlar meyanında Missouri'de petrol mühendisliği tahsil eden hemşerim Aydınlı Bay Oğuz ve halı tüccarlarından Gördöslü Bay İbrahim Hasan da vardı. Bay İbrahim, on sekiz sene evvel buraya gelmiş, Ermenilerin halı piyasasına hakim oldukları bir devirde hemen hiç sermayesiz işe başlamış ve uğraşa uğraşa mühimce bir servet yapmış, arasıra memlekete gidip bilhassa eski halıları topluyor ve götürüp satıyormuş. Bay İbrahim Hasanla sonraları birkaç defa daha görüştüm, ticari işlerim üzerinde bana rehberlik etti ve bazı tüccarlarla tanıştırdı.

Bay İbrahimin bürosunda bir gün bir maden şirketinin müdürü ile tanıştık. Kendisi eski bir Türk vatandaşı ve Galatasaray mezunu imiş, 30 sene evvel Amerikaya hicret etmiş, hâlâ memlekete ait canlı hâtıraları var. Türkçemizden de epeyce şeyler muhafaza etmiş. Şirketlerinin bilhassa mika madeni üzerinde çalıştığını söyledi. Ben de Türkiyede henüz hiç işlenmemiş mika ve amyant madenleri bulunduğunu anlattım; nümune istedi ve enteresan bir iş olursa büyük sermayeler plâse edebileceklerini temin etti.

Bugün Bay Oğuzla oturup memleket sohbeti yapmağa çok ihtiyacım vardı. Paraskos henüz gelmemişti. Otelin somaki ve renkli mermer sütunlarla süslü büyük, ferah ve serin holünde koltuklara gömüldük, memleket rüyasına daldık.

Altın yürekli, aslan iradeli, zengin gönüllü Egelinin engin ruhunu onda bulmuştum. Akdenizin serin meltemleriyle daimi surette okşanan zeytin bahçelerini, çam ve reçine kokan yemyeşil yamaçları, asma

çiçeklerinin hafif ve yurt çeşnisiyle dolu, tarif edilmez mis dalgalarını, kıyılarında seyahate çıkanların gönlünü bir billûr ziyası kadar sayısız renkli coşkun hislerle dolduran güzel Egeyi düşünüyorduk.

Birlikte sanki Menderes vâdisinin feyizli ovalarında meyan kökü fundalıklarının göz alabildiğine uzandığı kavruk tarlalarda dolaşıyor, kurumuş incir, ot, ve başak kokusu duyulan baygın havayı teneffüs ediyorduk.

Nar çiçeklerinin süslediği kestane ve elma bahçelerinden süzülüp gelen çitlembik yaprağı, ceviz yaprağı kokulu yayla rüzgârlan sanki yüzümüzü yelpazeliyordu.

İşte bu güzel ve latif salonda, bu rahat koltuklarda dahi Egenin güneş yanığı üzümlerinin çeşnisini ve orijinal Türk benliğinin mistiğini anıyorduk, bir yurt sıtması ile ürperiyorduk.

Paraskos'un gelmesi bizi bu rüyadan uyandırdı, hep birlikte çıktık, biraz sonra NewYork'un Brodway Avenue üzerindeki otomobil mağazalarını birer birer dolaşıyoruz, benim en çok dikkatimi çeken kullanılmış otomobil satan büyük hangarlı mağazalar oldu. Bunlardan birkaç tanesine girdik çıktık, birinde de pazarlığa tutuştuk. 30, 40 kadar otomobil alacağımızı söyledim. Bunlar Chevrolet, Ford ve Plymouth marka 937-938 modeli 4 kapılı Sedan arabaları olacaktı, ve 25,000 kilometreden fazla yapmamış olanları tercih edecektik. Adam bu evsafta 40 arabayı bir iki gün içinde emrime hazır bulunduracağını söyledi ve beheri için 250 dolar istedi. Bu fiyat yeni araba fiyatının yarısından da daha azdı. Sonra bu arabaları bazı vapurların ambarlarına ambalajsız olarak yüklemek de kabil olacağını anlattı. Bu suretle beher araba için yüz dolar tutan ambalaj masrafından da kurtulacaktık.

İşin pratik ve ticari tarafını halletmek kolay oldu ama tediye meselesinde müşküller baş gösterdi. Tüccar tediyenin New-York'ta

yapılmasında ısrar etti. New-York'ta kaldığım müddetçe resmi formaliteleri ikmal ettirerek parayı buraya getirtmek veya burada borç alıp Türkiyede ödemek için düşünebildiğim çarelere baş vurdum, fakat vaktim çok dardı, bir netice alabilmek ancak hareketimi vapurun diğer bir seferine tehir etmekle kabil olacaktı. Harbin bugün yarın patlaması ihtimali ise yüreğimde büyük bir üzüntü halinde bulunuyordu. İtalyanın da harbe girmesi takdirinde Akdeniz yolunun kapanması, dönüş yolumuzu tâ Ümit burnuna kadar götürebilirdi. Bu güzel iş fırsatını kaçırdığıma yana yana arkadaşlarla birlikte dönmekten başka çare bulamadım.

O gün otomobil mağazalarında epey zaman kaybetmiş olduğumuzdan hemen otele dōndüm. Öğle yemeğini Bay Mustafa ile birlikte bir Fransız lokantasında yedik. Amerikan lokantalarında daima isimleri sekiz on kelime tutan karışık yemekler yerine burada nisbeten daha basit şeyler bulunuyordu. Amerikalılar yemekleri biribirine karıştırmayı pek seviyorlar. Mesela tatlı, balık, yumurta, sebze hepsi bir arada bir yemek teşkil ediyor. Alışkın olmıyanlar için cidden ağır... Bu küçük Fransız lokantası döşemesine kadar orijinalliğini muhafaza etmiş... Yemekten sonra bir kahve içmek istedik. New-York'ta bizim bildiğimiz manada kahvehane yoktur, Pariste bütün Şanzelizeyi dolduran rahat koltuklu kahvehanelerden bir tanesine bile tesadüf edemezsiniz. Burada insanın kahvede oturup sarfedecek zamanı yok. Hayat öyle dehşetli bir nehir gibi akıyor ki, durup dinlenmek istiyeni boğulmağa sürükler. Bay Mustafa, Central Park'a nazır bir Café de la Paix olduğunu söyledi, oraya gittik, bu da Paristeki eşinin bir şubesi imiş ve müstesna olarak bir Fransız kahvesi diye açılmış... Burada 59uncu Street'in temiz parlak asfaltı üzerinde otomobillerin kayışını ve Central Park'in yeşil çimenli tarhlanını seyrede ede kahvemizi içtik.

1939 Nevyork Dünya Sergisi Seyahat Hatıraları, 1944

Falih Rıfkı Atay: Hindistan, 1943

Hind'de İlk Gece

17 Sonkanun

Hind'in asıl kapısı Bombay'dır. Barış vakti yolcu ve eşya gemileri oraya yanaşıyor. Nevyork yerine, otuz kırk bin nüfuslu bir kıyı kasabasında Amerika ile tanışmak ne ise, Hind ülkesine Karaşi'den çıkmak öyledir. Bununla beraber deniz, bir avuç suda bütün tuzunu duyurduğu gibi, Amerika, Rusya, Hind ve Çin gibi âlemler, bir karış yerlerine bile kendi haslıklarını sindirirler. Kastor'un açık kapısında biraz derin nefes alsam, içime anber kokusu çekecekmişim gibi geliyor.

Memleketler görmeyi kanıksamış sayılırım. Otuz yıllık gezip tozmalar arasında uyuştuğumu sandığım yeni şeyler merakına, Karaşi görünür görünmez, âdeta çocuk duygularının tazeliği geldi.

İskelede Delhi'den buraya kadar gelen iki mihmandar, Osman Beig ve Laknavlı Cevat bizi Hind hükümeti adına karşıladılar. Osman Beig, hükümet memurlarından, aslı Çağatay Türküdür. Beig soyadı, Türkçe "bek" yâni "bey"den kalmadır. Türk gazetecileri, hiç bir vakit bu iki arkadaşın hâtırasını unutamazlar.

Karaşi dört milyona yakın nüfuslu ve otonom Sind vilayetinin kırk bin nüfuslu modern, ferah ve temiz liman-şehridir. Henüz fabrikasızdır. Fakat Pencab buğdayı ve Sind pamuğu buradan çıkar.

Sind, Sanskritçe eski Sindus, Halife Ömer devrinde Arap denizcilerinin akınlarına uğramıştır. Uzun seferleri ve denizi sevmiyen Ömer,

buralarda fetih yapılmasına izin vermemiş. Fakat Kasım oğlu Mehmed devrinde Arap istilası ile, Hind'e ilk İslâmlik girmiştir. 712 de Sind bir Arap vilayeti idi.

Kasım oğlu Mehmed'in bir hikayesi var: Düşmanlarına karşı kendisinden yardım gören bir şehrin yerli hakimi, bir gün "İnek eti yiyenlerin bizi kurtarmasını istemeyiz," der ve isyan eder. Kumandan, isyanı bastırır ve saraydaki üç prensesi Halifeye götürür. Bunlar, ölen babalanının öcünü almak için, Kasım oğlu Mehmed'e ırz iftirasında bulunurlar. Halife aklını kaybeder, Sind fatihini sokaklarda sürükleterek öldürür ve kızların önünde cesedini astınır.

Hikâye doğru mudur, bilinmez. Fakat bu Arap istilaları, Hindistan'ın sanat ve kültürü üzerinde hiç bir iz bırakmamışlar, bir su baskını gibi çekilmişlerdir. Hind müslümanlığı tarihi, hakikatte, bir Türk hanedanları ve Türk medeniyeti tarihidir ve bu istilalar şimalden gelmiştir.

Bugünkü Sind nüfusunun dörtte üçü müslüman, dörtte biri Hindu'dur. 60 azalı bir teşrif meclisi vardır.

Geniş ve bahçeli caddelerden otele doğru giderken, ilk Hind manzaraları ile karşılaşıyoruz: deve koşulu, ve otomobil lastiği takılı arabalar, alınlarında kırmızı veya beyaz benekli kast işareti taşıyan hindular, kalpaklı veya fesli müslümanlar, Sari denir kumaşa bürünen ayağı bilezikli ve burunları incili veya mücevherli kadınlar, ve nihayet mukaddes inek! Tramvay ve otomobiller arasında semiz ve kaygısız, memelerini sarkıta sarkıta dolaşan bu ineklere dokunamazsınız. Bir dar yere sıkışırsanız, onun geçip gitmesini beklemek zorundasınız.

Hindularla Müslümanlar arasında şimdi ara sıra, eskiden sık sık çıkan boğazlaşmaların çoğu, mesela, bir Kurban Bayramında bir Müslümanın dükkânı önünde inek kurban etmesinden olur. Bir seyyah diyor ki: "Arabanız bir ineğe çarparsa, etrafınızda hemen bir halk

yığıltısı görürsünüz. Kalabalık Müslümansa biraz para verip kurtulursunuz, fakat Hindu ise canınızı kurtarabilirseniz bahtiyarsınız. Bir adam çiğnemek, bir çocuk, hele bir kadın ezmek, bunun yanında mesele bile değildir."

Bir başkası şöyle diyor: "Hindular savaşçı bir halk değildirler, bir avuç İngiliz, onların binlercesini önüne katıp sürer. Bu halkı Ahret rüyaları içinden uyandırıp ayaklandırmak için, mesela, ineğin mukaddesligini inkar etmek gibi bir din kışkırtması ister!"

Gandi halkın ineğe tapışını hoş görür, "- Bu bir merhamet şiiridir!" der.

Cinna'nın başka bir sözü vardır: "Bir Hindu bana ineğe tap dedi, ben ise onu yerim!"

Halk Boğayı inekler arasına dini bir ayin ile salıverir: "Haydi, işte size genç bir koca veriyoruz, onunla dilediğiniz gibi koklaşınız, keyfinizce dolaşınız... Artınız, çoğalınız!"

Hindistan'a gelince bütün nisbetleri büyütmeğe alışmalısınız. Sind bir vilayet ama, Irak hükümetinin üçte biri büyüklüğündedir ve nüfusu ondan fazladır. Misafir olduğumuz otelin içiçe iki üç odalı daireleri, sıcak memleketler yazının ferahlık ve hava ihtiyacına göre ölçülmüştür. Kapılar, pencereler pancurdandır. Yüksek tavanlarda bir büyük vantilator asılı durur. Hava cereyanlarına alışkın değilseniz, hemen yadırganmağa başlarsınız. Sıcak memleketlerin başlıca tehlikesi, kolay soğuk almaktır.

Kapıcı size yalnız anahtarınızı verir. Daha önce buralarda Bearer, yâni taşıyıcı denen bir hizmetçi kiralamış olacaksınız. Bearer, eski devirlerde, tahtırevan taşıyıcısı idi, şimdi sadece hizmetçi manasınadır. Bu hizmetçi artık yanınızda kalacaktır: garsonunuz, oda

hizmetçiniz, yatak yapıcınız, banyo hazırlayıcınız, hepsi odur. Vapurlarda kamaranızın, otellerde odanızın eşiğinde hazır bulunur. Bu zengin otelde zil bulunmamasına şaşarsınız: mademki el çırpınca hizmetçiniz içeri giriyor, zille başka kimi çağıracaksınız? Bütün Hindistan'da bir tek fam döşambra rastlamadık. Kapınızın önünde eli süpürgeli, hazin bakışlı, yalınayak bir yerli daha görürsünüz: dokunulmaz dediğimiz, Parya, yani sınıfdışı insan budur.

Hepimizi uşaklarımızla tanıştırdılar: Benimki göğsü birkaç nişanlı ve madalyalı, iri yarı, fesli bir efendi... Cebinde bir çok seyyahlanın tavsiyeleri var. Yemesi içmesi ve yatması kendinden, aylığı bizim para ile kırk ile elli lira kadar bir şey tutuyor. Bununla beraber, eğer bir ustasının eline düşmüşseniz, bütün aldığınız şeylerde onun menfaatine çalışmış olduğunuzu bile farketmezsiniz. Otelde, çarşıda ve yolda sizi çeken bütün satılık eşya tesadüflerinin onun tarafından hazırlanmış olduğunu anlıyamazsınız. Hatta, uşağınız, size bağlılığını göstermek için her şeyi pahalı bulur. Satıcı bin rupye istemişse, bir haykırıştır duyarsınız:

-Nasıl? Bin rupye ha! Seni hırsız, seni vurguncu... [Döğecekmiş gibi elini kaldırır, satıcı siner, sonra size dönerek] veriniz şu herife sekiz yüz rupye... [mırıldanan satıcıya dönerek] Mırıldanayım deme... Al ve sus, sonra karışmam...

Adeta utanırsınız, ve hiç şüphesiz, 500 yerine 800 rupye ödemiş olursunuz.

Sind vilayet hükümetinin Başvekili Sir Gulam Hüseyin Hidayetullah bizi önce hükümet sarayında gazetecilerle buluşmağa, sonra kulüpte çaya davet etti. Yerli gazetecilerle, vilâyetdışı gazetelerin muhabirleri salona toplanmışlardı. Biraz konuştuktan sonra kaynaştık. Gruptan grupa dolaşırken, biri geldi, yanıma sokuldu, yakasındaki rozeti gösterdi, üstünde Pakistan yazılı idi: "Biliyorsunuz ki biz müslümanlar müstakil bir devlet kurmak istiyoruz. Sind, Pakistan'dır. Barış masasında bize yardım edeceksiniz, değil mi?" Başı beyaz takkeli bir gandist geldi: "Gandi'yi görecek misiniz? Müstakil Hindu Birliği için ne

fikirdesiniz?"

Bize geldiğimiz memleket için pek az sual sordular. Hepsinin ağzımızdan almak istediği şey, ya kongrecilerin veya Müslüman Birliğinin davası hakkında daha şimdiden ne duşündüğümüzdü.

Bazılarının pek tehlikeli olduklarını daha ilk günü bize söylediler. Sonradan kendimiz de tecrübe ettik. Sorulan basit bir suale verdiğiniz cevabın niçin kullanılacağını bir türlü keşfedemezsiniz. Hindu ve Müslüman, bütün hind gazetecileri o kadar kendi davaları içine dalmışlardır ki herkes ve her şey ancak bu davaya yaradığı kadar onları ilgilendirir.

Pancur kafeslerinden geçen nemli bir esinti altında, yarın sabah nerem tutulacağını düşünerek uyumağa çalıştım. Şükür, yalnız boğaz ağrısı ile kalktım.

Alaca karanlıkta bir sıcak çay istemek için kapıyı açtığımda, eli süpürgeli bir sıska iki dizüstü yere çöktü ve göğsünden ileri doğru elini uzattı: Bir Paria, bir efendi selamlıyordu.

Hind, 1944

Ahmet Emin Yalman: Afrika, 1943

Bulutlar Üstünde

Çad gölü civarında Hür Fransa arazisine iniyoruz. Hava meydanında Hür Fransız subayları dolaşıyor. Kocaman sakallı adamlar. Fransızca duyunca vatandaşa rastgelmiş gibi alaka duyuyoruz, kendilerile konuşuyoruz. Uzaktan gelen, dillerini konuşan yolcuların kim olduğunu hiç merak etmiyorlar, baştan savma bir cevap vererek konuşmalarına devam ediyorlar.

Seyahat esnasında çok Fransıza rastgeldim, hepsi bana ruhları, mukaddes ateşleri şimdilik sönmüş, maddileşmiş insanlar tesirini yaptı. Neyse Fransız meselesini burada açmıyalım. Londrada Hür Fransızlarla temasımızdan bahsederken anlatırım. Burada karşılaştığımız zencilerin hepsi bülbül gibi Fansızca konuşuyordu.

Çad gölünden sonra diğer bir tayyare meydanına indik. Buradan yüksek bir direğe dikilmiş bir Amerikan bayrağı gözümüze çarptı. Meydanın idaresini, teşkilatını tamamile Amerikalıların elinde bulduk. İki göz arasında bu tesisatı, bu binaları nasıl hazırlamışlardı. Klüp binasına girdik. Bir katlı kocaman binanın bir tarafı bir yemek salonu, diğer tarafı bir oyun ve okuma yeriydi. Klübün misafir defterine imza attıktan sonra yemek salonuna girdik. Çiy domates suyundan başlıyarak Amerikalı usulü bir yemek yedik.

Bu domates suyu cidden can verici bir şey... Amerikada her insan günde bir iki defa domates suyu içmedikçe rahat etmiyor. Hüseyin Cahid Yalçın da çoktan bu meraka tutulmuş, içki niyetine hep domates suyu arıyor. Afrikanın ortasında buna kavuşunca sevindi.

Amerikalılar da tıpkı İngilizler gibi garip adamlar... Afrika çölüne gittikleri zaman bile memleketlerinde alıştıkları rahatlık, ihtiyaç ve itiyatlarını beraber taşıyorlar.

Okuma salonunda, türlü türlü Amerika gazete ve mecmuaları bulduk. Subay, er, memur hep bir arada bunları okuyor, türlü türlü oyunlar oynuyorlardı.

Burada tayyaremiz İstanbul tramvaylarını andıracak şekilde doldu. Biz zaten misafir olduğumuz gibi koltukların da kıdemli sahibiyiz. Yerlerimize sahip kaldık. Fakat yüksek rütbede subaylar, koltuklar arasındaki geçit, eşyaların üstüne oturarak seyahate gayet rahatsız bir şekilde hazırlandılar. Belli ki harp zamanında tayyarelerin ağırlık hesaplarına pek de bakılmıyor. Zaruret yüzünden biraz fazla nisbette tehlike göze alınıyor.

Havalandıktan biraz sonra bulut sahalarına düştük. Tayyare bulutlara çarptıkça sarsılıyorduk. Bazan her tarafımız bulut içinde kalıyor, ne yeri ne göğü görmüyorduk.

Bir müddet böyle gittikten sonra pilot, yolcularının rahatını korumak için üç bin metreye kadar yükseldi. Artık başımız üstünde masmavi bir tül var. Altımızda da bulut yığınları... Bunlar atılmış pamuk yığınlarına veya koyun sürülerine benziyor. Bazan de beyaz bulutlara bir karası karışıyor. Binbir gece masalının bir hikâyesi hatırıma geliyor: Padişahın oğlu iyi bir çocuk, başına bin bir bela geldikten sonra memleketinden aylarca uzak bir yerde bir kıza aşık oluyor. Zorluklar birer birer yeniliyor, nihayet muradına ererek kızla evleniyor. Bu gençlerin hayatında hakkın şerre galebesini temin eden bir keramet sahibi adam var. Bu adam iki gencin kervan yolile ve yeni zorluklara göğüs vermek suretile memleketlerine gitmelerine razı olmuyor, gelip geçen bulutlara gözünü dikiyor ve bunlardan birine soruyor:

-Ey bulut, nereye gidiyorsun?

Bulut cevap veriyor:

-Filan tarafa...

-Hayır için mi, şer için mi?

- Şer için...

-Öyle ise yoluna git...

Nihayet bulutun biri tam istenen tarafa hayır için gittiğini haber veriyor. İki genç bu buluta bindiriliyor, memleketlerine gidiyorlar.

Binbir gece masallarını uyduran her kimse ne kadar kuvvetli hayali varmış ki teknik bakımından tayyareyi keşfedememiş, fakat hayal bakımından bulutları tayyare yerine kullanmanın ve süratli nakliye işleri gördürmenin kolayını bulmuş. Demek ki hakikatle efsane hududunu henüz ayırmayan insanların yaşadığı bir devirde imkânsızlık kolayca keramet adı altında aşılıyor ve buluttan hayali tayyare yapılıyor.

Bu masalı hatırlıyarak, beyaz ve kara bulutlara bakıyorum ve kendi kendime soruyorum:

-Acaba hangi tarafa gidiyorlar?

Hayır için mi, şer için mi?

Sanki bulutlar, tıpkı tayyareler gibi harbe karışan harbin talih oyunlarında yer alan bir amil değil mi? Harp tebliğlerinde: "Kum fırtınası yüzünden tayyare faaliyeti olmadı, ileri hareketimiz durdu" gibi sözler okumuyor muyuz? Demek ki yüzlerce kilometrelik sahaları kaplıyan bu bulut sürüleri, tıpkı tayyare sûrûleri gibi harp oyununa karışacak, bir tarafın işini bozacak, diğer tarafın işine yarıyacak. Fakat hangi tarafın? Artık kimin kısmetine çıkarsa...

Dört bin metreye kadar oksijen lazım değil, fakat üç bin metrede insan biraz nefes darlığı duyuyor. Herkesin yanıbaşında arzuya göre ayarlanan bir hava deliği var. Bunu son hadde kadar açıyorum. Temiz, sert hava ceryanına burnumu yaklaştırıyorum. Serin, taze bir hava ciğerlerime doluyor.

Yer yüzündeki insanlar bulutlu bir hava görürken, biz bulutları altımızda görüyoruz, mavi gökler bizim inhisarımız altında... İnsanın tabiata karşı bu güzel zaferinden övünme payı almamak mümkün değil...

Eski masallarda göğün yedi kat olduğunu söylerlerdi. Acaba hangi kattayız. Fakat bulutları doya doya seyrettikten sonra insan yeri görmek, dünyanın yerli yerinde olduğuna kanaat getirmek ihtiyacını duyuyor. Sonra bütün aletlere, bütün bilgi ve marifetlere rağmen şu şüphe de insanın içini kemiriyor:

-Sakın pilot bu bulutlar arasında yolunu kaybetmesin. Saatte 350

kilometre yol giden bir tayyare içinde aletlerin, insan idrakinin bir hata yapabilmesi o kadar kolay ki... Bugünkü nakliye pilotlarının seyrüsefer tecrübesi her halde kuvvetli ve bugünkü âletler her halde mükemmel şeyler...

Radyo cihazları işi tamamlıyor. Ne dersiniz? Pilot üç bin metreden kendini yavaş yavaş aşağı verdi, bulutları yarıp inince tayyare meydanının elle koymuş gibi altımızda durduğunu gördük... Biraz uzakta da Atlantik Okyanusunun koyu mavi suları uzanıp gidiyordu. Kara görmenin, hasretini çektiğimiz denize kavuşmanın ve yere inmenin sevincini hep bir arada duyduk.

Sabahtanberi yola çıkalı on iki saat olmuştu, bunun dokuzunu havalarda geçirmiştik. Münasebetsizce bir havada dokuz saat havada kalmak iyice yorucu bir şey...

Havalarda 50.000 Kilometre Seyahat, 1943

Nazım Poroy: Sète, 1945

Sète'den Etrafa Bir Bakış

23 Eylül 1945

Marsilya'da ayrıldığımız Trabzon vapurunun bütün yolcularını ve eşyasını çıkarmak üzere Sète limanına gönderildiğini evvelki mektuplarımdan birinde anlatmıştım. Marsilya'dan Sète'e olan seyahatin epey heyecanlı olduğunu şimdi öğreniyoruz. Gemi önünde bir kılavuz ve daha başka gemiler olduğu halde ertesi günü Marsilya'dan kalkınca kalın bir sis tabakası içine girmiş... Halbuki bütün bu sahiller büyük bir mayın tarlasiyle kaplıdır. Birçok korkulu saatler yaşanmış. Port-boue adında başka küçük bir limana sığınmak zorunda kalınmış ve bu son merhaleye ancak bir gün daha sonra varılmış.

Şimdi dönerken de aynı tehlikelere maruzuz. Fakat kalbimizde az çok bir rahatlık var: Türk bayrağının gölgesi altına girmiş bulunuyoruz. Hareket gününü beklemekteyiz; biz geldiğimizden bir, nihayet iki gün sonra kalkacağımızı zannediyorduk. Ne münasebet! Burada herkes, her vapur liman amelesinin emrine bağlıdır. Onlar çalışırlarsa iş bitecek, çalışmazlarsa tabii bitmiyecek. Halbuki amelenin muntazam bir surette çalışmağa hiç de niyeti ve arzusu yoktur. Bunda komünist tahrikâtının mühim bir âmil olduğunda şüphe edilmiyor. Herkes diyor ki amele çalışmamağa teşvik edilmektedir. Zaruret, açlık Avrupa'nın eski nizamını yıkmak, dünyayı büsbütün karıştırmak istiyenlerin en büyük yardımcısıdır; boş mide kara düşüncelerin en kuvvetli kaynağıdır. Amelenin gündeliği arttırılsa bile eline geçecek olan beş on fazla frank-bu düşük para ile- ne evine bir kaç gram fazla et almağa, ne de hasta çocuğuna bir şişe ilaç getirmeğe kâfidir! Binaenaleyh dudaklarda dolaşan sual şudur: Niçin çalışmalı?.. Yarabbi ne fasit bir daire; bu işin içinden nasıl çıkılacak?

Sète küçük, şirin bir kasabadır; bir ilçe merkezidir. Biribirini amuden kateden iki büyük caddesi bina edildiği yamacın garbinde muntazam bir parkı, çok güzel bir tiyatro binası, büyük bir hali vardır. Fakat nihayet Fransızların kendi tabirleriyle bir (trou), yani bir deliktir, hem kelimenin tam mânasiyle bir delik. Şehrin arkasındaki göllerle deniz arasında açılmış kanallar liman vazifesini görüyor. Fransa'nın güneyi bağ memleketi olduğu için burası bilhassa bir şarap limanıdır. İşte biz de bu şarap limanı olan deliğin içine tıkılmış bulunuyoruz. Dışarıda bütün şehri yarım saatte gezmek kabildir. Sokaklarında sık sık gördügümüz şey bir yerden başka bir yere naklolunan Alman esirleridir. Bunların vaktiyle esvapları içine sığmıyan gürbüz delikanlılar olduğu, şimdi doğrudan doğruya çıplak vücutlarına giydikleri solmuş, üstlerinden akan o bin parça ceketlerinden veya pantolonlarından bellidir; yüzlerinde kan, gözlerinde fer yoktur; ayakları adeta çıplaktır; pislikle kirle çok bağdaşmışlardır. Bunları - eğer caizse- Fransa'da talihli ve talihsiz diye iki zümreye ayırmak lazımdır: Amerika kendi hissesine düşen esirleri Cenevre mukavelesine uyarak tıpkı kendi askerleri gibi doyurmakta ve giydirmektedir; Fransa'nın ise kendi milletine bile yedirecek malı yoktur!.. Alman esirlerin birçok yerlerde yolların ve köprülerin tamirinde kullanıldığını görmüştük, limanlarda da vapurların boşaltılmasında ve yükletilmesinde çalıştırıyorlar. Fakat iş gene bitmiyor. Bu esirlerin haline bir insan sifatiyle lakayit kalamıyorum, içim sızlıyor, ilahi bir adaletin tecellisi dahi olsa, bu hal daha ne kadar sürecek? Bu adamların memleketi daha perişandır. Oraya gitseler ne yapacaklardır. Fakat kimbilir kaç ananın, kaç babanın, kaç zevcenin ve nişanlının ve nice masum yavrunun gözleri yollardadır.

Sete'den hemen her gün kalkmak ümidiyle kamaradan fırlayıp da işimizin o gün de bitmiyeceğini anlayınca vaktimi israf etmemeğe karar verdim: Size, sevgili okuyucularıma son mektuplarımı buradan yazıyorum. Zaten gördüğümüz hallerden sonra şikâyete ne hakkımız var? Vapurda, hamdolsun, memleketten getirdiğimiz fasulye, mercimek gibi kuru sebzeler bol, ekmeğimizi kendimiz yapıyoruz. Liman idaresi de vapurları çekmek, kendi bölgesinde iş hacmini arttırmak için kumanya tedariki hususunda çok gayret gösteriyor, ara sıra et veriyorlar. Gemicilerimiz dışarıda canlı hayvan buldukça almakta ihmal etmiyorlar. Hasret kaldığımız kahve ile yüzünü çoktan görmediğimiz şekerimiz de yetişecek derecededir. Yaş sebze de bulabiliyoruz. Hele kokusunu unutmak üzere olduğumuz peynir bu küçük yerde adeta boldur. Geminin yanaştığı rıhtım karşısındaki

kitapçı dükkânında da Paris'ten gelen gazeteleri her gün tedarik etmek kabil. Amerikan cigaralarından yaptığım stok da beni İstanbul'a getirecek kadardır. O halde nazik kaptanımızın lütfundan istifade ederek onun masasına oturup size hitap etmekten başka yapacak ne kalıyor?..

Savaş Sonunda Avrupa, 1946

Burhan Arpad: Salzburg, 1948

Zamanın Gerisinde Yaşıyanlar

Trenden inip gar dışına ayak atınca, bomboş bir karanlık, koskoca bir yıkıntı gölgesi, kirli sarı ışıklar, savaş öncesi modeli birkaç taksi ve faytonla karşılaştım. Kaldırımlar ıslak ıslaktı. Bindiğim eski bir fayton, kumlu bir yolda, bombaların yerle bir ettiği yapılardan arta kalmış kovuklar arasında bir süre gittikten sonra, bir sokakcık ağzında beni bavulumla bırakıvermişti. Pansiyon sahibim uykulu gözlerle karşılamış ve odamı gösterip hemen çekilmişti.

Ertesi sabah uyandığımda oda güneş içindeydi. Balkondaki sardunyalar alev alevdi. Bahçenin kestane ağacında kuşlar cıvıldıyordu. Bahçe kapısını çekip kumlu bir sokağa ayak basarken, yeni ve şimdiye kadar bildiğim insanlarınkinden daha değişik bir çevreye girdiğimi seziyordum.

Pansiyonun bulunduğu semtten şehrin ortasına götüren otobüs eski ve sarsıntılıydı. İnsanların üstü başı eski, giyimleri bakımsızdı. Alışa geldiğim almancaya pek benzemiyen bir dil konuşuyorlardı. Amma çoğu güler yüzlüydü. Konuşkandılar. Yabancıya yabancılığını unutturuveren kişilerdi.

Salzburg festival bürosu, şehrin ortaçağdan kalma en eski semtindeydi. Salzach ırmağının kıyılarını bağlıyan köprülerden en genişcesinden sonra otobüsten inmiş, çağırı mektubumdaki adresi bulup ikinci kata çıkmıştım. Orta yaşlı bir erkek, genç bir bayan, çocuk denecek kadar genç bir erkek, bütün büro personeliydi. Milletlerarası müzik ve tiyatro festivaline çağırılı yüzlerce dünya gazetecisini ağırlama yükü, bu üç kişinin omuzlarındaydı.

Festival basın bürosuna girdiğimde 1948 ağustosunun dördüydü. Festival başlıyalı beş gün olmuştu. Hemen o akşam için bilet bulamadıklarından özür dilemişlerdi. Amma, ertesi akşamdan başlıyarak ağustos sonuna kadar bütün konser, opera, tiyatro, kabul resimleri, törenler ve gezilerde ne yapıp yapıp bana bir bilet sağladılar. Bu belki festival basın müdürü Laval'in İstanbul'u tanımasından, amma belki de Avusturyalının yabancıya yabancılığını unutturmak çabasındandı.

Salzburg'a bu ilk gelişimde haftalarca kaldım. Yiyecek karnemi kullanarak basın lokantasında ünlü sanatçılar ve yazarlarla bir masada yemek yedim. Sırtımdaki yazlık tek elbiseyle ilk gece oyunlarından kabul resimlerine kadar her yere gittim. Üç hafta süreyle coskun bir sanat şenliğinin bütün renklerini, canlılık ve mutluluklarını an an tattım.

Sonra festival bitti. Şehir boşalıverdi. Bir sonbahar güzelliği çöktü, Salzach kıyılarına. O günlerde Salzburg'u daha yakından, daha gerçek yanıyla tanıdım.

Salzburg, zamanın berisinde yaşıyordu. İki savaşın yıkıcılığı, savaş sonrasının çöküntüleri, yabancı askerler, yaşama şartlarının bezdiriciliği, karaborsa, Avusturya şilininin düşük değeri, politika çatışmaları, hepsi ve her şey onlara pek tesir etmiyordu.

Uzun pipolarını tüttüren kısa pantalonlu ve tüylü şapkalı erkekler, renk renk önlükleriyle köylü güzeli kadınlar, dünyada olup bitenlerin, hattâ kendi memleketlerinde kopan büyük dünya politikası kavgasının berisinde yaşar gibiydiler. Amerika işgal birliklerini, Rus, Fransız, İngiliz subaylarını, pek umursamıyorlardı. Alkolü düşük de olsa bir kadeh birayı, bir dilim sucuklu ekmeği, tek cigarayı bulduklarında mutlulukları tam oluyordu. Hele bir festival bileti ele geçirip “Figaro'nun Düğünü”nü, "Jedermann"ı, Mozart'ın serenatlarını kimbilir kaçıncı olarak tadabilirlerse! Amma, bunların hiçbiri olmasa da, Mirabell parkı kanapelerinde bir güneşlemek yetiveriyordu.

Avusturya Günlüğü, 1963

Fahreddin Kerim Gökay: Norveç, 1948

Biraz da şehri gezmek ve Norveç devlet merkezinin hususiyetlerini öğrenmek ihtiyacında idim. Şehrin en güzel bir semtinde mehtablı bir gecede Adayı andıran geniş çamlıklar arasında itina ile yapılmış bir şatoyu çok müsaid bir kira ile temine muvaffak olan Sefaret binamızda kıymetli elçimiz bize bir kaç haftadır uzak kaldığımız yurd havasını milletimize has misafirseverlik geleneğile teneffüs ettirdi. Hazırladıkları programla kısa bir zamanda Osloda çok şeyler görmek fırsatını bulduk.

Oslo, dünya kayakçılık müsabakalarında başta gelen bir şehirdir. Holmenkollen denilen ve şehre elektrikli tren ve asfaltla bağlı olan tepede her yıl ski bayramları yapılır. Şatosunun bahçesini dahi halka tahsis eden halkçı ve savaşcı Kral Haakon bu müsabakalara başkanlık eder.

Bu tepeden biraz daha ileride bütün Oslo ve denize hâkim manzarasile ayrı bir hususiyet gösteren dağ lokantasındayız. Değerli arkadaşımız Reşad Temizerin misafiriyiz. Masamızı bayrağımız süslüyor. Bir kaç yüz yılın tarihini taşıyan isli ağaçlarla yapılmış binayı çeşitli hatıralar ziynetlemektedir. Yemekten sonra şehrin umumf panoramasını seyretmek üzere yapılmış olan kulesine çıkma işini de arkadaşlara havale ettiğimi söylersem dar zamana sıkıştırılmış seyahatlerin insanı nasıl yorduğunu okurlarım takdir ederler.

Bu tepeden Oslo fiorlarını, Nansen'in meşhur kutub seyahatinde kullandığı geminin bulunduğu hangarı görebilirsiniz. Oslo fiorlarını uzun bir otomobil yolculuğu ile yakından da gördüm. Tabiatin haşyet ve ihtişamı burada insanı bir hayli düşündürmektedir.

Grieg meşhur senfonilerini bu vahşi kıyılarda duymuş ve yaratmıştır. Bu münasebetle bir noktayı anlatmadan geçemiyeceğim. Dünya sanatına İbsenleri, Andersenleri hediye etmiş olan bu memlekette bir opera henüz vücude gelmemiştir. Bu noksanlığa benimle birlikte Norveçli dostlarım da hayret etmiyor değiller! Yetişen sanatkârlar Osloda kalmıyor, diğer Avrupa memleketlerine gidiyorlarmış! Bu yüzden opera vücude gelemiyormuş! Ben bu mazereti kafi bulmadım!

Oslonun sanat dünyasındaki bir şöhretini de heykeltraş Vigeland'a borçludur. Bir aralık Oslonun adı değiştirilerek Vigeland şehri ismi konulmak istenilmiş. 1931'den beri vücude getirdiği sayısız eserlerile büyük bir müze vücude getiren eşsiz sanatkârın doğumdan ölüme kadar insan hayatını canlandıran heykelleri şehrin büyük parkında granitten yapılan muhteşem bir çeşme ve havuzun etrafını çerçevelemektedir.

Sayısı yüzü geçen heykeller üzerinde insan derin düşünmek ihtiyacını duymaktadır. Doğumdan itibaren ihtiyarlık ve ölüme kadar hayatın değişen safhalarını kendi duyuşuna göre canlandıran sanatkâr, dirim savaşının heyecanlı tepkilerini tunç dilinde şahlandırmıştır diyebilirim.

Oslonun görülecek yerlerinden biri de Alman mezarlığıdır. İşgal esnasında ölen Almanlar için şehrin denize hâkim bir tepesinde çamlar dikilerek büyük bir park vücude getirilmiş, bir abide yapılmıştır.

Her Almanın mezarına ismi yazılıdır. Şehir işgalden kurtulduğu zaman, abide üzerindeki nazi kartalı sökülmüş, mermer merdivenlerin de yıkılmasına teşebbüs edilmişse de hükûmet mani olmuş.

Norveçte ilim hayatı büyük bir inkişaf göstermemiştir. Sağlık umum müdürlüğünün delâletile akıl hastalıkları kliniğini ziyaret ettim. Büyük bir hususiyet görmedim. Norveçte 2800 hekim vardır. 1100 kişiye bir hekim isabet etmektedir. Memlekette 13000 yatak

mevcuddur. Her yıl ölenlerin % 80'i veremden ölmektedir. Bir kaç büyük akıl hastanesi vardır. Tıb fakültesinin programlarında diğer memleketlerden farklı olarak psikoloji dersi de okunmaktadır. Üç günlük bir ikametten sonra değerli dostlarımızın iyi seyahat temennileri arasında birinci mevki bulunmıyan, ikinci ve üçüncü mevki vagonlardan terekküb etmiş olan bir katarla Danimarkaya doğru Oslodan ayrıldık. Kopenhag, o günlerde çeşidli kongrelerin toplantı yeri olduğu için otellerde yer bulmak çok zordu. Muhterem sefirimiz Kemal Azizin himmetile yer bulduk. Şimalin Parisi olan bu şehirde memleketimizi temsil eden sefirimizi Türkiye ile Danimarka arasında iktisadi münasebetler tesisi için teşebbüslerle yüklü bulduk.

Danimarkanın en çok okunan B. T. gazetesi halkevi çalışmaları, dünya sulhu üzerinde sefarethanemizle bizimle uzun bir mülakat yaptı.

O sırada Kopenhagda Baptistler kongresi yapılıyordu. Kongre hakkındaki intibalarıımızı, Türk inkilabının layik veçhesi üzerinde görüşümüzü sordu.

Baptist Werla Alliance adını taşıyan bu kongreye Amerika Cumhur Başkanı Truman bizzat iştirak etmek istemiş, vaktinin müsaadesizliği sebebile bir mesaj yollamakla iktifa etmiştir. Dünyanın beş kıt'asından gelen adedleri bine yakın delegeler hıristiyanlık dininin çeşidli problemlerini incelerlerken kongre binası civarındaki meşhur Tivoli parkı da konserleri, eğlenceleri, renkli fıskiyelerin fışkırdığı havuzlarile toplantılarda yorulanları dinlendirmeğe cehdediyordu. Avrupada talih oyunları bakımından en zengin Lunapark Tivolidir diyebiliriz. İnsan zekası bütün kuvvetini sarfetmek suretile sayısı bir kaç yüzü geçen talih oyunlarını buraya teksif etmiştir. Burada yazlık tiyatrolarda temsiller verilir, revüler oynanır, orkestralar, konserler verirler. Binlerce ziyaretçi sun's göllerinde sandal gezintileri, otomobillerinde yarışlar yaparak, dönme dolablarında havalanarak eğlenirler. İnsan oğlu harb sonu dünyasında içip sarhoş olmayı, en tehlikeli oyunlarla baş döndürmeyi büyük bir zevk sayıyor. Biz onu şimdilik bu zevkile başbaşa bırakarak şimalden ayrılıyoruz.

Ercümend Ekrem Talu: Yugoslavya, 1952

Adriyatik Kıyılarına Doğru

Zeki, nazik, fedakâr, sevimli bir mihmandarımız var. Mösyō Smilyan Peçak aslen Slovenyalı. İngilizce, Fransızca, İtalyanca biliyor. Yugoslav Basın, Yayın Umum müdürlüğü erkânından, Belgrada vardığımız günden, ayrıldığımız güne kadar bizi ağırlamak için, hoşnud etmek için gecesini gündüzüne kattı.

Çok yüklü ve yorucu bir programı cazip bir hale getirmek için ne mümkünse yaptı. Burada kendisini minnetle anmayı vicdani bir vecibe sayarım.

Istanbulu usandıran olağan üstü sıcaklar Yugoslavyayı o sırada kasıp kavuruyordu. Hele büyük şehirlerde, ne kadar soyunup dökünsek yine de kan ter içinde kalıyorduk.

Halk, hele çocuklar, caddelerde çırılçıplak ve yalınayak dolaşıyorlar. Amma biz o kadarına cesaret edemiyoruz. Sadece kravatlanı attık; gömleklerimizin yakalarını açtık. Bazan ceketlerimizi de çıkarıp kolumuzda taşıyoruz.

Peçak halimize acıdı. Öyle de böyle de Mareşalle mülakat için Adriyatiğe gideceğiz. Programda ufak bir değişiklik yaparak iki gün evvelden bizi yola çıkardı.

Putnik Turizm Kurumunun konforlu, lüks bir otobüsüne dolduk; sabah erkenden yola çıktık. Triestenin B bölgesine gideceğiz amma mutad yoldan değil. Dağ yolu ile gideceğiz.

Durmadan otobüsümüz yükseklere tırmanıyor. Çıkacağımız duraklarda bu mevsimde dahi kar olurmuş. Buralarda kayak sporu yapılırmış. Bu haber bizi pek sevindiriyor.

Dolambaçlı fakat çok muntazam bir şose takip etmekteyiz. Bir, iki yüz kilometre sûrecek olan bu şose nasıl bir himmetin mahsulu? Hele ne kadar da bakımlı. İçimde hasede benzeyen bir his duyuyorum. Bilhassa, sağlı sollu, yamaçları süsleyen gürbüz ormanların arasından geçerken.

Arada bir, bir tepeden aşağıya doğru, köpürmüş sularını uğultu ile döken çağlayanlara rastlıyoruz. Bunların serpintisi uçurumların üzerinde müteaddit alâimi semalar vücuda getiriyor. Muhteşem bir manzara.

Tırmandığımız dağ Jülyen Alpler silsilesinin herhangi bir doruğu. Cihan harbinde buraları İtalyanlar ele geçirerek yer yer tahkim etmişler. Şurada burada metrûk kazmat harabeleri görüyoruz. Bazı yerlerde de taştan basit abidelere rastlıyoruz. Üzerlerinde birer kitabe:

"Burada partizanlardan şu kadar kişi düşmanla çarpışarak kahramanca can verdiler!" Altında da bir tarih. Yugoslavyanın İstiklal mücadele tarihini yazacak olanlar bu nişaneleri malzeme olarak kullanacaklar.

Hafif bir yagmur altında zirveye ulaştık. Alpler silsilesi kara bulutlarla örtülü. Uzaklarda şimşekler çakıyor, meçhul yerlere yıldırımlar yağıyor.

Bu noktada mola verdik. Makinenin de insanlar gibi nefes almağa ihtiyacı var. Solumuza düşen yamaçta şirin bir köşk. Burası küçücük bir dağ oteli. Kahvesi, barı, büfesi var. İçki, sigara, kibrit, soğuk yiyecekler, hepsi var.

Bu dağın başında, her yerden uzak bu barınağı işleten adam korkmadan nasıl ömür sürüyor? Yugoslavyada emniyet ve asayişin ne kadar mükemmel olduğuna bu bir örnektir. Burada bir müddet dinlenerek, birer kadeh de Şlivoviça içtikten sonra, bu sefer iniş başlıyor.

Aynı mükemmel şose.. Etraf hep orman. Buralarda biz olsak sürülerle keçi beslerdik. Allah için tek bir keçiye rastlamıyoruz. Bazan bir iki tane inek ile karşılaşıyor isek de bu zararsız hayvanların ağaçlara tasallût ettikleri yok. Kıyıda, kenardaki kokulu otları kemirmekle yetiniyorlar.

Bu memlekette ağaç sevgisini vatan sevgisile birleştirmeyi öğrenmişler. Yugoslavyanın en büyük servet ve sanat kaynağı bu ormanlar. Onlar yok oldu mu, Yugoslavya da yok demektir. Büyüğünden küçüğüne kadar hepsi buna inanmış. Artık öğüt vermiye de lüzum kalmamış. Ormanlar, Yugoslav halkının gururudur.

İniş de sona erdi. Gün de beraber. Ortalık alaca karanlığa büründü. Otobüsümüzün şoförü ta uzakta bir nokta göstererek "Işte Adriyatik!" dedi. Mussolininin tamamile İtalyanlaştırma sevdasını güttüğü Adriyatik.

Yarım saat sonra tarafsız bölgeye giriyoruz. Pasaportlarımız, hüviyetlerimiz yoklanıyor. Türk gazetecileri olduğumuzu öğrenince saygı ile ve memnunlukla kabul ediliyoruz. Ta gerilerde ve sağımızda paylaşılamayan şehir, Trieste ışıklar içinde pırıl pırıl, sahile lakayid

uzanmış, mukadderatının tayin edileceği günü bekliyor.

Yugoslavya'da Gördüklerimiz, 1953

Ali Rıza Aksan: Chicago, 1952

21 Temmuz 1952, Pazartesi

Saat iki. Şikago istasyonuna yakın Fort Dearborn Hotel'e gittim. Trende üşüyordum, çünkü soğuk hava tertibatı vardı. Şikago ise fırın gibi sıcak. Otelimde tek oda 3 dolar (1335 kuruş). Bu otel temiz ve tertipli. Sıcak ve soğuk su, ambalajlı sabun, havlular, eşya yeni ve temiz.

17nci kattayım. Odamdaki telefonla iki defa konuştum:

"Odamdaki su içilir mi?" ve "Banyo nerde?" diye.

Sabah olunca sokağa fırladım. Hava çok sıcak. Caket elimde. Yakamı ve kravatımı attım. Hemen açık yakalı ve kısa kollu iki naylon frenk gömleği satın aldım ve bunlardan birini giydim. Tanesi bir dolar 95 sent (654 kuruş). Dört tanesi bir dolara (445 kuruşa) çoraplar var. Otel civarından geçen Street Carlardan (tramvaylardan) birine bindim. Yarım saat sonra aynı biletle bir aktarma yaptım. Yarım saat daha gittikten sonra indim. Ücret 20 sent (89 kuruş).

Epeyce yürüdükten sonra Şikagoda kimya tahsili yapan Yorgi Toprak isminde bir İstanbullu gencin oturduğu binaya geldim. Bu semt yeşil ve serin. Bir arkadaşıyla iki odaya 70 dolar (300 liradan fazla) veriyorlarmış.

Bu genç, Üniversite dışında kimya işlerinde çalışıyor ve ayda 300 dolar alıyormuş. Street Carlardaki şoförler biletçilik de yapıyorlar ama

ayda bunlara da 300 dolar (1335 lira) veriliyormuş. Yorgi Toprağın 600 dolara aldığı bir otomobili var. Ona bindik. Kendisi idare ediyor. Ekspres yolu sür'atle geçtik ve Üniversite sahasına geldik. Bu yoldan yayalar geçmiyor. Yol altında yayalar için tünel yollar var.

Ekspres yol, Mişigan gölü kenarındadır. Bir yerde kahvaltı ettikten sonra akşama buluşmak üzere ayrıldık. İkimizin basit kahvaltısı 2 dolar (890 kuruş) tuttu. Bu parayı, Yorgi: "Yanıma para almamışım!" dediği için ben ödedim.

(The Art Institute of Chicago = Şikago Güzel Sanatlar Müzesi) ni gezdim. Porselen takımları, halılar, heykeller ve tablolar güzel! Duhuliye, 25 sent (112 kuruş) tur.

Caddedeki vitrinlerden birinde gördüğüm 2x3 metre eb'adında bir halı 189 dolar (840 lira kadar) dır. Üç litre benzin 25 sent (112 kuruş). Bugün burada, demokratların Cumhurbaşkanı namzedini seçme günü olduğu için, büyük bir faaliyet göze çarpıyor. Cafeteria'lar, bazı lokantalar ve drug store'lar serindi. Eczane de sayılan drug store'lar aynı zamanda yiyecek v.s. de satarlar.

Mişigan sahilindeki (Chicago Natural History Museum - Şikago tarihi tabii müzesi) ni gezdim. Her hayvan ve nebat var. Tarihi resimler oymalar Çin pagodları, akik vesaire örnekleri mevcut. Duhuliye 30 sent (134 kuruş).

Akvaryumu dolaştım. Her çeşit balıklar ve kaplumbağalar var. Duhuliye 30 sent. (Adler Planetarium and Astronomical Museum'a) da girdim. Sun'i yıldızlı gökte, gök ve muhteviyatı hakkında bir saatten fazla izahat verdiler, gerektikçe Güneşi, Ay'ı ve Kuyruklu Yıldızları istedikleri gibi hareket ettirdiler. İçerisi serindi, çünkü soğuk hava tertibatı vardı. Sun'i gök'ü ihtiva eden salonda bir de bununla ilgili bir film seyrettik. Duhuliye 25 sent (112 krs.)

Serin Cafeterialarda basit bir yemek bir dolar 25 sent (557 kuruş). Buralarda garson yoktur. Herkes bir tepsi alır, yiyeceklerini seçer ve tepsiye dizer. Buralarda kahve de içilir.

Vitrinlerde bir dolara (445 kuruşa) ipek kravatlar var. 199 dolara (889 liraya) 60x90 santim eb'adında televizyon aletleri mevcut. New York'ta sinemalar bir buçuk dolardı (667 kuruş). Burada ise 98 santimdir (435 kuruş).

Şikago'nun da geceleri, New York'a yaklaşır bir şekilde güzel. İstanbulda tanesi bir liraya satılan İngilizce cep kitaplarının (Pocket Bookların) çifti 25 sent (112 kuruş).

Gece, Yorgi Toprak'la Şikago'nun eğlence yerlerini dolaştık. Bir taksiye atladık. Şoförden izahat almak istedik. Bize pek yardımı olmadı. Evvela French Widow (Fransız dulu) adını taşıyan bir bara gittik. Sahnede yarı çıplak bir kadın, varyete numaraları ve artistik danslar yapıyordu. Etrafta dolaşan beş on kız da vardı. Bunlarla anlaşmak mümkün mü? diye sorduk. Şu cevabı verdiler:

-- "Kendilerine bir şeyler ısmarlarsanız, birlikte dansedersiniz. Burası tatil olunca da -eğer isterlerse- ilgilendiğiniz kızlar sizinle gelebilirler. Fakat garanti edilemez. Talihiniz varsa razı olurlar. O vakit sizden para almazlar ve kendileriyle arkadaşlık edersiniz." Dediler.

Bu sözleri şoförle barın müdürü söylediler. Başka bir barın sahnesinde gene yarı çıplak kızlar varyete numaralanı yapıyorlardı.

Bolca bahşiş verdiğimiz şoförlerin bize faydası olmadı. Yorgi, otomobilini aldı. Bindik. Bir iki yere daha uğradık. Son gittiğimiz yer

lükstü. Sahneye çıkan kızlar oldukça güzeldi. Hepsi de müziğe uyarak dansediyorlar, yavaş yavaş soyunuyorlar, belden yukarı kısımları çıplak kalıncaya kadar bu iş devam ediyordu. Yorgi, buranın teşrifatçısını tanıyordu. Bu kızlarla arkadaşlık edilip edilemiyeceğini kendisine sorduk:

-"Bunlar evli değildir. Fakat hepsinin milyoner birer sahibi var. Bunlar da işte sahnenin önündeki masalarda oturuyorlar." dedi.

Bütün bu eğlence yerlerinde oturup bir şey içmek 25 - 75 senttir (112 - 336 kuruştur).

22 Temmuz 1952, Salı

Şikagodaki ikinci günüm.

Yer altı ve üstü trenlerinden de faydalanarak bu büyük şehri epeyce dolaştım ve gördum. Hava sıcak olduğundan güzel kızların trende şortla ve kolsuz bluzlarla oturdukları oluyordu. Bunlardan birisi hakikaten körpe, cazip, neş'eli, mütenasip, gözleri gülen bir dilberdi. Yanında başka şortlu arkadaşları da vardı. San Francisco'ya gideceğim için trende yer bileti bulabilmek çok güç oldu. Tek çare şu idi: Bütün yolcular trene binecek, biz bekliyeceğiz. Son dakikalarda gelmiyenler olursa yerlerini biz bekliyenlere verecekler. Öyle yapmıya karar verdik. Ben istasyondan ayrılarak gezintilerime gene devam ettim.

Otelim hakikaten çok temiz. İkinci günü de gene yatak takımları değiştirilmişti.

Amerikanın hemen her şehrinde bulunan Woolworth mağazalarında

cidden herşey, başka mağazalardan daha ucuzdur. Bu mağazalardan Şikagoda da epeyce var. Çeşitli mağazaların vitrinlerini gözden geçirdim. 30 - 50 dolara (135 - 222 liraya) erkek elbiseleri ve kadın kostüm tayyörleri var. Bilhassa 35 dolarlık koyu fes rengi, parlak düğmeli ve dalgalı bir kumaştan yapılmış kostüm tayyör cidden nefis. Bazı şeylerin fiatlarını da yazıyorum: Portakal şerbeti 10 sent (45 kuruş), ayakkabı boyası 10 sent, umumi nakil vasıtaları -taksiler hariç- 20 şer sent (89 krs.), yarım kilo kadar muz 50 sent (225 kuruş), bir libre (453 gram) tam kepekli bugday ekmeği 28 sent (125 kuruş), tam kepekli aynı ağırlıktaki çavdar ekmegi 20 sent (89 kuruştur).

Amerika'da Neler Gördüm / Avrupa'da Eğlence Hayatı, 1953

Selahattin Batu: Sevilla, 1953

Elhamra

Sevilla'da Palacio de Santelmo'nun muhteşem kapısı önündeyim: İki yanında sütunlar üçer üçer... Üç sütun üstünde üç daha. Sonra oymalı, nakışlı bir saray balkonu, sütunların önünde duran altı figürün arasında. Bu sütunlar, şekillerle, dal ve yapraklarla sıvama süslü. Mermeri Girit'tenberi çıplak görmeye alışan gözler nasıl rahatsız. Sütun süslenince sütunluğunu kaybediyor, kendinden başka birşey oluyor. Sanatta da bir şeyin kendinden başka bir şey olması korkunç.

XVIII inci Yüzyıl allık ve pudra çağıdır. Barok, bir kapıyı bile kapı olmaktan çıkarmış. Ağaç, çiçek, sarmaşık mermeri sarınca beyazın çıplaklığını gideriyor. Duru taş duruluğunu, derinliğini kaybetmiş, mermeri artık okşamak arzusunu duymuyorsunuz.

Halbuki aynı şehirde bir de Alkazar, onun da muhteşem bir cümle kapısı var. Bu bir kapı değil, adeta bir fesad'dır. Santelmo sarayının büyük kapısına bakınca belki daha süslü. Ama o kadar sade ki insan bu süslü sadeliğe şaşıyor: İncecik oymalar, arabeskler, geniş satıhlarda eritilmiş. Yaklaşınca teferruat, uzaklaşınca bütünün güzelliği. Üç adım yakından geometrinin sanat oluşunu görüyorsunuz. On adım geriye gidince; yanyana satıhların bağdaşması bir büyü... Geniş, çiçeklerle, nakışlarla gölgelenmiş saçakların altında yayvan bir şerit gibi boydan boya bir yazı var: Kargacık, burgacık bir âhenk bu, ama başından sonuna sade... Böylesine ferahlayıp genişleyince karmaşıklık bile uslûp oluyor, arınıp duruluyor, iç açıyor.

Daha altta pencereler, mücevher sütunlanın arkasındadır. Kurtuba camiindeki kemerler, burada incelmiş, küçülmüş. Doğruca oradan geldikleri nasıl belli. Birer incecik nakış olmuşlar, taşa kalemle oyulmuşlar gibi. Saçaklardan sarkan gölgeler, pencerelere kadar

iniyor. Herşeyi bırakıp bu loş karanlığa dalıp kalmak, mermeri, nakışları unutup bir gölgeye hayran olmak ne tuhaf duygu. Bu saçakların altı bir iklim gibi: Çinilere çizilen çiçeklerin bütün ıtrı orada. Oymaların, nakışların dalgınlığı cisimleşmiş, belki de ruhlaşmış. Hele o Güney renkleri, renk olmaktan çıkınca derin, duru, dalga dalga bir şeffaflık haline geliyor. Bu gölgeye sokulmak, vücudumuzla varamasak bile bakışımızla orada olmak, hep orada yaşamak, kaynaşmak istiyor insanın gönlü. Bir saçak deyip geçmemeli; bu bir düşünce, duygu iklimi, belki bir tarih; bilinmezin, karanlığımızın bize bir avuç gölgeden görünüşü olabilir. Bir saçak, bir medeniyeti gölgeleyebilir.

Kasrın içine girince ayaklarım dolaşıyor. Henüz Elhamra'yı görmemişim ki... Ama insan o cümle kapısını dünyanın her yerine götürebilir: En büyük tapınaklara, en muhteşem saraylara takar, yakıştırır. Elhamra'yı görünce de kapıyı unutamadım, kasrın hemen bütün güzelligiydi.

Halbuki Elhamra, yalnız Gırnata'nın değil, İspanya'nın da değil... Onu birkaç gün sonra gördüm:

Önce bir yokuş sizi eşsiz bir bahçeye çıkarıyor. Bu, bahçeden çok güzel, bir orman, hudutsuz... Yokuşun iki yanından akan sularla karşılanıyorsunuz. Pırıl pırıl, coşkun bir ses. Siz tepeye doğru çıkarken o aşağıya doğru inmekte, gürül gürül; gitmeyin, yürümeyin der gibi...

Acaba sarayı yabanlardan kıskandıkları için mi? Yoksa yolcuları bir büyüden korumak mı isterler? Tepedeki muhteşem duvarların içinde bugün de bir padişah mı oturuyor?

Ağaçlar eflake ser çekmiş. Bir çöl ateşi yaşıyan İspanya'da bu ağaç iklimi güzelden de fazla bir şey. Gökyüzünü görmek için çok yukarılara bakmanız lazım. Mutlu, kutlu bir yere, belki bir tapınağa yaklaştığınızı hissediyorsunuz. Bu uzun, serin, kıvrımlı yol insanı,

sarayların en güzeline hazırlıyor. Daha dış kale kapısına kıvrılmadan bir çeşme. Bizim Ankara taşından mı? Ama rengi biraz daha koyu, akan suda oluk oluk. Taşların yüzünde yanılmış narlar, katı taştan değil sanki, yalnız bir renkleri eksik. Bu sudan, bir daha gelmek ümidiyle, siz de bir yudum içebilirsiniz.

Sonra dışkapı, eski bir kale kapısı. Yüksek, alımlı... Üstündeki yazıları seçebilmek için başınızı çok gerilere atmanız lazım. Ama yokuş devam ediyor. İçeriye girince tekrar dönüyor, bir içkale sessizliğinde kayboluyorsunuz. Elhamra çok daha sonra, epeyce yukarıda. Kaleye sığdırılmış bir içtepenin tam üstü.

Mersinli Avlu, Arslanlı Avlu, loş odalar sıra sıra, iç içe. Kubbeler, kemerler, kıvrım kıvrım pencereler, iki hemşireler salonu. Nakış, arabesk, çiçek, ahenk. Artık bir başka iklimdesiniz: Burada tabiat, hatta hürriyet yok. Yalnız estetik, yalnız, sadece bir düşünce var. Var olma duygusunun yerini bile geometri almış. Tabiat fikrinin soluğu boğulmuş. Şu çinilerin üstüne bir avuç tomurcuk mu atmışlar? Hayır, o atılan bir avuç poligondur. Tomurcuk gibi görünseler de değil. Çiçek, köşeli çizgilerin havasında, yalnız geçmişten, bir anıştan ibaret.

Burası bir saray değil, tabiat dışı: Halktan kopmak, hakkı bulmak. Nefsimizin arzuladığı bir güzel yemişi öldürmek, yerine bir fikri, Allah'ı yaşatmak. Yoksa bu tabiat dışı, tabiatı yaratan kaynağa mı yakındır?

İstanbul camilerindeki pencere içlerini hatırladım. Onlarda da bir arabesk çerçeve; ama, içlerinden deniz değil, gerçeği olmayan bir âlem görünür. Sanki varolmıyan bir resim, bir hayal akseder.

Elhamra bir selviyi sedasız ses haline getirmiş, rüyada duyulan gülüşler gibi. Uzanıp tutamadığımız dallara benziyor: İşitirsiniz, ses değildir, dokunursunuz var değildir. Isınır, yersiniz yemiş değildir. O kadar soyuttur, rüyadaki sesler. Şu sarmaşıklar, deniz kabukları,

renklere bulanmış, renk olmuş, Meşe palamutları altın. Dalların bütün budaklarını incecik kalemtraşlarla kesmişler. Sevinçlerinden mi, acılarından mı, hepsi oyuna kalmış, hepsi yalın, oynak güneş ışınları gibi. Lacivert çiniler yer yer birer yıldızlık... Bunlar kaç köşeli, kaç ışıklı gezegenlerdir? Gökte dolaşanları yakından görmedim. Ama bunların gerçek olanlardan daha güzel olduğuna yemin ederim. Belki de onların sadece ideleri, göktekiler bunlara göre yaratılmıştır.

Bir ara, Arslanlı Avlu'dan iç salona geçince, tâ uzakta bir pencere, parıltı gibi gözümü aldı: Arkasından iç bahçenin göründüğü bir pencere idi bu. Tanrının yarattığı en güzel ağaçlara bundan daha güzel bir kucak düşünülemez. Poligonlar, telkari kollarını açmışlar, en sert köşeler yumuşamış, ferahlamış. Üst kemer şefkat gibi, sevgi gibi, ağlayış gibi. Bir pencere, bir bahçeyi nasıl kucaklar? En sıcak dudaklar acıtmadan nasıl öperse... Aşkla, iştiyakla açılan bir ruh, dostu nasıl sararsa, yüzünü yüzüne nasıl sürerse...

Her yerde bütün duvarlarda bir yazı: kapılarda, kemerlerde, her yerde: "La galip illallah." Size bir aranağmeyi durmadan tekrarlasalar, bir mısraı arka arkaya milyon kere fısıldasalar çıldırırsınız? Ama bu yazı bıktırmıyor. Gözdelerin gerdanlıklarını koydukları bir höcreyi kucaklarken öyle inceliyor, nazlanıyor ki, okşıyabilirsiniz. Duvarların alt kısımlarındaki mor, yeşil taşlar önünde genişlemiş, uzanmış. Böyle bir nakış, bu taş pırıltılarını ancak güzelleştirebilir. Şehre bakan pencerelerin etrafına gelince soluk, bal rengi bir kaynaşmadır artık. Siz dar sokağı seyrederken bir ses gibi uğuldar, tâ uzaktan; sıkılmaz, bezmezseniz. Bu yazı, bir bayrak gibi, bütün dehlizleri, odaları dolanıyor. Şiirle, musiki ile dinlenenlere bir çöl gazvesinin hikâyesini anlatıyor.

İki hemşireler salonunda stlaktitler nakış nakış. Kubbe, öylesine hafifliyor ki uçacakmış gibi. Varlığı olmıyan, hayal edilmiş bir alem, bu bahçeleriyle, çeşmeleriyle meşhur Elhamra. Bir sema gibi, bir okşayış, bir soluk, bir çağırış gibi. Bu kadar güzellik, ihtişam ve süsle bu duyguyu nasıl verebiliyor? Nasıl bu derece hafif, bu kadar sade, ferah? Sütunlar, hiç bir anıtta böylesine narin değildir. Hiçbir tapınakta kemerler, genç kız eteklerine böyle benzemez, bir solukla böyle uçuşmazlar. Elhamra'da her şey, hafifligin, inceliğin ve Tannının

solugiyle güzel. Statik bir raks, bir ince, derin düşünce gibi.

Çıkarken, Mersinli Avlu'daki havuzda bir rüya dalgalanıyordu. Eşini bir yerde göremediğim çatılar, saçaklar: Mağrur diyemem, ama büyük bir devirden... Bu güngörmüş suda, zillerin, deflerin, rakısların uğultusu halka halka, hala...

Arslanlı Avlu acaba niye hazırlanır? Bu gece ay ışığı var. Sarayı dış düşmanlardan hisarlar, kötü ruhların hücumundan da belki bu arslanlar koruyacak...

Romancero, 1953

Bedii Faik: New York, 1954

Haşmetlu Reklâm Hazretleri!

Francis de Croisset: "Bir memleket, vasıflarının ve kabiliyetlerinin çokluğu nisbetinde büyüktür" der. Amerika, bu formülün en canlı nümunesi olsa gerek. Zira onun hiçbir vasfını diğerinin gerisine yerleştiremezsiniz. Hepsi yanyana, bir hizada ve aynı boydadır.

Amerika bir sinema memleketi mi? Fakat aynı derecede bir otomobil memleketi de değil midir? Bir ışık memleketi değil midir? Bir ziraat, bir sanayi memleketi değil midir? Bir spor ülkesi, bir makine adamlar diyarı değil mi? Hattâ hatta, ona sinema veya otomobil memleketi dediğimiz kadar, bir Gratte - Ciel'ler ülkesi, bir güzel insanlar diyarı veya reklam memleketi, diyemez miyiz?

Hele bilhassa reklam memleketi!

Amerika reklamı o hale getirmiş ki, reklamsız bir köşeye düştünüz mü, kendinizi hudut dışı edilmiş zannedersiniz! Orası Amerikadan sanki aynı bir yerdir!..

Reklam ve propaganda, bu gün Amerikan üniversitesinde tez mevzuu, ders konusudur. Kürsü işgal eder. Ve Amerikan hayatında da baş köşeye kurulur. Yüz milyon dolarlık bir şirket mi? Fakat bunun en az yarısını reklama sarfetmeden işe başlamak nasıl olur? Herhangi bir şirket iflas etti mi, Amerikalılar suçluyu bir hamlede yakalarlar:

-Reklam yapmadı!

Ve bittabi bir şirketi kalkındırmak için de, aynı yoldan aksi istikamette yürünecek:

-Hemen usta bir reklamcı bulmalı!

(***)

Amerikalı reklamı eve sokmuş, kafi bulmamış; sokağa çıkarmış, kanmamış; yerin dibine indirmiş, gene rahat etmemiş! Taşıyor, içi reklam hırsıyla taşıyor, ne yapsın? Bu sefer tutmuş gökyüzüne çıkarmış!

Semaya bir bakarsınız, yaramaz bir uçak, tek bir kelime yazıp bırakmış. Biraz sonra ikincisi gelir, rüzgârın seyrine göre ayarlanmış o kelimeyi tamamlar.

Bizde yaramazlar ve serseriler, canları sıkılınca apteshane duvarlarına yazı yazıp resim yaparlar. Amerikada da reklamcıların yaramaz pilotları semaya yazı dolduruyorlar!

(***)

Bir akşam üzeri Broadway'e çıkıyoruz. Arabanın ön camından, gözlerimize, upuzun elmaslı çubuklar gibi ışık okları gönderen bu harikulâde caddede, uzaktan bir değişiklik farkettim:

-Sana öyle geliyor dediler, bu renkli ışık oyunları, her geçişte insanı

aldatır.

Fakat biraz sonra "Sinamas - cop"un ikinci filmini oynatan bir sinemaya yaklaşınca değişikliğin hakikaten var olduğu anlaşıldı: Binanın tepesinden caddeye kadar filmin baş artisti sarışın dilberin ışıktan heykelini yapmışlardı. Halk, yüzlerce halk, sinemaya, onun iki çıplak bacağı arasından geçerek girmekteydi.

Bilhassa bahriyelilere dikkat ettim: Tam arasından geçerken, adeta ellerinde olmadan başlarını kaldırıp bakmaktaydılar!

Denizciler, galiba her yerde aynı denizci!

(***)

Amerikada halkın gözüne veya kulağına yahut da her ikisine birden hitap eden her vasıta, evvelâ reklamın emrindedir. Gazete, dergi, sinema, radyo ve nihayet televizyon!.. Haşmetlü reklam hazretlerinin en gözde maiyeti ve ordusu asıl bunlar! Ondan sonrası, onun dehası ile bulduğu, bir takım fırsat yakalamalarından ibarettir.

Mesela şarkıcı Perry Como, televizyona çıkar. Birdenbire üç dört genç kız, isteri nöbetleri içinde kendilerini yere vurup bayılırlar; reklam!, R.C.A. Buildingin 68 inci katının pencerelerinden birinin pervazında, etekleri rüzgârdan fırıl fırıl açılıp saçılan bir dilberin intihar etmek üzere caddenin tenhalaşmasını beklediği haberi yayılır; reklām!.. Herkesi, binanın üst katındaki bir yazıya baktırmak için uydurulmuştur!.

Bir Amerikalı reklamcı, Birleşmiş Milletler binasında Vişinski'ye

müracaat etmiş:

-Sizin memleketinizi kısa zamanda bütün demokrasilere sevdirebilirim.

-Nasıl yapacaksınız bu işi?

-Gayet basit, Rusyada demokrasinin reklamını yapacağım, mesele tamam olacak!

(***)

Radyonun ve televizyonun yayılmasından sonra, gazetelere verilen reklam ve ilanları fuzuli sayanlar, faydasız kabul edenler olmuştur. Bilhassa bizde!. Halbuki bakınız ne kadar aksi: New-York'taki son gazete grevi üzerine, meşhur "Lucky Strike" sigara firmasının genel müdürü radyoda yaptığı pek dürüst bir konuşmada, gazete sahiplerini sevindirecek bir itirafta bulundu. Ne dese beğenirsiniz:

"Gazetelerin kapanması dolayısiyle pek çok ticarethane zararlara uğramaktadır. Mesela biz gazetelere ilan vermediğimiz için, satışımızın yüzde otuz beşini kaybettik!" Gazete, reklamcılığın vatanında bile hala böyle. Hala baş tacı!..

Grevin bütün sessizliği ile devam ettiği günlerde, bizim New-York'lu Türklerden biri:

-Of! demişti, şu grev bitse de gazete yüzü görsek.

-Ne o? dedim, dünya ahvaline pek mi merak sardın?

-Yok.. yok, diye cevap verdi, ilanların yokluğunu fena halde hissediyorum. Nerede ucuzluk var, nerede yenilik, nerede bir değişiklik var, hepsini bir bakışta görebilirdik. Ayakkabı ve şapka alacağım, cesaretim yok, ya daha iyisi ve daha ucuzu başka bir mağazada varsa...

Gazete reklamcılığın vatanında baş tacı ama, doğrusu gazete reklami da işte bu halde!

64 Katlı Bina Kaç Ayda Tamamlanır?

İki âlemin farkına bakınız: Amerika'daki dostlarımdan dün bir mektup aldım. Uçak postasiyle adreslerine giden gazeteden yazılarımı okuyorlarmış:

"İyi ama diyorlar, üzerinde fazla duracağını zannettiğimiz pek çok bahsi bir iki cümle ile geçiştiriveriyorsun. Hatta bazılarından hiç söz bile açtığın yok. Korkar gibi bir halin var. Halbuki anlattıklarının yanında onlar da pekala bizim okuyucu için alaka çekicidir."

Şimdi lütfen bir de Diyarbakır'dan aldığım şu mektubu okuyunuz:

"-Doğrusu..... väri mübalağacılığı (Burada bir röportaj muharriri zikredilmektedir) size hiç yakıştıramadık. İnsanı adeta aptal yerine koyuyorsunuz, hiç buz dolabı çöp tenekesine atılır mı? Yeni eşya

sokağa bırakılır mı? Ya o içinde binlerce insanın alışveriş ettiği mağazalar, binalar? Haydi efendim Amerika'yı görmedik ama, okuduk. Okumasak da çok şükür mantığımız var!....."

Ikinci mektup birincisine âdeta benim namıma cevap! Amerika'yı anlatırken pek çok bahsin teferruatına dalmayışım, yarı değmez kabul edişimden ise, yarı da yalancı sanılmak korkusundandı. Baksanıza Diyarbakırlı okuyucu nihayet isyan bayrağını kaldırmış. "Görmedikse de çok şükür mantığımız var" diyor.

Halbuki Amerika bahsinde bütün Şarkı, hatta Avrupa'yı yanıltan da işte bu mantık degil mi? "Çok şükür mantığımız var" yerine galiba "Maalesef mantığımız var" dersek daha doğru olacak!

(***)

Dostum Şevket Rado, Amerika'ya ilk gidişini anlatan kitabına "Amerikan Masalı" adını vermişti. Biliyordu ki, ne anlatsa, ne söylese bizim için bir masal mübalağası havasına girmekten kurtulamıyacak. İyisi mi, adını böyle koyayım dedi.

Kitabına şöyle girer: "Hemen hepsi ‘Bir varmış, bir yokmuş, deve tellal iken, pire berber iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken...’ diye başlıyan eski Türk masallarının dizi dizi fevkaladeliklerle dolu olan tekerlemeleri, bunları ilk defa dinleyen adama bir mantıksızlıklar silsilesi gibi görünür. Halbuki masalcı bunları sıralamakla, dinleyiciye, alıştığı mantığın dışında, bambaşka bir mantık teklif etmektedir. Çünkü az sonra anlatılacak hadise fevkaladeliklerle doludur. O hadisenin cereyan ettigi alemde seccadeler uçacak, sihirli değnek nereye dokunursa oradan oluk oluk altın akacak..."

Acaba benim kabahatim de, bir masalcı gibi, her bahse geçerken, deveyi tellal, pireyi berber yapmayışımdan mıdır?

Sam Amca'nın Evinde, 1954

Emel Esin: Semerkand, 1955

22 Mayıs sabahı tayyare ile Taşkent'ten Semerkand'a hareket ettik. Tayyaremiz parlak semada yükseldiği zaman, bir toz bulutu ufku çepeçevre sarmıştı. Güneş tarafında, mavi gölgeler arasında, kanallar ve dereler parlıyordu. Garb'de, Mâverâünnehr'in bahçeleri, kavakları, ekinleri, sahra ortasındaki vahalara mahsus mavimtrak yeşilliğe bürünmüştü. Şark'ta, Pamir'in eteklerini teşkil eden sivri külâh şeklinde dağlar, ufkun sisleri arasında sanki serab gibi yükseliyordu. Zerefşan ve Hisar dağları ise daha sakin hatlarla ufkun diğer kısmını kuşatmıştı. Vasi bir nehri, Sir Derya'yı geçtik. Biraz sonra, Zerefşan nehrinin topraklarla rengi bulanmış suyu, yılankavi çizgilerle uzandı. Semerkand üzerindeydik.

Tayyaremiz meydana indiği zaman, yine Rus ricalinin fotoğraflarile süslü bir takın altından geçip, bir taksiye bindik. Toprak bir yol, tarlalar ve meyva bahçeleri arasından, bizi Semerkand'a götürüyordu. Eski şehrin kerpiç evleri arasında ilerliyorduk. Dar sokaklar ve büyük, tozlu meydanlar rengarenk elbiseli halk ile dolu idi. Yerlilerin "kartlar" dediği ihtiyarlar, uzun boylu, zayıf, kumru gibi küçük başlı, ak sakallı kimselerdi. Kumru rengi, yani leylakiye çalan, bazan beyaz ve al, çiçekli kumaştan pamuklu hırkalar giyiyorlardı. Başlarında sarık, ellerinde asa vardı. Daha genç erkekler, işlemeli mintanlar giymişlerdi. Kadın veya erkek, halkın ekseriyetinin, siyah zemin üzerine beyaz badem, veyahut penbe güllerle işlemeli takkeleri vardı. Erkekler de, kadınlar gibi takkelerine mevsimin bir çiçeğini iliştiriyordu. Kızların saçları, sayısız örgülerle, arkalarında sallanıyordu. Kadınlar, ekseri kızıl, penbe veya turuncu olan, çiçekli, uzun entarilerin altında, şalvar giyiyordu. "Hatun"ların kimisi “çadır” (çarşaf)'a bürünmüştü. Diğerleri Bellini'nin Fatih devrinde Türkiye'de yaptığı kadın resimlerini hatırlatan şekilde, yüksek ve sivri külahları üzerine beyaz örtüler sarmıştı. "Balalar", yani çocuklar, yine kırmızı, veya penbe tonlarda, uzun entari ve hırka giyiyordu. Bütün Şark Türkleri, kadın, erkek, çocuk, 2000 sene evvelki göçebelerden beri ayağına çizme giyer. Tatar ve Başkurtlar'da, rengarenk deriden ve hanımlar için çiçekli olan çizmeler, Semerkand'da siyahdır. Orta Çağ'da, İdil Bulgarı'nda yapılan çizmeler meşhurmuş. Ruslar, Bulgar'dan deri sanatını öğrendi.

Çoban Ata

Semerkand'a yaklaşınca, şehrin önünde, çökmüş aslana benzeyen bir tepe vardır. Üstündeki, üstüvani, kavun kubbeli bina, her taraftan görünür. Babür-name'de bahsi geçen Çoban Ata, işte bu türbede yatar. Efsaneye göre, vaktile bu tepe yokmuş. Semerkand'ın düşman muhasarasında olduğu bir zamanda, halkın duası üzerine, bir mucize vuku bulmuş. Bu tepe, üstünde yaşıyan bir çobanla birlikte peyda olup, düşman ordusunu ezmiş. Çoban Ata acaba, Mevlânâ Celaleddin Rumi'nin Mesnevi'sinde hikâyesi anlatılan, Allah'ı mağarasına misafir çağıran çobanla alakalı mıdır? Vaka, Mevlânâ'nın çobanı, Musa Peygamber'e rastladığı için, Semerkand'da aranılmaması icabeder. Fakat mistik düşünce, tıpkı halk tasavvuru gibi, zaman ve mekana hiç ehemmiyet vermez. Orta Asya'nın bir çok yerlerinde, o mintikalara ayak basmamış peygamber ve velilerin hatıraları yadedilir (Taht-ı Suleyman, ilh.). Çoban Ata türbesini muayene etmek isterdik. Fakat, biz Semerkand'de iken, bu binaya yaklaşmak memnu idi.

Semerkand Müzesi

Semerkand müzesinde şayanı dikkat bulduğumuz eserler şunlardı: VII. asırdan kalma Penc-Kent ve Mug sarayı fresk parçaları, toprak heykeller, ilk islam devrine aid arabça yazılarla süslü çini tabaklar ve alâim-i sema gibi parlıyan camlar. Taşkent'te kavakların üstünde uçan kumruların ecdadından bodur bir alçı kumru (VI. asır). Samant devrinde yapılmış, pişmiş topraktan, oymalı ve üzeri mavi sırlı duvar parçası.

Efrasiyab

Tozlu bir yol, bugünkü şehrin yanında olan kadim Efrasiyabın bulunduğu tepeye gider. Cengiz'in harab ettiği şehir, bu tepenin üzerinde imiş. Efrasiyab'ın hak ile yeksan olmuş harabelerini gezerken

hatırıma Fatih'in İstanbul'u aldığı zaman söylediği beyit geldi:

Efrasiyab'ın damı üstünde, baykuş nöbet vurur.

Kayserin kasnına örümcek perdedar olmuş.

Vaktile Nevruz bayramı Efrasiyab tepesinde tesid edilirmiş. İşlemeli büyük çadırlar altina toplanan halk, ciride benzeyen atlı oyunlar seyredermiş.

Şahı-Zinde

Efrasiyab'ın eteğinden tepesine doğru giden bir hat üzerinde Şahı-Zinde mezarlığı uzanır. İki tarafında, çinilerle süslü mahfazalar gibi türbeler dizilmiş, taş döşemeli dar bir sokak, bazan merdivenlerle, tepeye doğru tırmanır. Şahı-Zinde mezarlığının en yüksekteki bir kaç türbesi Timur devrinden çok eskidir. Daha yeni türbeler, Timur'un ailesine ve yakınlarına aittir.

Dağın eteğindeki kapıdan mezarlık mahallesine girilince, solda, yarım kavun şeklinde kubbeli iki türbenin biri Kadı-Zade Rumi'nindir. Kadı-Zade Rumi aslen İznikli idi. Uluğ Bey rasadhanesinde müdürdü. Vatandaşımızın türbesinin kubbesi parlak mavi çini ile kaplıdır. Kubbenin yüksek üstüvânî kasnağı tuğla mozayikten yazılarla müzeyyendir.

Şahı-Zinde türbelerinin kapıları yoktu. İçleri bomboştu. Bazılarında birkaç sanduka veya kitabeli yassı taş köşeye toplanmıştı. Muhtelif tonda mavi çinilerle süslü türbelerin her biri aynı güzellikte idi. Kadı-Zade'den sonra, Timur'un anasının, hemşirelerinin, hanımlarının, çocuklarının ve torunlarının türbeleri geliyordu. Tuman Aka, Şirin Bike, Olcay Türkan Aka namında hanımlar, çinilerin hiç solmayan

çiçeklerine bürünmüş, yolun iki tarafında duruyorlardı. Hepsi aynı hikmeti tekrar ediyordu: "Ölmeden evvel acele tövbe ediniz", "Fevt olmadan evvel, acele dua ediniz."

Timur'un ilk karısı ve sergüzeştçi gençliğinin arkadaşı Olcay Türkan Aka ölünce, Timur ağlamış ve şu beyti söylemiş: "Nerede iki dost gördün ki, kader ve kaza onları ayırmış olmıya."

Olcay Türkan Aka türbesinin kapısında, üzeri altın yıldızlarla kaplı laciverd çiniden bir levha, ruhun işareti olan "Kevkebü Dürri" motifini, İslam an'anesine göre, mezarda sual soran laciverd meleğin rengine sanki daldırıp, Hanımın uyuduğu uzun geceyi anlatmak istiyordu. Çiniden mamül yıldızlı gece seması Köhne-Ürgenc'de Turabek Hanım türbesinin kubbesinde de vardır.

Birkaç ağaç, Şahı-Zinde yokuşunu gölgelendirmişti. Tepeye vardığımız zaman, kendimizi taş döşemeli bir küçük meydanda bulduk. Meydanın üç tarafında, seviyeleri şimdiki yer sathından daha çukurda, en eski türbeler vardı. Bu türbeler, kabartma çiniler, çini mozayikler ve reyhani yazılarla müzeyyendi. Eski çinilerin renkleri Timur devrinin parlak renklerinden başka, koyu mavi ve su yeşili idi. Köhne-Ürgenc'te Necmeddin Kübra, Fahreddin Razi, Turabek Hanım türbelerinin ve Fergane'de Üzkent abidelerinin bu tarz çinilerle kaplı olduğunu Sovyet neşriyatındaki resimlerde gördüm.

Rehberimiz küçük meydanın sağındaki kilitli kapıyı açtı. Semerkand'ı İslama açanlardan İbn-ü Abbas'ın eşiğinde idik. Semerkand'a İslamiyeti getirirken Efrasiyab tepesinde bir Kurban Bayramı günü şehid düşen Sahabeden bu zata, şehid adını vermişler. Kussem İbn-ü Abbas'ın ölmeyip bir kuyu dibinde yaşamaya devam ettiği mealindeki efsane belki Şahı-Zinde ismile, belki de Türkistan'daki ilk mutasavvıfların yer altında çile doldurmak an'anesi ile alakalı olabilir.

Yeri malta taşı ile döşenmiş, karanlık bir küçük mescide girdik.

Mihrab'da, üstüne ayet yazılmış bir çini levha vardı: "Mescidler Allahın evidir, ve Mescide gelenler Allahın ehibbasıdır." Orta Asya mihrab'larında türlü âyetler gördüm. Hiçbir zaman, Osmanlı mihrab'larında görülen Zekeriyya ayetine rastlamadım.

Birkaç basamak çıkarak daha küçük bir odaya girdik. Burası ikinci bir mescid idi. Bu mescidin tavanının köşelerinde koyu yeşil renkte çiniden stalaktitler vardı. Nihayet girdigimiz üçüncü odada Şahı-Zinde yatıyordu. Sandukanın üzerindeki ağır kadife örtü kaldırılınca, üstüste konmuş üç mük'abdan müteşekkil firuze mavisi, oymalı çiniden bir mezar gozüktü. Selçuk mezarlarına benzeyen bu sanduka çok eski olmalı idi.

Uluğ Bey Rasadhanesi

Şahı-Zinde'den ayrıldık. Sıra sıra dizili, çiçekli, hanım türbelerinin arasından merdivenleri indik. Yine, Efrasiyab tepesinde olan Uluğ Bey Rasadhanesine çıktık. Rasadhaneden kalan yegâne parça, derin bir çukura gömülü, 20 metreye yakın kutr'da, taştan muazzam bir rub'u daire idi. İki taraftaki merdivenlerden yer altına doğru inerek, rub'u daire üzerindeki arabi harflerden müteşekkil işaretleri görebildik. Uzun seneler rasadhanenin yeri unutulmuş imiş. Yere gömülü bu rub'u daire 1912'de tesadüfen tekrar bulunmuş. Viatkin adında bir Rus müsteşriki, Semerkand'da bir eski kitab satın almış. Bunun sayfaları arasında bir tapu senedi çıkmış. Tapu senedi, Efrasiyab'da bir arsaya aid imiş. Arsanın hududları tarif edilirken, bir tarafında da Uluğ Bey Rasadhanesinin bulunduğu zikrediliyormuş. Viatkin, tapuya müracaat ederek mevzuubahis arsayı tayin ettirmiş. Orada yaptığı hafriyat neticesinde, rasadhane meydana çıkmış.

Efrasiyab'ın en yüksek tepesinde, Semerkand'ın Ruslar tarafından işgalini tesbit eden bir abide vardır. Buradan, ufuktaki dağlar silsilesini, Semerkand'ı, meyva ve kavak ağaçlarını, altın renkli Zerefşan nehrini ve üzerindeki muazzam taş takı seyrettik. Köprüye benzeyen bu tak Timur devrinden kalma bir abidenin harabesi imiş. Etrafımızda türlü çiçekler, gelincikler, yabani zambaklar açmıştı. Mavi

çini renginde mısırcık kargaları uçuyordu. Bulunduğumuz yerden, Çoban Ata türbesi yakındı.

Rasadhane tepesinin eteğine inince, çardak altında bir çayhane gördük. Girip, kerevetin üstünde herkes gibi bağdaş kurduk. Etrafımızda halk kebab yiyor, veya kase ile çay içiyordu. Türkistan çayı, Çin çayı gibi yeşil olup her fırsatta kâse kâse içilir. Bu çayhanede, üstü örtülü bir kuş kafesi çardaga asılmıştı. Kafesin içinde bir bülbül varmış. Bülbül ancak gece öttüğü için, kafesi örtüp karanlık muhafaza ederlermiş. Maamafih, biz orada iken bülbül ötmedi.

Türkistan Seyahatnamesi, 1959

Hasan Âli Yücel: Londra, 1955

Londra'da Pazar

Sabah erkenden uyandım. Kahvaltıdan sonra içim sıkıldı, haydi biraz sokağa çıkayım dedim. Bu ne tenhalık? Cuma akşamından, olmazsa cumartesi sabahından, o da olmazsa öğleden sonra büyük bir çokluk, Londra'nın dışına çıkıyor. Hele hava güzel olursa!.. Bugün, bahardan kalmış... Güneş; aydınlık, bulutsuz, masmavi gök. İngiliz, evinde oturur mu? Otomobil, otobüs, şimendifer... Binen binene... Bir cuma, akşam üzeri Londra'ya otomobille hemen bir saat mesafede bir yerde bir çeyrek saate yakın bekledik. Biz ki, geliyorduk. Londra'dan çıkan otomobiller, beş altı şimendifer katarı kadar uzun bir sıra yapmışlardı. Zaten yavaş, acele sevmiyen, canının kadrini bilen İngiliz, istirahatine kıymet verir, rahatına düşkündür. Tatil, onun “milli bayramı"dır. Çünkü pek öyle tören yaptığı sayılı günleri yoktur.

Boş kalınca açık hava ve tabiat, onun sarıldığı, kucağına koştuğu ölümsüz anasıdır. Kendini doğuran anaya fazla bağlı olmadığı halde tabiat anadan aynı kalmağa tahammül edemez. Onun hasretine dayanamaz. Ondan uzun zaman ayrı kalamaz. Eski büyük elçi sayın Sir Percy Lorraine'i Hariciyenin verdiği davette görmüştüm. Türkiye'den, Türkiye'deki dostlarından bahsettikten, onlar hakkında benden malumat aldıktan sonra, nasıl vakit geçirdiğini ve hatıralarını yazıp yazmadığını sormam üzerine şunları söyledi:

- Ben Londra dışında oturuyorum. Atlarım var. Onlarla ve çiftlikle uğraşmam lâzım. Günde sekiz saat çalışmam yetmiyor bile. Yazmağa vaktim yok. Londra'ya ender gelebiliyorum. Hâlâ yirmi yıl evvelki genç zarefetini muhafaza eden, açıklaşarak beyazlanmış saçları dökülmeksizin başına daha çok asillik kazandıran bu gerçek "İngiliz efendisi", hayata ve mesleğine yeni başlamış bir delikanlının hararetile konuşuyordu. Uzun yıllar diplomaside çalıştıktan sonra döndüğü yer, tabiat. Tabiat ve hayvan. Hayvan dedim de, İngiltere'de kediler tırmalamıyor, köpekler durup dururken ısırmıyor, atlar rahatsız

etmezseniz tekmelemiyor. Kuşlar bile ürkek değil. Terbiye ve iklim! Kediler, köpekler, atlar için ikisi de hatırınıza gelebilir ve doğrudur. Fakat gökte uçan kuşlar? Demek, tabiat, terbiyeden de üstün. Bu türlü terbiyeyi verebilmek ve bulabilmek için bu türlü bir iklime ihtiyaç var. Nitekim Britanya adalarının dışında İngiliz, çok kere kolayca başka adam oluveriyor!

Basın ataşemiz Bay Mehmet Ali Pamir'in verdiği kokteylde, harb başında Ankara'da bulunan dostumuz Büyük Elçi Sir Hugh Knatchbul Hugessen'i de gördüm. O da emekliye ayrıldıktan sonra Londra'daki evini satmış, şehir dışında ve tabiat içinde daha küçük bir ev almış oturuyormuş. Londra'ya da pek geldiği yokmuş. Türkiye'de iken temasta bulunduğu ve tanıdığı büyükleri sordu. Onlar hakkında malumat istedi. Gene öyle küçük küçük, tatlı tatlı konuşuyor; gene zeki ve ufak gözleri, şeytanca parlıyor. On yıldan fazladır görmediğim bu yaşlı devlet adamı, bıraktığım gibi...

Böyle kalıyorlar. Çünkü tabiat içinde yaşıyorlar. Büyük Elçi Sir David Kelley'le de görüştüm. Hanımı ile beraber Türk dostluğunu ikinci bir huy olarak kendilerine sindirmiş olan bu diplomat, şimdi İngiliz Kültür Heyetinin başkanlığını yapıyormuş. O da eskisi gibi; hemen hemen hiç değişmemiş. Yeni vazifesini duyduğumu söylediğim zaman her zamanki gülüşüyle bütün yüzünü hareket ettirip buruşturdu ve bunun doğru olduğunu söyledi. Onun tabiatle münasebetini bilmiyorum ama Macaristan hakkında kocaman ve yeni çıkmış bir kitabı camekânlarda durmakta.

Biz "pazar"ı anlatalım derken nereden nereye geldik. Kusura bakmayın!.. Yolculuk! Kendimiz de hangi diyarlardan hangi diyarlara sefer etmedik! Üslup, aynile insanmış derler.

Halbuki üslup, aynile hayattır. İnsan, yaşadığına göre düşünüyor, yaşadığı gibi yazıyor. İfademdeki başı boşluktan hür bir memlekette, kısa da olsa, yaşadığımı hissetmiyor musunuz? Dönelim pazara! Civarda, alıştığımızdan çok tenha sokakları gezip dolaştıktan sonra sokakları bırakıp otele döndüm. Bizim İngiliz mihmandarımız Vahit

Bey (asıl ismi Mr. Wheit olan bu dostumuzla o kadar öğür olduk ki, arkadaşlarla beraber ona bu ismi vermekten kendimizi alamadık.) "Sizi Eteklik çarşısına götüreyim. Orada herşey ucuzdur. Görünüz!.." dedi. Fikret Adil'le beraber yola çıktık. Paralar esasen suyunu çekmişti, eşe dosta ucuzundan bir iki şey alırız, diye düşündük. Bindik bir otobüse. Otobüsün üst katı sigara içenlere mahsus. Memleketten getirdiğimiz paketler bittiği için İngiliz sigaralarına alıştık. Onlar da içtikçe kendilerini içiriyor. Parası da hayli tuzlu. Tiryakilik yüzünden dumana epey para harcadık. Her ne ise bir yerde indik ve eski ramazan gecelerinde Direklerarası piyasalarındakine benzer bir kalabalık seline katıldık.

Biz, üç ahbap çavuşlar, bazen bir hizada duramayınca ceketlerimize yapışarak yürüyorduk. Durum, yanaşık nizama elverişli değildi. Bir dükkân. Kapısının önünde bir adam feryat ediyordu. Meğer, içeride çok ucuz zucaciye malları olduğunu, bu uğultulu kalabalığa duyurmak için çırpınıyormuş. Geçtik. Bir adam; etrafında bir dinleyici halkası. O da bağınıyor. Diyormuş ki:

Ben bunları çaldım. Başka türlü bu kadar ucuza verebilir miyim?

Kadın çoraplarını "İbadullah!.."ın İngilizcesini söyliyerek yerlere atıyor, satmak için çırpınıyordu. İngilizler, dinliyorlar, bakıyorlar; fakat almıyorlardı!..

Koca bir araba. İçinde deste deste kibritler. Her yerdekinden beşte bir ucuza. Sahibi bağırıyor, fakat feryadı boşa gitmiyor. Her geçen bir deste alıyordu. Demek, kibritte hiyle olamazdı. Ucuzluğu emniyet verici idi.

Aman efendim, ne yok? Elbiseler, saatler, mücevherler, çantalar, gömlekler, kravatlar. Herkes omuz omuza, göğüs göğüse. Ama ayağa basana, dirsek vurana, yere tükürene rastlamak imkânsız. Baktım, boğulacağız. Hekim parası, alışverişten arttıracağımıza nisbetle çok

yüksek olduğu için dönelim, dedik. Haddin varsa dön!. Ne ise mihmandarımız müsait bir yer buldu, manevramızı yapıp aksi istikamete yöneldik.

Bir satıcı "Bir şiline Churchill" diye bir şey satıyordu. Doğrusu merak ettim. Churchill'in küçük büstleri değil mi? Alıyorlar. Büyük adamlarını satmayı ve satın almayı da bu gürültünün içinde ihmal etmiyorlar. Eteklik Çarşısının yüzde seksen beş satıcısı Yahudilermiş. Londra Mahmudpaşasında gene onlar!.. Boyunbağı sorduğumuz bir tanesini o kadar bizim vatandaşlara benzettim ki, kendisine ihtiyarsız Türkçe hitap ettim. Fakat o, İngilizce cevap verdi. Yahudi, bilmediği dili konuşamasa bile anlıyor!...

Gene bizim Rembrandt karargahına döndük. Yolda bir küçük meydanda mızıka çalıyordu. Hemen hepsi kırk elli kişi, selâm vaziyetinde duruyorlardı. Herhalde bunlar, Eski Muhariplerdi. Kimbilir, hangi hâtırayı selamlamak için toplanmışlardı?

Biraz oturduk, oturmadık, bu defa başka bir vatandaşlar grupu beni almaga geldiler. İçlerinden biri otomobilli. Diğer ikisinden biri Maliye uzmanı, biri yiğenim doktor. Sağ olsunlar beni pazar gezintisine götürmeyi düşünmüşler. Boş günümüz yoktu. Otelin karşısındaki Victoria Albert müzesini evvelki seyahatlerimde gezmiştim. Fakat Geologi ve Fizik müzesini görmemiştim. "Haydi oraya gidelim" dedim. Pek yakınımızda... Yürüyerek gittik. Neler var, neler!.. Watt'tan, Einstein'dan tutun da ilk icat edildiği zamandan bugüne kadar Tanrının ve insanın yaptığı ne kadar makine varsa hepsi tabii hallerile burada. Düğmeye bastın mi şimendiferler işliyor, değirmenler dönüyor, lokomotifler yürüyor. Analar babalar, bizim gibi garipler ve çoluk çocuk... Her adımda bir fizik, bir makine hocası. Ama bu hocalar gorünmüyor. İmtihan edip bilemedin diye sıfını basmıyor. Sade öğretiyor. Öğretiyor ve geçiyor. Müze değil, üniversite!...

Onlar da bitti. Hava, dediğim gibi bahar. Ver elini Hayde Park'a... "Çiçek koparmayın!", "Çimenlere basmayın?" yok. Çimenler yatak!... Çift, çift yatan yatana. Herkes meşgul olduğu için birbirine bakanı

bulamazsınız. Zemini fazla rutubetli görecek kadar sıhhatine düşkün ve ihtiyatlı olanlar ayakta sevişiyorlar. Bu muhabbet güreşleri, Greko-Romen. Soyunup yağlanarak tutuşma yok. Diğer tarafta analı babalı kuzular, sanki bu çimenlerde otluyorlar. Çocuklardan arkası üstü yatıp yuvarlananlar mı istersiniz, birbirlerile koşmaca oynayanlar mı? Hepsi, hepsi var. Şurada bir göl!... Nazlı nazlı yüzen kuğular. Kuğuların yanından kayıklar geçiyor. Sahile dayanmış, duran yaşlı, genç yolcular. Bir alay otomobil.

Arada sırada yüzünü gösteren Londra güneşinden, onun ılık havasından bedavaya istifade ediyorlar.

Ortalık kararıyordu. Dostlarım beni otele bıraktılar. Fakat girmedim. Londra'nın en büyük katolik kilisesi karşımızda idi. Bir de şuraya bakayım dedim. Merdivenleri, kalabalık bir grupla beraber çıkıp içeri girdim. Onlar mihrap hizasında yere eğilip diz koyduktan sonra sağa sola dağıldılar. Ben de bir kenarda durdum. Benimle beraber gelenlerin çoğu oturacak yer bulamadılar. Kilise baştanbaşa dolmuştu. Bir ruhani onlara ötede beride yer bulmağa çalışıyordu. Sonra benim tarafıma geldi. Hiçbir şey söylemeden yüzüme baktı, tatlı bir gülümseme ile birbirimizi selamladık. Müslüman olduğumu keşfetmiş gibi beni kendi halime bıraktı. Kürsüye kırmızı elbiseli ve külahlı bir zat çıkmış, İngilizce vaiz ve nasihat ediyordu.

İşte, size Londra'nın, orasında burasında dolaşan bir seyyahın göziyle, bir "pazar"ı. Gezme, eğlence, alışveriş, milli tören, sevişme ve ibadet!. İngiliz, bunların tekbaşına hiçbiri değildir; hepsini birbirine katarsanız o zaman sahici İngilizi bulursunuz.

İngiltere Mektupları, 1958

Niyazi Berkes: Jakarta, 1959

Yarıda kalan mektubuma devam ediyorum. Bali adasından dönmüş bulunuyorum. Endonezya'dan göndereceğim mektupları alıp almadığını, Japonya'da verdiğim adrese yaz. Çünkü maalesef Endonezya'da öyle bir idare anarşisi var ki, postaya atılan bir mektubun bile gidip gitmeyeceğinden insan emin olamıyor. Bir paket postalamaya gitmiştim. Memurların şaşılacak beceriksizliklerinden bu intibaı aldım. "Maalesef" diyorum, çünkü bu ne Endonezyalıların geriliğinden ne de kabiliyetsizliklerinden ileri gelen bir şey.

Bilakis, gelir gelmez her şeyi bir anarşi içinde görmeme rağmen, hem memleketi, hem halkını Pakistan ve Hindistan'dan kat kat üstün buldum. Bir defa tabiat güzel. Verimli. Her yer yemyeşil. Hani bastonu soksan ağaç olacak. Her yer mamur, medeni.

Bu "medeni" sözünün anlamını anlamak için insan Hindistan tecrübelerinden geçmeli. Hint aydınları Şark-Garp medeniyeti münakaşası yapadursunlar, Şark'ın bilmem kaç bin yıllık medeniyeti ile övünsünler sabun kullanmasını bilmeyen, ekmek yapmasını bilmeyen, helası, akarsuyu olmayan, yollara işeyen, büyüğünü de yapan insanlara ben nasıl medeni diyebilirim? Her şey o şekilde yapılmış ki, olmaması gereken her şey oluyor. Mesela, sular tersine akar, pislik akıp gitmez. Adımını atacak yer bulamazsın. Her şeyi tersine yapmak orada bir sistem olmuş! Sanki her şey tabiata ters olsun diye yapılmış. İnsanı tabiata intibak eden hayvan diye tarif ederler. Bu formül Hindistan'a uymaz.

İşte bu gibi şeyler Endonezya'da yok. Halk giyimli ve temiz. Köylerde bile çocuklara varıncaya kadar ellerinde sabun. Yıkan babam yıkan. Köylere varıncaya kadar eşya, âlet kullanmasını biliyorlar. Zaten köyler Asya köyleri tipi değil. Köylere bile masa, lâmba, sandalye, bisiklet, koltuk girmiş. Bakıyorum, bunları daha dün öğrenmişler gibi değiller. Hiçbir şey iğreti, uydurma, karikatürleşmiş değil. Pakistan ve Hindistan gibi övünmeleri yok. Mütecessis, dış dünyayı öğrenmeye

çalışan insanlar. Bunların aydınları da Avrupa'da (hemen hepsi Hollanda'da) okumuş. Evleri modern döşeli, zevkli ve tutarlı. Üstelik buradaki Hollanda kolonyalizmi İngilizlerinkinden daha sert, insafsız olmuş. Bazı Hollanda kolonyalistleri Şark sultanlanı gibi yaşamışlar; her gece koyunlarına yeni bir cariye alarak (Bunu Hollandalılanın kendileri yazıyorlar). Neden burada sonuçlar farklı?

Fakat, Endonezyalıların bu insan ve tabiat meziyetlerine rağmen, bu memleketin başında iki büyük dert, iki büyük belâ var: biri devlet, diğeri din meselesi. Onun için bu mektupta bu iki konunun bu ülkedeki durumu üzerinde duracağım, çünkü bir gün gelecek bu güzel ülkeyi yakacak, insanlarını birbirine boğazlatacak. Bu tahminimin yanlış olmasını çok temenni ederim. Bu iki konunun ikisi de inanılmaz bir aptallık içinde çıkmaza girmiş.

Hindistan'da başlıca Hindu uyanışının baskısı altında İngilizler, bağımsızlık verecekleri yıllara yaklaştıkça yerli idare, kaza ve hatta yasama alanlarında yerlilere yer vermiş bulunuyorlardı. Endonezya'da ise Hollandalılar böyle bir şeye yanaşmamışlar. İddia ettiklerine göre, Hollandalıların oradan ayrılışına kadar yerli halk arasında doktor, eczacı bile yokmuş. Bu yüzden, Endonezyalılar bağımsız yeni bir devlet kurma işi ile karşılaştıkları zaman yasama, yürütme ve kanunlaştırma, mahkeme işlerinde hiçbir tecrübeleri olmadan, İkinci Cihan Savaşı'nın Uzakdoğu'da meydana getirdiği karışıklıklar sayesinde (âdeta beklemedikleri bir zamanda) bağımsızlığa kavuşunca ne yapacaklarını şaşırdılar. Anayasa yapma, hükümet kurma, modern medeni kanun ve ceza hukuku geliştirme gibi işleri bir yana bırak, mesela posta işleri gibi, adi idare işlerini düzenleyip yürütmesini becermek bile bir mesele oldu (Postahaneye gittiğim zaman, memurların en basit işlere bile alışık olmadıklarını büyük bir hayretle görmüştüm).

Halbuki, nazari olarak, tam bunun aksi olması gerekirdi. Bir defa, Hindistan'a kıyasla daha önde denebilecek yanlar var. Mesela Hindistan gibi bir dinler, diller, kültürler, birbirine düşman cemaatler kumkuması değil burası. Gerilerinde eski Asya tipi despotik bir imparatorluk geleneği yok. Gene (İslamlık alanını kasdediyorum) Moğol veya Osmanlı imparatorluklan gibi bir şeriat hukuku, bir Şeyh-

ül İslamlık teşkilatı, yaygın bir medrese sistemi, halifelik, çarşaf, peçe gibi şeyleri yok. Birçok adalarda yaşayan, Avrupa ticareti ile temasta olan, uyuşuk, tembel olmayan insanlar. Daha bağımsızlıktan önce Latin harflerini almışlar; klasik ve güç bir dil olan Cava dili yerine Bahasa Endonezya denen basit, modern bir dil gelişmiş. Okumuşları arasında adını ta 1930'larda duyduğum, yazısını okuduğum Şahrir gibi sosyalistleri türemiş. Hatta komünistleri, sendikaları bulunan bir yer olmuş. Bütün bunlara bakarak, Endonezya'nın devlet, idare, ekonomi, kültür işlerinin nispeten kolay düzenlenir işler olması gerekir gözükür, değil mi?

Hayır. Tam tersi olmuş. Endonezyalılar, sanki belalarını arıyorlarmış gibi, diğer geri kalmış Müslüman memleketlerinde bulunup da kendilerinde bulunmayan ne kadar ilerlemeye engel şey varsa onlara heveslenmişler. Hatta bunlan modernlik alâmeti saymak davasındalar. Endonezyalılar niçin Türkiye, Mısır gibi ülkelerin kurtulmak için savaştıkları şeyler uğruna başlarını derde soktular? Bunu ilk anda insan anlamıyor da şaşıp kalıyor. Hani insanın bunlara:

"Yahu, ununuz var, şekeriniz var, yağınız var. E, ne diye güzel bir helva pişirip ağız tadıyla yemiyorsunuz?" diyeceği geliyor.

En başta da rejim meselesi geliyor. Bağımsızlıktan beri geçen on küsur yıl içinde galiba beş anayasa yapmışlar. "Galiba" diyorum, çünkü bu konuda konuşurken Endonezyalıların kafası müthiş karışıyor, birinin dediğini ötekinin dediği tutmuyor. Beş anayasa, ama bugün gene de anayasa yok. Yeni bir tanesini yapmak üzere bir kurucu meclis toplanmış. İki yıldır bu meclis hiçbir şey yapmıyor. Cumhurbaşkanı olan Sukarno da kendi keyfine göre muvakkat 1945 Anayasası denen bir kanunu yürürlükte sayıyor. Bu kurucu meclis bu Anayasa'yı kabul etmezse veya ona yakın birini yapmazsa, eminim Sukarno bunu iyi bir bahane olarak gösterip kurucu meclisi dağıtacak. Çünkü Endonezya için yerinde olacak rejimin "güdümlü demokrasi" olması gerektiğini söyleyip duruyor. Zannımca adamın hakkı da var. Daha anayasa yapmasını bilmeyen, bilenlere de yaptırmayan insanların sözünün geçtiği bir ülkede demokrasi olur mu?

Bu 1945 Anayasasını buldurup okudum anlayabildiğim kadar. Acemi işi bir vesika. Cumhurbaşkanına yasama gücü bile verir gözükmekle beraber, içinde bu gücü hiçe indiren maddeler var. Ne bir parlamenter, ne bir presidansiyel, ne de bir parti çoğunluğuna dayanmayan korporatif faşist anayasası. O halde, Sukarno diktatör olmak istiyorsa neden cumhurbaşkanını bu kadar kısıtlayan bir anayasayı tercih ediyor? Bunu da aklım almadı. Ancak, çok sonraları, daha öğrenilmesi gereken şeyleri öğrendikten sonradır ki bu anlayamadığım noktayı kavrayabildiğimi sanıyorum. Bazı yanlarının bize ne kadar benzediğini sezdikten sonra ilgim büsbütün arttı.

Başlangıçta memleketin dış görünüşüne bakarak iyice aldanmışım. Çok geçmeden anladım ki bu memlekette korkunç bir fikir, görüş anarşisi var. Çok memlekette ideolojik çatışmalar olur, ama buradaki fikir karışıklığı diyebileceğim şey adeta maddi bir şeymiş gibi elinle havada tutabileceğin cinsten bir şey. Üniversiteler var, hukuk profesörleri var, fikir adamları var, partileri var, politikacıları var. Her şey var. Fakat, eksik bir şey var. Ama nedir o?

Profesör ve fikir adamı gibi kişilerle konuşmak, tartışmak da derli toplu, hazır bir şey öğretmiyor. Bir defa konuşmuyorlar. Galiba yabancıların memleketlerine ait her şeyi bildiğini sanıyorlar da konuşmaya lüzum görmüyorlar. Ya da korkuyorlar. O zaman mecbur oluyorsun sorgu hakimi gibi sual üstüne sual sormaya. Ağızlarından kerpetenle laf sökmek lâzım. Umumiyetle konuşma şöyle oluyor: bir iki ipucu elde ediyorsun, ama izahı yok. Sanki bir şey var da onu gizliyorlar.

"Yani şu şu şöyle mi?"

"Evet, öyle."

"Peki, şu şu öyle oluyorsa, şunun ve bunun da şu ve bu olması

gerekmez mi?"

"Evet."

"O zaman şunun da şöyle olması gerekmez mi?"

"Hayır, gerekmez."

Hoppala. Bütün düşünce zinciri kopuyor. Çok defa bitkin bir halde soruşturmayı bırakıyorum. "Nasıl olsa yarın filanla randevum var, ondan öğrenirim" diyorum. Ertesi gün gene aynı sualler. Bu defa birincinin "evet" dediklerine bu ikinci "hayır" diyor. Düşün zinciri, bakıyorsun, bu defa bambaşka bir yöne dönüyor. Fakat netice aynı: bir yerde, bir çıkmazda duruyorsun. Her defasında da çıkmaza gelince bir kahkaha. Çok da şen görünüşlü insanlar. Sen sual sordukça:

"Hayret, nasıl da biliyorsunuz bu konuları?" diyorlar. Ama kendilerinin bir şey söylediği yok.

İlk zamanlarda bunun yabancıyı aldatmak için bir taktik olduğunu sanmıştım. Zamanla, bu memleketin aydınlarının bile ne geniş bir fikir karmaşası içinde bulunduklarını kavradığım zaman dehşet içinde kaldım.

Anlamaya başladım ki evveliyata ait bazı şeyleri bilmedikçe bu insanların düşünme yollarını anlamanın imkânı yok. En başta bağımsızlıktan önceki durumun bu memleketi diğer Müslüman memleketlerden ayıran çok farklı bir iki yanını bilmek lazım. Bir defa buraya, diğer Müslüman memleketler için kullandığım "Müslüman olma" niteliğini çok başka bir anlamda kullanmak lazım. Ötekilerin

ölçüsü ile hüküm vermek istersek, buraya Müslüman memleket demek çok zorlaşır. Halbuki dünyada Müslüman nüfusu oranı en yüksek olan memleket burası. Bunların yüzde doksan dokuzu Müslümana benzemiyor. Mesela, kadınlar açık. Ben bunu Hollandalıların idaresi altında olmuş bir modernleşme sanmıştım. Hayır. Şeriat hukuku hayatın her sahasına yayılmamış. Şeriat hukukundan çok daha geniş bir alana hükmü geçen bir başka hukuk var ki, Hollanda idarecileri ve şarkiyatçıları bunu adeta kodlaştırarak "Adet Hukuku" adı altında uygulamışlar. Hatta "adet"lerin fark gösterdiği yerlere göre bunlan hukuk bölgelerine bile ayırmışlar.

Müslümanlık buraya yalnız farklı zamanda gelmekle kalmamış, farklı yoldan ve farklı kanalla gelmiş. İkincisi fukarası, uleması, kadısı, müftüsü, padişahı ile gelmemiş. Yakındoğu'dan değil Hindistan'dan gelmiş. Senin anlayacağın tavşanın suyunun suyu olduktan sonra gelmiş. Diyeceksin ki:

"Eh, ne iyi. Başka Müslüman memleketlerin hayatlarında sırtlarına oturmuş birçok yüklerden bunlar muaf kalmışlar. Modernleşme işlerinin daha kolay olması lazım gelmez mi?" Evet, doğru bir sonuç çıkarıyorsun ama gerçekteki olaylar bunun tersine bir sonuç çıkarmaya zorluyor insanı. Devam edeyim de dinle, neden ve nasıl.

Buraya gelen İslamlığın en nüfuzlu yanı şeriat değil, tasavvuf. Küçük sultanlıkların bulundugu (daha ziyade harp darp degil, ticaret işlerinin yoğun oldugu) yerlerde Şafii hukuku tutulmuş; ama bu hukuk İslamdan önceki yerli örf ve adetlerin yerine asla geçememiş. Hollandalılar da (İngilizler Hindistan'da İslam şeriatından "Anglo-Indian" denen bir Mecelle geliştirdikleri halde) burada şeriat hukukunu değil, örf ve adet hukukunu desteklemişler.

Kısa keseyim: 19. yüzyıl sonlarına doğru Endonezya (Cava) halkı arasında çoğu ticaret adamı olan ve buranın burjuvazisi diyebileceğimiz bir sınıf bilinci gelişince, Hollanda kolonyalizmine, ilkel âdet hukukuna karşı tepki burada Müslümanlığa karşı bir tepki olarak değil, Müslümanlığa sarılma tepkisi oldu. Yani "modernleşme"

ile "şeriatçılık" aynı anlama gelmeye başladı! Bence Endonezya muammasının bütün anahtarı burada. O zaman, Endonezya'nın devlet ve din meselelerini anlamak için, bizim alıştığımız düşün biçiminin altını üste, üstünü alta getirmek lazım.

Asya Mektupları, 1999

Âfet Muhteremoğlu Çırakman: Milano, 1962

Gabriele D'Annunzio'nun Evinde (II)

Geçen yazımda D'annunzio'nun evine gidiş serüvenimizi ve yazarın hayatından kısa birkaç şey anlatmıştım. Bu yazımda, bu ünlü evin içinde gördüklerimizi, göremeyip de neler olduğunu öğrendiklerimizi anlatmaya çalışacağım. Bu eve İtalyanlar "İtalya Zafer Müzesi" diyorlar. Sadece yazarla ilgili anıların olmadığını, bu evde İtalyanların son savaşlarıyla ilgili birçok yapı taşının bulunduğunu gösterir bu adlama.

Süslü, büyüklük taşıyan, oymalı ve beyaz bir bahçe kapısından girdikten sonra, iki yanı sık yeşilliklerle kaplı bir bahçe yolundan epeyce bir yürünüyor. Yolun sonunda, bir büyük avluya karşı iki büyük bölümden meydana gelmiş evi görüyorsunuz. Avlunun sol başında D'annunzio'nun ilk mezarı var. Burası küçük bir türbe gibi, loş; içinde kutsal ufak tefekler bulunan, kişiyi bir iç burkuntusuyla olduğu yerde bir iki dakika durdurup ölüm üzerine türlü düşüncelere, kaygılara götüren bir yer. Süssüz bir yazıyla karşıya onun adı yazılmış. Bör köşede Serinissima'nın (Viyana'ya uçakla giderken yanında olan general) bayrağı, Fiume harbinin bayrakları, İtalya Akademisi'nin bronz çelengi, birçok savaş anıları, çiçekler... D'annunzio'nun ikinci mezarı, evin arka tarafındaki "anıt kabir"de. Buraya yapılışı daha tamamlanmadığı için kimseyi sokmuyorlar.

Bahçenin sağ yanında, aşağılara doğru inen basamaklar şeklindeki açıkhava tiyatrosu var. Buranın yapılmasına savaştan önce başlanmış. Yarı kaldıktan sonra bitirilişi savaşın bitişinden sonraki yıllara kalmış. 3500 kişilik. İki basamak dizisi (anfiteatr) halinde yapılmış. Basamaklara oturan seyirciler, tiyatronun arkasında, bir arka (fon) perdesi gibi uzanan Garda gölünü, tepeleri, Garda'nın küçük fakat gözalıcı güzellikteki kasabasını görüyor. Tiyatronun altında bir galeri

var. Burada İtalyan tiyatrosuyla ilgili kitaplar sergileniyor. Bu tiyatroda hem onun, hem başka yazarların eserleri oynanıyor. Korolu, müzikli, vatansal konulu sanat eserleri için düşünülmüş daha çok.

Kitaplığında kırkbin kitabın bulunduğu yazılıyor. İçlerinde, çok değerli eski kitaplar da var. Burası izinle, bu konuda çalışacak olanlara açılabiliyormuş. Ayrıca D'annunzio'nun evinin gösterilmekte olan parçasında da bu değerli kitaplar sergileniyor. Camekânlar içinde ozanın el yazmaları, karalamaları, taslak ve çalışmaları var. Birkaç aile resmi, ozanın eğitilmesinde kullanılmış olan kitaplar, defterler, yazdığı eserlerin birer baskıları da bu loş, geniş salonda sergileniyor. Burasının eşyası boşaltılmış. Ancak öldüğü yatak bir köşede korunmakta ve halka gösterilmektedir. D'annunzio'nun asıl evi, eşyalarıyla birlikte, öbür yapıda saklanmaktaymış. Alt katta, girişte büyük bir uçakla karşılaşıyorsunuz. Elbette bugünkülere göre oldukça ilkel. Ama anısı büyük. D'annunzio onunla Viyana'ya kadar uçmuş. Başka bir bölümde otomobili -ki bunla Fiume'ye gittiği yazılıdır- var. Müzenin bir toplantı salonu halinde oluşu dikkatimizi çekti. Bizim liselerden iyi bir tanesinin toplantı salonu kadar būyük hemen hemen. Burası konferans ve konserlere elverişli olarak düzenlenmiştir. Ozan, burayı ölü bir göstermelik değil, yaşıyan bir sanat tapınağı haline getirmek istediği için, bolümlerinin her zaman kullanılmaya elverişli olarak yapılmasına çok önem vermiş.

Halka gösterilen evde (ki bu kısmı görmek için de ayrıca para ödemek gerek) başlıca iki büyük oda var. Girişten başlıyarak saygılı bir sessizlik, gizli bir loşluk, tahta konakların anılarla yüklü çekiciliği insanı sarıyor. Kullanılan merdivenlerin ve yolun iki yanında girilmesi yasak olan başka dar yollar, gizli köşeler de yok değil. O gün hava çok kötüydü, karanlıktı. Ben orda olganüstü bir zenginlik ve anılar çokluğu, daha doğrusu çekiciliği bulacağımı umuyordum. Belki gezdiğimiz odaların eşyalarının kaldırılmış olması da etki etmiştir ya, bu evde büyük bir ölünün ağır, sindirici, düşündürücü havasını buldum, umduğumun aksine. Bu, neşeli bir gezi değildi. (Dışarda hep yağmur yağıyordu ve her yerde ıslak palto ve insan kokusu vardı). Ama etkileyici, düşlere girecek kadar ağır basan etkilerle dolu bir geziydi. Eski anlayışa göre yapılmış biraz basık tavanlı, büyük, temiz, şık odadan -onun ölüm yatağının bulunduğu; öldüğü oda-, Garda gölüne bakarken D'annunzio'yu bu evde yalnız başına yaşıyan, korku bilmez, gizine erilmez bir öykü adamı gibi düşünüyordum. Bu hava

olağanüstüydü, bulunmazdı; değerliydi, ezici bir büyüklükteydi. Ordaki benim tinsel durumum da dakikadan dakikaya değişiyor, bir dakika öncesi bir dakika sonrasını tutmuyordu. Bir sıra bu ulu anıların toplandığı ulu evden bir an önce kaçıp gitmeyi, on dakika sonra da burda hep kalmayı istiyordum. Akşama doğru Vittoriale'nin kapısından çıkarken, gürültücü bir gezgin kalabalığının içinde böyle düşünüyordum işte.

Şimdi şunu düşünüyorum oraları anarken: İtalyanlar D'annunzio'yu Dante'yle beraber İtalya'nın en büyük ozanı sayıyorlar. Gerçeği şu ki, D'annunzio dünyanın sayılı yazarlarından ve ozanlarındandır. Onu İtalya için daha bir kutsal yapan da, onun kendini bütün büyüklüğüyle birlikte İtalyan topraklarına adamasındaki cömertliktir. Savaş yazıları yazmaktan, savaşmaktan, ulusuna savaşla ilgili söylevler vermekten, kahramanlıktan, vatan savunmasından, bir an bile çekinmeyi düşünmemiş. Onun İtalyan havacılığı üzerine yazı yazması da, sanat değerinden bir şey eksiltmiş değil. Hem büyük bir kahraman, hem de büyük bir sanatçı olabilmiş bir adam D'annunzio. Şunu demek istiyorum ki, vatan sevgisi insanı -buyük sanatçıları- kısırlaştıracak bir sevgi degil.

Demek istediğim bir şey daha var. Yalnız bunun pek beylik kaçacağından korkuyorum. Yazıların arkasından gelen dilekler, ahlar, vahlar, aydın okuyucuyu ne zamandır sıkar oldu. Ama yine de ben bu evi gördükten sonra, bizim de bazı vatan ozanlarımız olduğunu ve onlanın da -ne de olsa- birer evde yaşamış bulunduklarını düşündüm. İtalyanlar bu evi gezen gezginlerden -yerli ve yabancı- dünyanın parasını kazandıktan başka, onları İtalya'nın ve insanlığın bir büyük kişisiyle birkaç saat başbaşa bırakmak iyiliğini de yapıyorlar böylece.

Gördüğümüz evin duvarları ve uygun yerleri heykeller, kabartmalar, resimlerle süslüydü. Evin üst katındaki pencereler, gemilerdekiler gibi yuvarlak. Bu ikinci katın ön salonu bir çıkmaya -terasa- açılıyor. Bizi gezdiren görevli, ek yeri belli olmıyan gizli bir kapıyı açarak göz kamaştırıcı bir yeşilliğe, dağların ve arkadaki bahçenin yeşilliğine bakan bu çıkmaya getirdi.

Bahçe çok değerli ağaç ve bitkilerin olduğu söylenen, bütün İtalyan bahçeleri gibi çok güzel, çok bakımlı, insana gençlik düşlerini andıran bir bölüm. Eski İtalya'nın yapı şekline bayılıyorum. Caddelerdeki bir sıra evlerin içinde iç bahçeler oluyor. Bu avluların güzellikleriyse -hala kalmışsa, çünkü çoğu evlerin avluları artık hep garaj yapılmış- bana buraya geldigimden beri her bahçenin önünde durup bakma isteği veriyor.

D'annunzio'nun bahçesindeyse çok sayıda geçitlerden geçtik. Taş merdivenlerden inip çıktık. Süslü çeşmelerin su akıttığı düşsel ırmakların önünde durduk. Küçük heykellerle, Latince cümlelerle süslü taş anıtların yanından geçtik. Yemyeşil bir uçuruma benziyen dipteki ağaçlığa şaşkınlıkla, severek baktık.

Bahçenin göle bakan yüzünde ise şaşırtıcı şeylerin en güzeli duruyordu: Puglia gemisi. Çevresinde yükselen sayısız ağaçlar içinde tam ve gerçek bir gemi. Üstünde yürüyor, ambarına iniyor, burnunda göle karşı resim çekiyorsunuz. Birinci Cihan Savaşında kruvazör olarak Splato'da bulunduğu zaman, gizlice gemiye yaklaşan düşman gemicileri tarafından ateşe tutuluyor Puglia. Yardım isterlerken kaptan ve dümenci saldırmaya uğrıyarak öldürülüyorlar. 1921'de gemi sökülüyor. İtalya Deniz Kumandanlığının izniyle ön kısmı alınarak Vittoriale'nin doğu tarafına yerleştiriliyor. Arka kısmı da betonla tamamlanıyor. Geminin direğindeki lamba, gemide ölenler için sürekli olarak yanmaktadır.

Puglia'nın yaralı kaptanı Gulli, hastaneye getirilince yaralarına kendisinin bakmak istediğini söylüyor. Sargılarını çözerek yarasının özünü akıtıyor. D'annunzio bu olayı bir ülkusel işaret olarak almıştır. İtalya'ya, yaralarını saklamayı değil, korkmadan onun içindeki zararlı kısmı atmayı öğütlemek istemiştir, bu gemiye verdiği önemle.

İtalya Mektupları, 1962

Yümnü Sedes: Fiji, 1964

Enişteme Yazdığım Bir Mektuptan

Bakiciğim,

Korolevu'dan dün akşam ayrıldım. Oteli terkederken bütün siyahi hizmetçiler çömelmiş bir vaziyette "Korolevu, namuna tiko gna" (Korolevu sana elveda) şarkısını benim için hep bir ağızdan söylediler ve kalbimi birdenbire mahzun bir hava kapladı. Daima otelin methalinde bekleyen boylu boslu kıvırcık uzun saçlı kapıcı, en güzel entarisini giymiş, beline Fici usulü geniş bir kırmızı kuşak sarmıştı. Her sefer selama dururken bu adanın kadim Tanrılarını hatırlatıyordu. İki gün evvel kendisi ile uzun uzadıya görüşmüştüm. Esrar çubuğunu emmekten perişan olmuş çehresinde, kederli bir ifade vardı. Etrafı kaplayan Hindistan cevizi ormanlarını işaret ederek babasının vaktiyle buranın en kudretli ağası olduğunu, fakat kendini kumara kaptırarak her şeyi kaybettikten sonra bu topraklar üzerinde babasının yanında azametle kabul ettiği köy halkının iltifatları yerine şimdi Amerikan ve Avustralya'lı turistlerin bavullarını kan ter içinde taşıdığını yarı anlaşılan bir İngilizce ile hırıltılar çıkararak fısıldadı. Son defa olarak mavi ve al pembe nilüfer çiçeklerinin açtığı havuzun kenarında bulunan "Bure" me gittim. Kapının eşiğinde yüzü nur saçan 17 yaşında Tongalı oda hizmetçim beni bekliyordu. Narin parmakları arasında pembe Çin güllerinden ve gül ibrişim ağacının çiçeklerinden örme bir kolye tutuyordu, ve beni görünce simsiyah gözleri nemlendi. Sonra vakur bir rahibenin tavrını alarak beni takdis eder gibi mis kokan bu çiçek halkasını boynuma taktı. Bir daha gözlerini bana doğru kaldırmadı. Fakat baharın bütün temizliğini taşıyan iki dudağın benim dudaklarımla birleştiğini hissettim ve bu saadet kelebeğini bir an kucaklayabilirdim. Fakat bir lahzada bu simsiyah benekli Cenup Denizlerinin kelebeği tekrar Korolevu'nun çiçek bahçelerinde uçuşup sisler arasında kayboluverdi.

Asırlık bir an'aneye göre bana Hindistan cevizi kabuğundan oyma bir kapta "Kava" denilen kök usaresini vedalaşmak üzere verdiler ve duvarların gerisinden gelen mahzun koro sesleri arasında usule göre usareyi son damlasına kadar içtim. Artık ayrılma zamanı gelmişti. Bütün otel personelinin el sallamaları arasında Hindu şoförünün sürdüğü araba ile "Nandi" yolunu tutarak mavi dumanla örtülü ormanların gerisinde kayboldum.

Nandi'de "Mocambo" oteli hafif sırtların üstünde kurulmuş. Mokambo deyince, siyah kıt'anın meçhul kelimelerle dolu vahşi âlemi hatıra gelir. Hakikaten muazzam kızıl çiçek demetleri gibi açmış cehennemiye ağaçları buranın manzarasına kitaplarda tasvir edilen Madagaskar'ın havasını verir.

Ertesi gün, akşam geç vakit tekrar Tahiti ve oradan Los Angeles'e dönmek üzere geceyi "Mocambo"da geçirdim. Her defasında uykuya dalmak üzere iken zebani gibi simsiyah uşakların çıkardıkları davul sesleri bana Afrika'dan gelen ve intikam almak isteyen bir vahşi kabilenin gürültülerini hatırlattı. Siyahilerin cümbüş gecesi idi. Sanki hortlakların toplanma yerinden gelen bu tüyler ürpertici Tam-Tam gürültüsü, sabaha kadar devam etti. Şafağın ışıkları ile zümrüt gibi parlayan Viti Levu'nun yemyeşil ovaları yavaş yavaş zifiri karanlıklardan kurtulurken, penceremden uzak olmayan bir istikametten bir çobanın tatlı kaval nağmelerini duydum. Gökte parlayan hilal, hafif bir çizgi gibi soluverdi ve kaş ile göz arasında kayboldu. Bütün gece birbirleri ile yarışan yıldız ışıkları yorgunluktan bir anda sönüverdiler. Nietzsche'nin "Çoban Şarkısı" şiirini hatırladın mı?

Bak bir dinle. Jet uçağı kalkıncaya kadar saatlarımı nasıl geçirdim. Öğle yemeğimi yer yemez, hiç ummadığım bir anda barda çalışan iki siyahi, çocuk temizliği taşıyan gülüşlerle yanıma geldiler. Beni mutlaka "Weilolo" plajına alıp götüreceklerini söylediler. Tayyarenin kalkmasına daha yedi saat vardı. Weilolo plajı "Mocambo" sırtlarına yakın olduğu halde bu candan gelen teklifi düşünmeden kabul edebilir miydim? Fakat Cenup Denizleri adalarının maceralarla kaynaşan muhiti hiç şüphesiz insanı kaygusuz yapar ve bir akıntıya kapılır gibi sürükleyiverir.

Ömrümde, aziz kardeşim, böyle renklerle ışıldayan bir plaj görmedim. Daima değişen göğün ışıklarından mosmor olmuş simsiyah kumu, dalgalar alt üst edip duruyordu. Sahilde ise, sonsuz egzotik ağaçların meyvaları, olgunlaşmış binlerce renkli fener gibi ezici bir ağırlıkla dalları süslüyordu. Etrafta çok canlı hatta son derece neş'eli bir hava esiyor. Zira Protestan Misyoner Mekteplerinin erkek ve kız talebeleri öğretmenleri ile birlikte burada şenlikler tertip ediyorlardı. Bir gözünün önüne getir. 17 veya 18 yaşında yarı çıplak genç kız ve erkekler, yalnız tabiatın yaratabileceği renk ışıkları içinde muazzam bir kum sahası üzerinde koşu yarışları tertip ediyorlar. Böyle candan kahkahalara ve gülerken koparılan çığlıklara ne Münih'te Ekim ayında "Oktoberwiese"de tertip edilen bira âlemlerinde ne İsveçte 23 Haziran'da yapılan yaz şenliklerinde, ne de Rio do Janeiro'nun karnaval gecelerinde şahit oldum. Hakiki temiz kalpli ve saf dil insanların ruh tezahürlerini benim için ilk defa burada görmek mümkün oldu. Meğer bunlar ne kadar kaygusuz, ne mes'ut, ne bahtiyar insanlarmış. Sonra belki 50 kişiden fazla bir gurup, bana doğru ilerledi; sevinç çığlıkları arasında beni ortalarına aldılar. Kızlar kahkahalar savurarak boynuma sarıldı ve kollarıma asılarak beni Mango ağaçlarının altına serilmiş büyük hasırlara sürüklediler. Burada şerbetler hazırlanmış ve büyük renkli sepetler içinde yığın halinde en nefis ve tatlı Mango'lar vardi. Zaman zaman yükselen ve arada sırada çılgın bir hız alan davul ve tambur sesleri arasında, belki dünyanın en biçimli çiftleri ihtilaçlar içinde kah yerli, kah Amerikan danslarını, harika denecek bir marifetle yapıyorlardı. Müsabakada birinci gelen delikanlı, kızlar tarafından bacaklarından ve kollarından yakalanıyor, haykırışlar arasında denize sürüklenip, suya belki yüz defa batırılıp çıkarılıyordu. Sonra bitkin bir halde, sahilin kumlarının üstünde kendi haline bırakılıyordu. Bu suretle erkekliğini göstermiş oluyordu.

Davul sesleri şiddetlenirken alkışlar arasında kafası ve vücudu eski Yunan heykellerini andıran 18 yaşında bir siyahi, vecit içinde "The echo" adını taşıyan bir dans gösterisi yaptı. Çırılçıplak vücudunun yalnız en mahrem taraflarını papagan tüyleri ile ustalıkla örtmüştü. Adaleli kollarında heybetli bir gong ve bir sap taşıyordu. Her defasında gong'a vurdukça ağaçlar arasında yerleşmiş davulcular mukabelede bulunuyorlardı. Vuruşlar gittikçe kızışıyor şiddetleniyor, adeta cehennemi bir şekil alıyordu. Fakat yavaş yavaş hızını kaybediyor, kuvvetten düşüyor ve matem havasına kapılıyordu. Her

vuruşun sedası şaşmaz bir intizamla kulağımıza aksediyor. Demek ki bundan kurtuluş yok. Derin bir ümitsizliğe kapılan ve nihayet ruhen feci bir boşluk içinde çabalayan genç cengaver her vuruşunda, sesin yankısının gelip gelmeyeceğini, öfkeden titreyen vücudu ile endişe içinde bekliyordu. Nafile, korkunç ses, ormanların sükûnet ve sessizlik perdesini yırtarak insanın kalbini hançerliyerek, yine ağaçlar arasından duyuluyordu. Son isyankar bir gayret. Bu kabustan kurtulmak için kaçışlar ve kanatlarla daha iyi daha olgun bir dünyaya firar teşebbüsleri. Heyhat, tabiat kanunlarına hiç bir fani karşı gelemez. Bunlar insanın ensesine yapışır ve mukadderat seyrini takip eder. Mânen ve bedenen perişan olmuş ve yavaş yavaş cinnet getiren mukadderata karşı mücadele etmek cüretini göstermiş olan bu genç muharip, son kuvveti ile bir defa daha çehresinde yürekler acısı bir ifade ile gong'a vurdu. Yankının gelip gelmiyeceğini, kendinden geçmiş bir vaziyette bekledi. Öldürücü ses yine çınladı. Son nefesi ile hafif bir çığlık koparan gencin heykel gibi vücudu yere yıkıldı; düştüğü yerde artık hareketsiz olarak kaldı. Mukadderat bu cür'etli faniyi yere sermişti. Kopan alkış tufanı, vahşi ormanlarda cümbüş yapan bir meçhul insan kütlesinin bağırışlarını andırıyordu. O anda birden bire 1933 senesinde Münich'te "Künstlerhaus" da seyrettiğim Japon dansörü Eliji Nimura'nın dans resitali hatırıma geldi. Nimura'nın da o geceki programında "Le écho" diye bir dansı vardı. Unutulmaz bir gece idi. Asya'nın ta bir köşesinden gelen bu ünlü dansör balık gibi yassı fakat son derece işlenmiş vücudu ile ve çok cazip istirap dolu bir çehre ile bir mabedin dekorunu taşıyan bu duygulu dansı yaparken, herkesi derin bir düşüncede bırakmıştı. Weilolo plajında gördüğüm aynı hayat felsefesini taşıyan bu yarı dini yarı mistik dans, bir tekerrürden ibaretti.

Biz biçare insanlar, meğer beşikten tabuta kadar ne ağır bir yükü omuzlarımızda taşımakla mükellefiz. Bu kâbustan kurtuluş yoktur. Yükü nisbeten daha hafif olanlar farkına varmadan bunu türlü türlü ruhi aksaklıkla ağırlaştırıyorlar. Mesleki hayatta zamanında terfi etmeyen, ruhi işkence içinde kıvranıp duruyor. Evlilik hayatında birbirlerini kıskananlar, hayatlarını cehenneme çeviriyorlar. Tamahkârlık yüzünden bazıları kendilerini bütün dünya nimetlerinden mahrum ediyor. Para hırsı insanın yüreğini zamanla bir kat daha katılaştıriyor ve güzel duygular sinsi sinsi körleşiyor. Halbuki hep bu hisler ebediyet karşısında ne kadar boş ne kadar küçük ve mânasız kalıyor.

Weilolo plajının heybetli dalgaları mor ve menekşe renklerinden siyaha kaçmağa başlamıştı. Gökte ışıldayan nur, birden bire kaybolmuş, dalgaların gerisinden simsiyah korkunç bulutlar, kaş ile göz arasında her tarafı kaplamıştı. Yine Cenup Denizlerinin o zalim yağmurlarından biri bardaktan boşalır gibi ortalığı allak bullak edecekti. Yağmur damlaları bizim bildiğimiz gibi birer birer düşmeğe başlamadı. Dolu yağar gibi parça parça şiddetli bir vuruşla tepemize inmeğe devam etti. Gök öfkelenmiş bir ilahın homurdanması gibi zaman zaman gürlüyor ve simsiyah ufukta şimşekler bir sihirbazın mağarasında, sihirli ateşlerle karanlık işler gördüğü hissini veriyordu. Artık sağanak muazzam bir kıyamet koparan bir gürültü ile kara bulutlardan bereketli topraklara boşanıyordu. Bu ana-baba gününde bir Nuh'un gemisi eksikti. Benim dostlarım sevimli siyahiler etrafıma üşüşmüşler alaimi semanin bütün renklerini taşıyan şemsiyeler açmışlar, hepimiz mayolu olduğumuz halde beni gökten düşen sulardan korumağa çalışıyorlardı. Fakat herkes neş'eden sarhoş olmuş bir vaziyette, tabiatın bize hazırladığı böyle bir sürprizden dolayı sevinç çığlıkları koparıyordu. Neş'enin sari olduğunu bu insanlar arasında bir kat daha hissettim. Ruh âlemim gitgide yükseliyordu. Ve itiraf ederim ki, hayatımın saadet saatlarından birini Weilolo plajında sağanak altında yeni edindiğim Fici'li dostlarımın arasında yaşadım.

Yağmurun dinmesi üç saat sürdü. Uçağın hareket saati yaklaşıyordu. İçimde hiçbir huzursuzluk yahut herhangi bir endişe yoktu. Albatros kuşunu andıran uçak, azametli kanatları ile bensiz de medeni dünyaya dönebilirdi. Heyhat! Uçağa bindiğim andan itibaren kurduğum hayal dünyası, sihirbaz Klingsor'un sarayı gibi çöktü ve bir lahzada moloz yığınına döndü. 13 saat sonra Los Angeles hava meydanında gümrük muayene memurunun sual soran sesini duyunca, Cenup Denizlerinin o füsunlu aleminden medeni dünyanın acı hakikatine tekrar tamamen döndüğümü anladım.

Cenup Denizler Gezisi, 1964

Çetin Altan: İsrail, 1965

Bir Kudüs Gecesi

Kudüs'te saat gecenin onu oldu mu, etraftan el ayak çekiliyor. Kapanma saatini bekleyen bir iki bistro taklidi lokanta, bir iki pastane, meyva suyu da satan bir iki tütüncü ve tenha kaldırımlar boyunca vitrinlerin ışıltısı... Bomboş caddelerden arada sırada bir otomobil geçiyor. Sokak arasındaki park yerlerinde taksiler uyukluyorlar. Mağaza camekânlarının önünde saplanıp kalmış birkaç çift ve hızlı hızlı yürüyen gecikmiş yolcuların ayak sesleri...

Bir şehirde hayat sabahın beşinde başlarsa elbette akşamın onunda biter.

Arkasında oda anahtarlarının sallandığı göz göz tahta mektup kutuları, yanında telefon santralı, küçük masasına eğilmiş hesap yapan otel katibine, tezgâha dayanıp soruyorsun?

-Geceleyin gidecek bir yer yok mu burada?

Otel katibinin önce çaresizlikten kaşları kalkıp, dudakları sessiz filmlerdeki gibi kımıldayarak uzanıyor. Sonra hafızasının içinde bir müddet dolaştırdığı sesi müteredditbir iki adres fırlatıyor:

Şurası, şurası var ama, açık mı bilmem.

Asıl Gece Hayatı

İsrail'in asıl turistik merkezi Tel-Aviv. Meyhaneleri, gece kulüpleri, eğlence yerleriyle gece hayatının kalbi orada çarpıyor. Eichmann davasıyla, milli bayram arifesi olmasa kim gelir de uzun boylu kalır Kudüs'te... Yerli halk zaten erken yatıyor, turist ise Tel-Aviv'i tercih ediyor. Besbelli lokalleri besleyecek müşteri pek yok ki, kimse bu işe fazla rağbet etmiyor. Birkaç gün sonra şoförlerin de yardım ettiği ince bir istihbarat ile nihayet bir yer bulduk. Daracık bir sokak içinde biraz yürüyorsunuz. Bir bina bütününde arsamsı bir yer açılıyor sağınızda... Sokağa devam etmeden, duvar dibinden hemen o tarafa kıvrılınız. Azıcık ötenizde göreceğiniz sönük lamba Bakus meyhanesinin kapısıdır.

Bu dar sokak, bu küçük arsaya bakan bodrum ve bu sönük lamba sizi hayal kırıklığına uğratmasın. Burası Kudüs'ün en ünlü ve en tipik lokalidir.

Bodrum kapısından geçip de, bir iki basamakla aşağıya inince bambaşka bir alemle karşılaşacaksınız.

Üzerinde mumların yandığı alçak masalar, tahta iskemleler, peyke ve puf biçiminde meşin minderler... Yüzünüze vuran içkili yerlere has sıcaklıkla birlikte bir akordeon sesinin çağlıyanı içine düşüyorsunuz. Masaların etrafında diz dize toplanmış kadınlı erkekli İsrail çocukları hep bir ağızdan şarkı söylüyorlar. Bir tarafta oyuklu mermer kaskatları hatırlatan, insan boyunda, duvara yaslanmış mumdan bir kaya... Kimbilir kaç masanın mumu buraya dikile dikile yükselmiş bu kaya; tepesinde gene müşterilerin oturttukları son mumlar yanıyor. Donmuş göz yaşlanı halinde mum damlaları... Bakus meyhanesinin bu mumdan abidesinde gelip geçmiş kaç kişinin gönül izi var... Eriyip birbirine karışarak bir şelale heykeli gibi anıtlaşan bu mumdan abidede İsrail'in oluşunu seyrediyor gibisiniz...

Ve akordeon çalıyor. Ve şarkılar söylüyor İsrail'in çocukları.

Girer girmez öndeki küçük salonda yer bulamazsanız, şaşırmayınız. Üç dört adımlık bir merdivenle alçak terasa çıkar, daha olmazsa tavandan iplerle sepetler içinde şarapların, viskilerin, brandilerin sarktığı Amerikan bara gidersiniz. Barın etrafında gene tavandan sarkan salıncaklar. Salıncaklarda bir elleriyle birbirlerine sarılmış çiftler, öteki elleriyle kadeh tokuşturuyorlar. Barın hemen ötesinde iki kuytu koğuk. Göze fazla görünmek istemiyenler için yapılmış olacak.

Akordeon durmadan çalıyor ve durmadan şarkılar söyleniyor. Bin yıldan uzun bir hasreti sürükliyen yanık İsrail havaları, bir vuslat sevincile birden coşan canlı dans havaları... Masaların arasında omuzlarını dalgalandırarak dans eden genç kadınlar, bir İspanyol kıvıraklığıyla el çırpıp ayak vurarak bir pasadobleye kendini kaptırmış genç İsrail subayları...

El Ele, Bel Bele...

Sonra el ele, bel bele hep beraber tepilen hora... Masalardan tutulan tempo... Kadehi başında bir dalgaya düşmüş, değişik tipli birkaç turist... Açık göğsü üzerinde uzayan siyah sakalı, her kadını dansa kaldıran sarhoş fakat kibar çavuş...

Ve boyuna içi dağıtan etine dolgun meyhaneci kız... Biraz daha vakit geciksin, Baküs'ün eski aşinası olan birkaç subay, mutfak aralığında, kızdan bir iki gönüllü öpücük alacak...

Akordeon sustu. Siyah saçlı, ela gözlü, sırtında bir gömlek, ayağında dar bir pantalon, elinde bir gitara ile yüksekçe bir taburenin üzerine bir kız çıktı. Ayağını şöyle bir dayadı bir iskemleye...

Tellerin üzerinde dolaşan parmaklar ve ılık, kalın, göğüsten gelen bir ses.

Masalarda mumlar titreşiyor, kadehler içkiler, göğüslerde yürekler... Öylesine içten bir ses bu... Çiftlerin elleri birbirlerini daha candan tuttu.. Vaktile Paris'te dinlediğim bir Bohem şarkısı söylüyor kız...

-Küçücük bir gelincik gibiydi...

Meyhaneci kıza doğru kollar havada kavisler çiziliyor:

-Another scotch please.

İsrail'i tam olarak anlamak için böyle bir geceyi görmek gerekir. Yüzyıllar boyu çekilmiş çilelerin komplekslerinden uzak, yepyeni bir gençlik yetişiyor İsrail'de. Yüzler aydınlık, vücutlar sağlam... Asker üniforması giymiş kızlar, hiç de özenti değil. Bunlarda insan askerliği de kadınlığı da yadırgamıyor.

Saatler geçiyor, içkinin cıvıklığını göremiyorsunuz. Herkes gitgide çevikleşen bir neşede kaynaşıyor.

Siyah takkeli, yanakları çifte lüle saçlı bir avuç Kudüs Yahudisi cumartesi günü sokaklarda azarlamak için adam arayadursun, İsrail'in temelini bu gençlik teşkil ediyor.

Yeni Bir Nesil

Arabi, Lehlisi, Almanı, İngilizi... Bunların aşkından ve karmaşasından, bakmıya kıyılmıyacak kadar güzel, gürbüz çocuklar geliyor dünyaya. İsrail'in yeni yetişenleri geçmişlerinde en küçük bir keder gölgesi olmadan kendi memleketlerinde, güven ve hürriyet içinde yaşamıya hazırlanıyorlar.

Gitara çalan kız başka bir şarkıya başladı:

- Görüyorsun ki unutmamışım bana söylediğin şarkıyı...

Askerler birazdan kendilerini kapıda bekliyen ciplerine, cemselerine binip, kışlalarına dönecekler, turistler otellerine. Ve mumdan abidenin tepesine eklenecek mumlar yavaş yavaş sonecek.

Ve gitara çalan kız yarın sabah üniversiteye gidecek, subaylar talime...

Bu kudüs gecesini hiç unutmıyacağım. Akordeonu, gitarası, mumları ve bir ağızdan şarkı söyleyen hora tepen insanlarıyla hatıralarımın arasında pırıl pırıl yaşamıya devam edecek o gece... Bir gün bana, İsrail mucizesine şaştıklarını söyliyen olursa:

-Neden şaşıyorsunuz, diyeceğim, kadınlı erkekli çalışmasını ve eğlenmesini bilenler için yeryüzünde mucize diye bir şey yoktur.

Bir Uçtan Bir Uca, 1965

Melih Cevdet Anday: Rusya, 1965

Tolstoy'un Mezarında, Yasnaya Polyana

Tolstoy'un köyü. Bu büyük romancının, yaşadığı, yarattığı, sonra bir gece yarısı doktorunu uyandırarak gizlice arabasına atlayıp kaçtığı evi görmek heyecanlandırıyor beni. Otomobilimizi aşağıda bırakıp sık ağaçlı yoldan yürüyoruz. Az sonra soylu romancının evi karşımıza çıkıyor. Tolstoy burayı Kont Bolkonski'den satın almış. Savaş ve Barış'ın kahramanlarından olan Bolkonski. Şaşırtıcı bir şey, küçük, iki katlı bir Göztepe köşkü. Evin içinin sadeliği, sabitliği daha da şaşırtıcı. Kont Leon Tolstoy'un malikânesi deyince karşınıza bir saray, ya da küçük bir saray çıkacak sanırsınız. Alt katın küçük holünden dar bir merdiven çıkıyor yukarı. Önce salon... Burada iki piyano ve yemek masası var. Masada Tolstoy'un oturduğu iskemle, baştan ikinci. Oradan içeri, romancının çalışma odasına geçiyoruz. Masanın üzerinde şamdanlar, açık duran bir kitap, son okuduğu kitaptır bu, Dostoyevski'nin Karamazofları. Oradan da yatak odasına geçiyoruz. Basit bir karyola, yıkanma kapları, duvarda gocuğu, tüfeği. Kısa boylu, sakallı, sert bakışlı romancı, bir yerden karşımıza çıkacak sanki. Gene aşağı iniyoruz. Doktorunun yattığı oda, onun yanında misafir odası. Çehov burada kalmış... Gorki'nin de belki bir gece bu yatakta yatmış olduğu tahmin ediliyor. İkisinin, Tolstoy ile Gorki'nin bahçede çekilmiş bir resimleri var.

"İşte şu ağacın altında çekilmiş." diyorlar.

Resimde Gorki elleriyle kemerini tutmuş, başını gururla geri atmış. Tolstoy ise, kaşları çatık, delici bakışlarla bakıyor.

İşte orada Alman Faşistlerinin rezaletini dinliyoruz. İkinci Dünya

Savaşında buraya kadar geliyorlar. Tolstoy'un evinde karargah kuruyorlar. Ama çekilmek zorunda kaldıkları gün, bu büyük romancının evini yakıp yıkmağa kalkıyorlar. Nefretimi yazıyorum aşağıdaki deftere. Sonra dışarı çıkıyoruz. İşte Tolstoy'un arabası, arabalıkta duruyor. Bir gece yarısı bu araba ile kaçmıştı. Doyulmaz güzellikteki bahçeden büyük romancının mezarına gidiyoruz. Bu sırada yanımızdan iki köylü geçti. Bunlardan biri çok yaşlı idi. Uzun boylu bir köylü, Yanımızda müze müdürü de var, ben:

"Sorabilir miyiz şu yaşlı köylüye." dedim. "Acaba Tolstoy'u görmüş mü?" Seslendiler. Adam durdu, bir az Gorki'ye benziyor, uzun bıyıklı, zayıf, ince. "Bir kez konuştum kendisiyle." diyor.

Yaşar Kemal hemen fotoğrafını çekmek istiyor. Ama adam eliyle önledi onu:

"Ben önemli bir adam değilim, çekmeyin fotoğrafımı." dedi.

Sonra anısını anlattı. Çar polisinden eziyet görmüş, bir atın arkasına bağlayıp sürüklemişler, sonra da hapse atmışlar. İçerdeyken bir gün hapishane müdürü, onun da bulunduğu koğuşu teftiş ediyormuş, önünde durmuş, köylü:

"Ben ayağa kalkmadım." diye anlattı. "Tolstoy başımdan geçenleri duymuş, bir tanıdıkla çağırttı beni hapisten çıktıktan sonra. Bir akşam gittik."

Önce aşağı katta oturmuşlar. Yemek zamanı, Kontes Tolstoy, "Yemeğe gelsinler." diye haber yollamış, çıkmışlar yukarı, sofraya oturmuşlar, Tolstoy daha ortalıkta yokmuş, yandaki odadan girmiş içeri, köylünün ta burnunun ucuna kadar sokulmuş.

"Bakışları sanki delip geçiyordu." diyor. "Sakalları değdi göğsüme. Kısa boylu bir ihtiyardı. Bana, 'Kusura bakma, seni hemen tanıyamadım, görüşmeyeli çok oldu her halde.' dedi. 'Hayır dedim, ilk görüyorsunuz beni.' Sonra oturduk, başımdan geçenleri dinledi yemekte. 'Hapishane müdürüne ayağa kalksaydın keşke, o da bir insandır.' dedi."

Teşekkür edip ayrılıyoruz köylüden. Edebiyat fakültesini bitirmiş, Tolstoy üzerine çalışmış olan genç müze müdürü:

"Konuşmalar tam Tolstoy'un konuşmaarı, onun üslubu." dedi.

Az sonra Tolstoy'un mezarındayız. Ağaçların arasında küçük bir tümsek. Üstü yemyeşil. Buraya çiçek getirmek yasaktır. "Yasak olmasa, her gün yığınla insanın getirdiği çiçeklerden mezar kaybolup giderdi." diyor müze müdürü.

Öğle yemeğimizi aşağıda, küçük şirin bir lokantada yedikten sonra, kırlar, bağlar, bahçeler, kolhozlar arasından, karakteristik Rus köylü evlerinin arasından geçerek geri dönüyoruz. Bu evlerin hepsinde pencereler oymalı ve renkli. Tula'dan geçiyoruz. Gogol'ün hikâyelerinden bilirim bu adı. Küçük bir kasaba iken büyük bir şehir olmuş.

Moskova'yı bir hafta için bırakacağız. Azerbaycan'a ve Özbekistan'a gideceğiz, sonra gene geleceğiz buraya. Moskova üstüne söyleyeceklerimi o zaman tamamlayacağım.

Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan, 1965

Şevket Rado: Azerbaycan, 1967

Azerbaycan'da Gördüklerimiz

Özbekistan'da konuşulan Türkçe bizim Türkiye Türkçesine nispetle bulanık bir Türkçedir. Karşınızda Türkçe konuşan adamın söyledikleri arasında bazı kelimeleri anlıyor, ötekileri anlamaya çalışırken manayı bulamıyorsunuz. Öyle zannediyorum ki, bir Türk Özbekistan'da on gün kadar oturduktan sonra orada konuşulan Türkçeyi rahatça anlar ve az sonra da konuşur hale gelebilir.

Ama Azerbaycan Türkçesi çok daha açıktır ve aşağı yukarı bizim Erzurum'da konuşulan Türkçeye çok yakındır. Bunu, İran Azerbaycan'ına gittiğim zaman, Tebriz'de de fark etmiştim. Lokantada Türkçe konuştuğumuz Azeri Türkleri: "Biz Erzurumlularla çok kolay Türki danişirez, amma İstanbulluların Türkçesini anlamakta güçlük çekirez!" diyorlardı. Buna rağmen Azerbaycan Cumhuriyetinin Bakû şehrinde rastladığımız Türklerle Türkçe konuşmakta, Taşkent'te olduğu gibi, zorluğa uğramadık.

Bakû şehrinde Türkiye Başbakanını karşılamak için Azeri Türklerinin gösterdikleri candan alakayı burada belirtmek isterim. Sonradan öğrendiğimize göre Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel'in bir Türk heyetiyle Bakü'yu hangi gün ve saat kaçta ziyaret edeceği gazeteler tarafından haber verilmediği, radyoda da söylenmediği halde, sadece fısıltı gazetesinin tesiriyle yollara dökülen halk uçak meydanından şehre kadar olan 24 kilometre mesafelik yolun iki kenarına pek az aralıklarla dizilmişler. Başbakanın arabası önlerinden geçerken sonsuz sevgilerini belli edecek şekilde onu selâmlamış ve alkışlamışlardır. Böyle bir karşılamayı hiç beklemediğimiz için hepimiz, itiraf edeyim ki, heyecanlandık. Yalnız Başbakanın arabasına değil, içinde Türk olan her arabaya iki taraftan sevgi gösterileri yapılıyordu. Hatta etrafımıza bakıp bizim arabanın şoförüne: "Siz Azerbaycanlılar Türkleri çok mu seversiniz?" diye sorduk. Adamcağız bir tuhaf yüzümüze baktı: "Hiç

insan özünü sevmez olur mu begim?" dedi. Bu cevap üzerine birbirimizin yüzüne baktık. Gözlerimiz yaşarmıştı!

Azerbaycan muhakkak ki Sovyet Rusya'nın en zengin cumhuriyetlerinden biridir. Yalnız yılda yirmi iki milyon ton petrol istihsal ettiğini idareciler söylüyor; gelecek yıl bunu yirmi beş milyon tona çıkarmaya çalıştıklarını ilave ediyorlardı. Hakikaten uçakla Hazer Denizi petrol sahasının üzerinden geçerken denize doğru 200 kilometre uzanmış sondaj sahalarını hayretle seyretmiştik. Bakü'ya inmek üzere olduğumuz sırada ise şehrin civarı orman misali petrol kuyusu ile dolu idi. Bu kadar zengin bir petrol bölgesinin merkezi olduğu için Bakü, eski halini bilenlerin söylediklerine göre, hayli imar görmüştü ve oldukça canlı bir şehir manzarası gösteriyordu. Tepeden bakıldığı zaman şehir biraz İzmir'i andırıyor. Deniz kenarında bir şehir olduğu, vapurlar, büyük motorlar yer yer demirlemiş bulunduğu halde parkın kenarındaki deniz kıyısında bir tek sandal görememiş olmak ilk hayret ettigim şeylerdendir. Sandal da, demek ferdi mülkiyetin ortaya koyabilecegi eğlence vasıtalarından biri idi ve mülkiyet kalkınca insanlar sandal yapmaya heves etmiyorlardı!

Burada giyim kuşam ise Özbekistan'dan daha iyi, fakat Leningrad ve Kieftekilerden daha düşüktü. Halbuki petrol ve diğer istihsalleri bakımından bu derece zengin bir bölgenin başşehrinde insanlar muhakkak ki, daha iyi giyinebilirlerdi. Fakat Sovyet hükümeti ancak bu zengin cumhuriyetlerin gelirleriyle büyük Rusya'yı ayakta tutmaya çalışmaktadır.

Türklüğe Bağlılık

Azerbaycan'da yalnız Türkiye Türklerine muhabbet yoktur; onlar Türklüğü, bütün mazisi ve kültürüyle benimsiyorlar. Tarihlerine olsun, geçmişteki büyüklerine olsun, bağlılıklarını hiç bir suretle zayıf düşürmemeye dikkat eden bir çalışma içinde olduklanını sezmek zor değil. Bizim koca Türkiyemizde hangi büyük şairimizin meydanları süsleyen bir heykeli vardır? Kenarda köşede bir kaç büstten başka bir şey yok. Ama Bakü'da Dram Tiyatrosunun karşısında Türk şairi

Fuzuli'nin sekiz metre boyunda bir heykeli var. Bir başka meydanı Genceli şair Nizami'nin daha muazzam bir heykeli süslemektedir. Bir parkın içinde de Hophopname şairi Sabir'in heykelini gördük. Ayrıca Akademinin terasında şöhretli Azeri muharrir ve şairlerin heykelleri var.

Musikide Azerbaycan Türkleri mahalli havaları mütemadiyen işlemekte, Köroğlu ve Leyla ile Mecnun opera halinde tiyatrolarında yaşatılmaktadır. Ruslar önce eski harfleri, sonra Türkçe olarak Latin harflerini kaldırıp yerine Kiril harflerini koymuşlar. Artık Türkçe eserler Türkçe olarak bu Kiril harfleriyle yazılıyor. Fakat söylediklerine göre gençler, eski kitapları okuyabilmek için gerek Arap harflerini, gerek Latin harflerini öğrenmeyi ihmal etmemektedirler.

Bir ara fırsat bulup Mirza Fethali Ahmedof Kütüphanesini gidip gördük. Çok nazik bir zat olan müdürü bize kütüphane hakkında etraflı izahat verdi. Bu kütüphanede 1923 yılında 12600 kitap varmış. Şimdi 3 milyona yakın kitap olduğunu söylediler. Bilhassa musiki edebiyatının, bütün orijinal malzemesiyle, burada toplanmış olduğunu görmek şaşırtıcı idi.

Ruslar Hangi Muharrirleri Seviyorlar?

Bu arada, kütüphanede izahat verenler Türkiye'de çıkan Türkçe kitapların da buraya muntazaman gelmekte olduğunu söylediler. Bunların hangi kitaplar olduğunu merak ettim. Bir kısmını gösterdiler. Bunlar bizim solcu muharrirlerin kitapları idi. Söylediklerine göre bu muharrirlerin kitaplarını Azeri Türkleri çok seviyorlar, bunlar burada tekrar tekrar basılıp satılıyormuş. Ama Azerbaycan'a bir Türk muharririnin kitabının girmesi veya basılması için o muharririn "emekçilerin hissiyatına tercüman" olması, yani içerdeki propaganda edebiyatına uyması şart imiş. Fakat büyük muharrir olması şart değil. Nitekim bu kütüphanede bizim solcu muharrirlerin kitapları vardır da mesela dünyanın büyük muharrirlerinden Hemingway'in bir kitabı olsun yok! Buna mukabil Stalin'in kızı Svetlana, Hemingway'in "Çanlar Kimin İçin Çalıyor?" adlı meşhur kitabının Rusçaya çevrilmiş

nüshasının daktilo edilmiş olarak gizliden gizliye elden ele dolaştığını hatıralarında yazmaktadır.

Ruslar büyük muharrire değil, işlerine yarayan muharrire iltifat ediyorlar. Zaten kocaman, koskocaman Rusya'nın en zayıf, izahı en müşkül tarafı da budur. İnsanların komünist bilgisinden başka bilgi edinmelerine asla razı olamıyor. Anlaşılan, kendi verdiği bilgiyi dışarıdan gelecek bilgilerin yıkacağından korkmaktadır. Ama bilgiyi hudutların ötesinde durdurmaya çalışmak ne kadar zor, hatta imkânsız bir şey!

Baku'nun milli kütüphanesinde bana söylediklerine göre, Azerbaycan'da, yalnız Fuzuli hakkında iki yüze yakın etüd neşredilmiştir. Bu güzel bir şey. Azerilerin kültürlerine olan bağlılıklarını gösteriyor. Fakat bu etüdlerin ne derece ilmi oldukları hayli şüphe götürür bir şeydi. Sokakta, bir kütüphanede Fuzuli'nin eski harflerle basılmış ve nasılsa bir kenarda kalmış "Leyla ve Mecnun" adlı kitabını bulup satın aldım. Bu resimlendirilmiş, oldukça iyi basılmış bir Leyla ve Mecnun'du. İlk iş olarak önsözünü okudum. Bu önsözde muharrir, Fuzuli'nin bir komünist olduğunu (!) ispat etmeye çalışıyor, "Şiirlerinde Fuzuli yer yer iştirakçilerin fikirlerine tercüman olmaktadır" diyordu. Belki de Fuzuli'yi, böyle bir kulp taktıktan sonra ayakta tutmak mümkün olabiliyordu. Ne yapsınlar? Azeri münevverlerini de bunu yaptıkları için kötülemek haksızlık olmaz mı!

Baku'da en ziyade zevkle dolaştığım yer, Azerbaycan Cumhuriyetinin Yazmalar kitaplığı oldu. Burada eskiden kalma 12.000 yazma eser varmış. Belli başlılarını camekanlar içinde bir bir seyrettim. Harikulâde nesihler ve tâlikler, nefis minyatürler, cihan değer tek nüshalar, eski devirlerin bütün hususiyetleriyle burada ve politikanın dışında idiler. Komünist olduklarından dolayı değil, güzel oldukları için burada duruyorlardı.

Sevdiği fikirden başkasını sevmemek, benimsediği fikirden başkasına düşman olmak! Bu, yaşadığımız dünyada Rusya'nın en hafif ve en sakat tarafı olarak kalmaya bakalım daha ne kadar zaman devam

edecektir?

Ellinci Yılında Sovyet Rusya, 1968

Çelik Gülersoy: Tokyo, 1968

Tokyo, ilk andan başlayarak, bir ileri teknik, üst derecede bir düzen ve parlak ışıklar şehri olduğunu anlatıyordu.

Sönük ve voltajı düşük İstanbul'da alışık olmadığımız bir elektrik parlaklığı ile Hava Limanı bizi karşıladı.

Binanın kapısının hemen içine konulmuş, üstünde "A message for you" (Sizin için bir mesaj) yazılı, bir levhanın cilalı rafında, adımın yazılı olduğu bir zarfı, beni bekler buldum: Alitalia'nın "hoş geldiniz" haberi ve şehirdeki ofislerinin, arzularımı beklediğine dair nazik hatırlatması. O kalabalık içinde, olmadık bir düzenlilik.

Otelim, o zamanki Tokyo'nun en lüks gökdeleni idi. Takanawa Prince Hotel. Bir kaç lokantalı, çarşılı, geniş bahçeli, bir gökdelen. Odam bilmem kaçıncı katta, bir uzay aracının iç donatımına benzer televizyonlar, kalın cam pencereler, aynalarla donatılmış döşemesi ile, ışıklar içindeki Tokyo'ya bakıyor. Bir buz dolabı içine de her çeşit içki cinslerine göre istif edilmiş, raflarındaki bir düğmeyi çevirince, bir adet şişe, yandaki boş yere kayıyor ve o saniye, aşağıdaki elektronik beyin, parasını hesabınıza yazıyor.

Amerika'dan farksız bir tekniğin içinde bulunduğumu hemen anladım ve Tokyo izlenimlerini de, Uzak Doğu'nun en ucunda bulunduğum halde, o zaman yazmayı tasarladığım "Batıya Doğru" kitabıma rahatlıkla alabileceğime, o akşam karar verdim.

Zaten bu yuvarlak kavanoz biçimli dünyada, doğu ve batı kavramları coğrafya olarak birbirlerinden kesin ayrılmış şeyler değildi ve

Kolomb'dan, ya da Macellan'dan beri insanlık, hep Batıya giderek Doğu'ya varılacağını nihayet anlamış bulunuyordu.

Ertesi günü sabahleyin önce otelin içindeki dünyayı gezdim ve yağmurlu bir gün olduğu için şehre hemen inmeyerek, öğle yemeğinde kendime bir ziyafet çekmeğe karar verdim. Lokantalardan en lüksüne, Paris sarayları stilinde döşenmiş "Trianon" salonuna girdim. Fraklı ve beyaz eldivenli metr, beni cam önündeki bir masaya buyur etti.

Garsonlarla gerekli ilk resmi "konversasyondan", (yani yemeğimi sipariş ettikten) sonra, camın dışındaki bahçeyi seyre daldım.

Bir tropikal yağmur yağıyordu, bugulu, sisli, ağaçlı, çimenlik koca bahçeye, ve hemen önümde yer alan geniş, koyu yeşil, dilimli, canlı büyük yaprakların üzerinden, tertemiz ve serin sular, bardaktan boşalırcasına dökülüyordu.

Bir süre önce İstanbul'da film salonunda, karanlık içinde koltuğuma iyice gömülerek, hislenip büyülenerek, seyrettigim sahnenin aynısıydı bu. Cam önündeki yeşil dünya, pencerelerin yüzünden aşağı süzülen sular, ve egzotik iri yapraklar karşısında, tutularak kaldım. Önüme konan yemeği görmüyordum bile. Gözlerime, farkına varamadan, yaşlar doluşmuştu. Neydi bu?

Ben neden, bir süredir, bu manzaralarla karşılaşıp duruyor, hiç aklımda yokken Japon görünümleri çevremi İstanbul'da bile sarıp sarmalıyor ve işte çok geçmeden, hayranı adeta aşığı olduğum bir tablonun hemen kenarında, ıssız ve yağmurlu bir Tokyo öğleden sonrasında, yerimi almış bulunuyordum? Çorbam soğurken ve beni titreten duygular, yerini düşüncelere terk ederken, aklıma üşüşen bu sorulara cevaplar buluyordum.

Dünyaya bakış açınıza, ya da hayatta kendinize seçtiğiniz kampa göre, değişik olabilecekti, cevaplar:

Maddeci, kapitalist batı felsefesi içerisinde, durumda şaşılacak ya da duygulanacak hiç bir yan yoktu:

Benim gibi, seyahat hizmetleri ve organizasyonları çevresinin içerisinde, yöneticilik yapan kişilere, gün gelir, bu gibi imkanlar doğar ve insan Türkiye gibi Batı'nın yamacında ve ikinci derecede bir ülkede yaşasa bile, pekala bu yollarla Uzak Doğu'ya, hatta bir kaç kez, gidebilirdi.

Maddecilikte kapitalizmden pek uzak durmayan Marksist dünya görüşü ile de, İstanbul'lu Çelik Gülersoy'un kendini Tokyo'da bir yağmur sahnesi önünde bulmasının olağan üstü bir yanı olamazdı. Kendisine iyi bir kapital kopartmasa bile, ana-malcı düzen çarkının masum bir dişlisi olan bürokrat ve yazarlara da böyle nimetlerin düşmesi çok normaldi.

Bu cevaplar, o Mayıs ayının öğleden sonrası saatlerinde, sisler önümdeki çimenler üzerinde yer-yer gezinirken, yarı karanlık bir havada, yağmur tüm çiçeklerini açmış kiraz agaçlarının bembeyaz yapraklarını yeşillikler üstüne serpip dururken, bereketli, berrak, kristal gibi sular, iri yapraklar üstünden oluk gibi yerlere akarken, içimde coşan duyguları karşılamağa, ve gözlerimden ben istemeden inmekte olan yaşları durdurmaga, yetmiyordu. Biz, belki iç-içe iki dünyada yaşıyorduk.

Olgular ve varlıklar, bir bakarsın, şöyle görünüyordu ve akla uygun geliyordu. Ama onların belki başka bir açıdan, değişik varlıkları ve görünüşleri vardı. Ortadaki maddeler arasında, ele gelmeyen bir başka yaşam olabilirdi. Ya da, iki yüzlü bir ayna gibiydi, olur ki, bu dünya.

Bir yüzünden gözüken, arka yüzünden başka görünecekti.

Sonraları tadına daha fazla vardığım, dünyaya aynanın arka yüzünden bakan felsefe, bir ince mistisizm, kulağıma fısıldıyordu, içimi hem ürperterek, ama hem de ısıtarak, bana diyordu ki; dünyada hiç bir şey nasıl tesadüf olarak yani nedensiz ve kendiliğinden, olmuyorsa, ben de sırf bir çağrının ya da bir biletin hatırına, Şişli - Esentepe arasındaki hayatımdan çıkarak, bu Japon resminin önüne gelip oturmamıştım.

Bir çağrı vardı, bu seyahatte, başlangıcından beri. Ama o yüzeysel değil, derin, rastlantı değil, planlı, Alitalia'nın telefonuyla yapılmış değil, çok önceden ve iyi yazılmış, bir davetti bu; Kader'in. O çağırdığı için ben, gamlı ve kalabalık Şişli akşamlarında, bir yıl ve bir an gelip, durup-dururken Japonya - Japonya demeye başlamış, sonra elime bir Japonya bileti almış ve işte Tokyo'da, İstanbul'da iken görüp gözlerime nakşettiğim bu resmin tam içine girmiştim.

Bundan sonra da, yaşam boyunca sade benim değil, dünyanın bir köşesine gelen herkesin, daha kaç kez, dilimiz çözülüp, alışık olmadığımız şeyleri söylemeye başlıyacağımız, hatırımıza getirmediğimiz yerleri boylayacağımız ve beklemediğimiz nice biletleri alacağımiz gibi.

Çünkü "Batı'ya Doğru" olsun, Doğu'ya doğru olsun, nereye gitsek, aynı sona varacağımız, yolculardık biz.

Biz insanlar, biz kader çağrılıları.

Batı'ya Doğru, 1987

Ara Güler: Yemen, 1990

Sıcak, Taş ve Ter: Burası Yemendir...

Nereye bakarsam bakayım, kayalık dağlar görüyorum. Koyu sarı zeminli, kara taşlı göz göz kayalar zelzelede üzerinize yürüyecek, sizi ezecek gibi...

Sıcak bir bela, ama hiç değilse kuru sıcak bir bela. Yanıyorsunuz ama pişmiyorsunuz, çünkü pişmek için su gerek. Osmanlı iki kez gelmiş, topları yerleştirmiş, tepede beklemiş. İlk gelişi 1538, ikincisi ise 1872'de. Bu tarihten I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı Yemen'de kalmış. Ama Yemen yine Yemenliler'in olmuş. Çevreye baktım baktım, anlamadım bir türlü. Osmanlı'nın ne işi var buralarda? Niye gelmiş? Ne varmış ki? De ki, bütün buraları aldın, ne olacak? Ne maden var, ne de başka bir şey. Ayrıca bu adamlar, yani Yemenlilerde şu dünyada yerleşecek başka yer bulamadılar da, o zamanlar çok daha boş olan dünyada neden bu topraklara yerleştiler? Bunu bugüne kadar anlamış değilim. Ama Osmanlı buraya yardıma gelmiş. Din kardeşliği değil mi, Osmanlı da halifeliğin kendisi değil mi? Yemenli yardım istemiş, Osmanlı ne yapsın, yallah Yemen. Yemen, Yemen Yemen... İşte kaya, işte çöl, işte yakıcı güneş. Yirmi bin kişi yola çıkmış, ancak yarısı Yemen'e varabilmiş. Gelmiş, işte şu karşıkı sıcak, siyah, sarı dağlarda kalelerde barınmış. Böylelikle şarkılarla, türkülere konu olmuş:

"Bura Yemen'dir
Gülü çemendir
Giden gelmiyor
Acep nedendir..."

Yemen'in başkenti olan Sana'nın evleri hem mimari, hem tarihi

bakımdan eşi bulunnaz bir özellik taşır. Dünyanın hiçbir yerinde salt çamurdan yapılmış on, on iki katlı evler yoktur. İçleri hem eskinin, hem de bugünün gereksinimlerine göre düzenlenmiştir. Buna karşın bu evlerde gelenekler kaybolmamıştır. Salonlar hep en üst kattadır. Geniş pencereleri, balkonları vardır. Gün batımında bir rüya gibi olur buraları. Vitraylı pencerelerden içeriye sızan ışıklar bu büyük salonlara başka bir çekicilik katar. Her köşede Osmanlı usulü divanlar, eşine az rastlanır değerli halılar vardır. Bu salonların böyle görkemli ve rahat olmasının nedeni, akşamları buralarda düzenlenen "gat" alemleridir. İster zengin, ister yoksul evi olun, her evde her akşam gat denen yaprak çiğnenir ve sabaha kadar sohbet edilir. Her iş bu gecelerde konuşulup karara bağlanır. Eğer bir tüccar evindeyseniz ticari işler, bir poliikacının evindeyseniz siyaset, bir Bedevi şeyhinin evindeyseniz Arabistan'la Yemen arasındaki sorunlar hep bu gat partilerinde dile gelir.

Peki, nedir bu gat? Söğüt yaprağına benzer ince uzun bir yapraktır. Gat ağacının yaluz filizleri, körpe yaprakları çiğnenir. Yemenliler gatı kendileri yetiştirdikleri gibi, bir mikarını da Etiyopya'dan ithal ederler. Gat ilk kez 80 yıl kadar önce Habeşistan'dan Yemen'e getirilmiş. Bugün 15 çeşidi üretilebiliyor. Yemen'de zengin, yoksul, kadın, erkek herkes her gece gat çigner. Çiğnedikleri yaprakları yanaklarının içinde toplarlar; ne tükürürler, ne de yutarlar. Öyle ki, sonunda gat yaprakları yanağın içinde birike birike yanağı iyice şişirir. Yanak adeta urlu bir görünüm kazanır. Anlattıklarına göre, gat insanı hafiften uyuşturur ama zihni de açarmış. Bazı evlerde evin gündelik gat masrafı 15 bin riyali bulurken, herkes ne yapar eder, bulur buluşturur, her akşam mutlaka gatını çiğner.

Yemenli'nin gatı gibi bir de "cambiya"sı vardır. Yediden yetmişe her Yemenli erkek belinde bir cambiya taşır. Cambiya ucu hafifçe kıvrık bir tür hançerdir. Gümüşten, altından, değerli taşlarla işlenmiş boy boy cambiya vardır. Yemen'de cambiya bir erkeklik simgesidir. Cambiyasız tek bir erkek göremezsiniz. Ama cambiyayı kılıfından çıkarmazlar. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, yasalar cambiya kullanmayı yasaklamıştır. İkincisi ise gelenek ve göreneklere göre, kınından çıkan bir cambiya mutlaka kullanılmalı, yani birini öldürmelidir. Onun için kimse cambiyasını kılıfından çıkarmaz. Dolayısıyla cambiya bugün erkeğin süsü haline gelmiştir. Yaklaşık 10 milyon olan Yemen nüfusunun büyük çoğunluğu başkent Sana'da

toplanmıştır. Tuhaf bir kenttir Sana. Eşine dünyanın hiçbir yerinde rastlanmaz. Eski Sana kenti yeni Sana'nın ortasındadır ve surlarla çevrilidir. Bu surların içindeki 8-10 katlı toprak apartmanlar, çevreleri beyaza boyalı pencereleriyle, göz göz insana bakarlar. Daracık sokaklarda her köşeyi dönerken bu beyaz boyalı pencereler adeta sizi izler. Başkentin en büyük alış veriş merkezi de bu surlarla çevrili eski kentin içindedir. Bu alışveriş merkezinin girişine Bab-ül-Yemen, "Yemen Kapısı" denir. Buradaki dükkânlar akşam 5'e kadar kapalıdır. Çünkü Yemenli tüccarlar gat partileri yüzünden henüz uyanmamıştır. Bab-ül Yemen'de yaşam ancak akşamüstü 5'ten sonra başlar ve geceyarısına doğru canlanır. Dükkânlar sabaha kadar açıktır. Esnaf, yanında limonatası, ibriği, bir yandan gatını çiğner, bir yandan malını satar.

Ne var ki, birkaç saat sonra yine sabah olacak ve güneş doğunca yine sarı sıcak ortalığı kavuracaktır. O zaman Sanalı, çamurdan yapılmış görkemli evlerin iç serinliğine sığınıp yatacak, akşama doğru uyanacak, giyinip cambiyasını kuşanacak, ya komşu eve gidecek, ya da ona gelecekler ve o geniş salonlarda akşam serinliğinin rehaveti içinde gat çiğnemeye başlayacaktır. Yemen'de yaşam gat ile başlar, gat ile biter.

Hasan Safkan: Tunus, 1993

15 Haziran

Tunus gümrüğünde dördümüzün işlemleri ancak üç saatte bitebildi.

Kentin içinden gece geçerek, 30 kilometre güneyde Hammamlife, Walther'in daha önce ziyaret ettiği Deutscher Soldatenfriedhoff'a geldik. Burada, 1943-44'te, 2. Dünya Savaşı'nda ölen Alman ve Avusturyalı askerlerin blok mezarları var. 8.562 kişi. Mezarların hemen bitişiğinde büyük bir çiçek serası, onun da yanında çadırlarımız. Arkamızda kalan tepede de, kapısı ardına kadar açık büyükçe bir heykel atölyesi. Burada Roger, Franz ve François'yla tanıştım. Belçikalı üç heykelci. Blok mezarların onarımını yapmak için buradalar. Daha önceden de bildiğim sert bir sigaraları var, Belga. Süzme kahve ve Belga verdiler, sabah sabah iyi geldi. Hiç kahve alışkanlığım yok, ama nedense buralarda iyi geliyor.

Roger, şişman olanı, nereden geldiğimi, ne iş yaptığımı öğrenince, arka raftaki kendi takım çantasından seçtiği, hiç kullanılmamış dört elmas keskiyi bana verdi. Onun için küçük bir heykel yapmaya söz verdim. (İçimden kendime.) Ayrılmadan önce, atölye içinde bir fotoğraflarını çektim.

Walther, Hans ve Thomas, ertesi gün Cabes'e gitmek üzere, o gün Hammamlifte kalıp dinlenmek istiyorlar. Jörg'le bense, birlikte Sahra'ya inmeye karar verdik. (Bir şeyler yapıp çok konuşmasını engellemeliyim.)

Böylece, İstanbul'da kendim için belirlediğim ilk yolu değiştirmiş

oldum. Kıyı yolunu izleyeceğim. Walther, kumda park ederken kullanmak üzere küçük bir tahta parçasını ve her gün için 5 litre suyu mutlaka yanımda bulundurmamı tavsiye ediyor. Belçikalıların da bir tavsiyesi var, Franz "Cezayir'de kendinize ortalarda bir yol bulun," diyor. Güneyde Tuaregler, kuzeyde de radikal İslamcılar için uyarıyor.

Bugün Tunus şehrinden çıkıp, Hammamet, sousse, El-jem sfax, oradan da Skhira'nın güneyine geldik. Coğrafya yavaş yavaş değişiyor. Toprak daha kumlu, ağaçlar daha seyrek.

Aydan'a telefon ettim, ikinci kez yağ değiştirdim, 38.675 kilometrede.

Sfax'la Skhira arasında, yol kenarında kasaplar var, kesilmiş hayvanlar bacaklarından asılmış, açıktalar. Kasap dükkânlarının cepheleri pembe badanalı. Bir tanesi çok hoşuma gitti. Penceresiz o da pembe badanalı. Ortadaki kapının solunda naif bir koyun portresi, sağında bir öküz kapının üzerinde de bir bıçak resmi.

Bazılarında da bütün iç aksamıyla birlikte kıyma makinesi resimleri var. Anayolun kırk-elli metre içerisinde okaliptus ağaçları arasında kamp yaptık, çay pişiriyoruz.

16 Haziran

Küçük bir feribotla Jerba adasına geldik. Bir başka ulaşım yolu da, el-Kantara'dan adaya bağlanan yedi kilometrelik eski Roma yolu. Yol denizin içine inşa edilmiş. Kıtaya doğru yol alırken, yol boyunca bir petrol taşıma hattı var, sağımda kalıyor. Yolun her iki ucunda sıkı güvenlik kontrolu, Garde Nationale.

Bazıları siyah, bazıları haki üniformalı. Haki üniformalılar beyaz siperlikli kasket, diğerleriyse siyah bere giymişler. Çoğunun Ray Ban gözlükleri var ve ne hikmetse, tek serçe parmakları manikürlü. Çok şık ve kibarlar. "Bonjour monsieur, ça va?"

Biraz da Fransızca öğrenmem lazım, önümüzdeki yıl için.

Artık kamping aramıyoruz, istediğimiz yerde geceleyebileceğimizi söylediler. Taşlık yerlerin dışında. (Akrep!)

Bu akşam ilk kez denize girdik. Jörg'le nereye kadar birlikte gideceğimizi bilmiyorum, ama Fas'ın batı kıyısına kadar, artık benim için deniz yok!

Kuzey Afrika'dan Portekiz'e, Ordan Eve, 1993

Füruzan: Üsküp, 1995

İçinde Arabesk Olanı Barındırmayan Bir Sanat ve Kültür Estetiği

"Sinan, mühendislik ve yapı bilimindeki derin bilgisine ek olarak, engin sanat bilgisi sayesinde daima yepyeni yapı formülleri buluyor ve özgün eserler yaratıyordu. Yerine göre uyguladığı dört köşe, altı köşe ve sekiz köşe planlarla her yapısına bir başkalık veriyordu. Sinan'ın yapılarında rastlantıya bırakılmış hiçbir şey görülmediği gibi, mimari bünyeyi zayıflatan hiçbir aşırı süs görülmez."

Prof. Suut Kemal Yetkin

'Yeni Yol'dan geç vakit ayrılıyoruz.

Bizi uğurlarlarken bu değişik ortamda biraz yabancı kaldığımı duyumsuyorum. Üsküp'ü tanıtma konusunda yardımcı olmak isteyen Nihat adındaki genç adam, içtenlikli davranıyor. "Yarın tatil olduğuna göre," diyor; "rahat, rahat size Üsküp'ü gezdirebilirim." Bir fabrikanın ilaç yapımı görevlilerinden. Sabah erken bir saatte buluşmaya karar veriyoruz. "Arabamla gelip sizi alırım," diyor.

Hamdi Bey, "Gerekirse benim arabayı da alabilirsiniz," diye ekliyor. "Neler görecektiniz?" Osmanlı eserlerini sabah ışığında da Üsküp kentini. Nihat'la birlikte yola çıkıyoruz.

Camiler, hanlar, hamamlar, çarşılar. Dünyada ilk kez üstü kapalı, içinde çok sayıda değişik malın sunulduğu bu alım satım yerleri de Osmanlının buluşu, sanıyorum.

“1963 zelzelesinde Kapalıçarşı çok ziyan görmüş. Ötekiler ayaktadır," diye açıklıyor Nihat.

O hep dikkatimi çekmiş olan özelliği ile Türk-Osmanlı mimarisi, arabeski içinde barındırmıyor. Mekân yerleşimlerindeki çevreyi göze alan uzantılar. Şadırvan saçaklarını bile, hem uçucu hem ağırbaşlı kılan kesimler: Bu özgün kültürün tartışmasız kanıtlarıdır.

Kahire'de ve İskenderiye'de bulunduğum günlerde gördüğüm dini, resmi, sivil yapılardaki oymalar ve bezemelerin karmaşık iç içeliği bazan yorucu olabiliyordu. Arap olan, Türk-Osmanlıdan çok farklıydı. Başmimar Sinan'ın eserlerinde, ondan sonrakilere de temel oluşturacak, bu olağanüstü mimari matematik görülüyordu.

Mimar Sinan gibi, çağlar boyu Başmimar niteliğine sahip olabilecek 'Le Corbusier', 20 yaşlarına doğru ilk gezisini, İstanbul'a yapıyor ve bu kenti "dünyadaki silueti olan tek kent," diye niteliyordu. Bu yedi tepeli kente de Osmanlılar, yine Le Corbusier'i hayran bırakan, anıtsal yapılarla bayındırlık anlayışlarını getiriyorlardı. Fransız mimarın çizimlerinde Osmanlı-Türk taş oymacılığının güzelliklerine bile ilgisiz kalmadığı açıkça görülüyor. Çünkü o tarz bezemelerdeki stilize süreklilik bile yorucu değildir.

Üsküp'teki yapıların çoğunda Bursa'daki ve İstanbul'daki mimarinin özellikleri yansıyor.

Köprü ayaklarının derin yatağı kucaklayan, açıklığı nasıl ağır bir görünüm verilmeden taşıdığını hemen görüyorum.

Çarşıya dönüyoruz arabayla.

Sabah, öğlene değin kurulan pazarı şöle bir dolaşıyoruz. Çeşitliliği olmayan, tekdüze mallar var, satışta. Basit üretim kaliteleriyle aynı özellikteler. Halkın yoksullaştığı açıkça belli oluyor. Çevredeki canlılıksa, bu yoksulluğu siliveren bir neşe yaratıyor ortalıkta. Esnafla, müşteri arasında şakalaşmalar sürüyor. Bir yerlerde, Türkçe şarkılar çalınıyor.

Çarşıdan ayrılıp Kurşunlu Han'a varıyoruz. 17. yy.'dan gelen bu güzel yapının kapıları kilitli. Onarımdan sonra, müze olarak kullanılıyormuş. Kunt bir görünümü var. Hanın yerleştiği geniş alanın yan bölümüne de modern bir müze yapmışlar. Bu müzenin yüksekliği Kurşunlu Han'ı aşmadığından, bitişiğinde olsa da ona aykırı düşmüyor.

Sonra camilere doğru sürdürüyoruz geziyi. İshak Paşa Camii'nin yanında paşanın türbesi de var.

Kosova Savaşını kazandıktan sonra savaş alanında öldürülen Murat Hüdavendigar (1389). Üsküp'ün rüzgâra en açık tepesinde, cenazesi payitahta götürülene değin, bekletilmiş. Sonradan aynı yere sultanın adıyla bir cami inşa edilmiş. Bu yükseklikten bakıldığında, Üsküp, benim çocukken gezdiğim Bursa'yı anımsatıyor. Arapların çok kubbeli, yüzlerce sütunla cemaati ayıran, dini yapı anlayışına karşı, Osmanlının Başmimarı Sinan, camiyi çok değişik bir yönde yorumlamıştır. O, denge hesabı hala tartışılan, yüksek, büyük bir kubbenin cemaati topladığı ve yarım kubbelerle çevreyi bütünlediği, camiler inşa ediyor. Osmanlı yapılarında giderek artan bu yalınlık, son derece etkileyicidir. Çağdaş dünyanın kent mimarisinde ulaşılması amaçlanan, mekân-form ilişkilerinin çok erken bir örneğini de Osmanlıdan verebiliriz. İştip Seyyid Abdülkadir Bedesteni (16. yy. sonu), şimdi yapılan çağdaş mimarinin sanki çok erken bir örneğidir.

Mustafa Paşa Camii, Üsküp'ün ilk camilerinden. 500 yıllık. 1963'teki o sert depremden bu yapıların çoğu etkilenmemiş. Fakat insanoğlunun o

bilinen barbarlığından da çoğu kurtulamamış. En yerinde değerlendirme koruma ise Tito dönemi Yugoslavya'sında yapılmış. Eski eserlerin çoğu onarım görerek, değerlerini zedelemeyecek işlevsel konularda kullanılmış; müze, kültür merkezi, halk sanatlarının sergilenmesi gibi... Bundan ötürü de günümüze daha bakımlı bir biçimde uzanabilmişler.

Bir iki caminin kapı alınlığı ile revakları birleştiren bölümüne de, Vardar Nehri üzerindeki güzelim Osmanlı köprüleri çizilmiş, kimine de Kabe resmi. Bu resimlerin arka fonunu, bir yaz sıcaklığının duruluğunu taşıyan renkler oluşturuyor. Zamanla dökülen kısımlarına onarmak amacıyla dokunanlar başarılı olamamışlar. Fırça darbeleri kalın izler bırakarak o saydamlığı kırmış. O bilinmez ustaların elinden çıkmış, bu çevreyi görme anlatma gücüyle dolu çalışmalar, herhangi bir el atmayı kabul etmiyor.

İsa Bey Camii, 15. yüzyıl. Bir büyük kütüphane ve türbeden oluşuyor. Osmanlı Balkanlardan çekildiğinde, kitaplık da kapatılıyor. Caminin yana uzanan bahçesinin, küçük çarşıya açılışı da, onu gelip geçilen bir yer yapmış, zaman içinde. Bu da hem camiye, hem mezarlığa, hem de mezar taşlanına aynı bir özellik kazandırıyor.

Çoğunlukla bizde de böyledir. Camilerimiz, mezarlıklarımız kente karışmıştır. Bu, onların günlük hayatımızdaki alçakgönüllü duruşlarından ötürü ölüm ve sonrası için daha yumuşak yorumlar yapmamızı da sağlar.

Yahya Paşa Camii'ne yöneliyoruz. Oradan kuşbakışı Üsküp'ü taradığımda, tüm camileri görüyorum.

Minarelerin alemine asılmış yeşil bayraklar var.

Bunun nedenini soruyorum. "Ramazandır. Dini bayrağımızdır," yanıtı geliyor. Geçiştirilmiş oluyor sorum böylece.

Demek ki Türk bayrağından daha etkili sayılıyor, bu sancak.

Asıl neden bu olamaz. Kötü etkiler, elbette sağlıksız tepkiler getirecektir, kaçınılmaz olarak bu böyledir. Çoğulcu sisteme geçilir geçilmez, Hıristiyanların Yugoslavya'daki politikalarını, 'Haç ve Salip' anlayışına taşıyıvermeleri hiç unutulmamalı.

Pirlepe'nin ve Manastır'ın Osmanlı saat kuleleri tepesine haç takıvermeleridir, asıl neden.

Camide kadınlar var. Namazdalar mı, diye düşünüyorum ya, zamanı değil.

Genç bir kız bana doğru yöneliyor. Hafız Hanım bu... O günün vaaza katılan kadınları da dışarı çıkıyorlar.

- Ben İstanbul'da okudum, ama buralıyım. Tahsilim biter bitmez, dönüp cemaatime geldim. Hanım kardeşlerime dini konuşmalar yaparak, bu serbestçe dinimize dönüşte, onları destekliyorum, diye açıklıyor genç kız...

Çıkanlara yaklaşıyorum.

Benimle resim çektirirler mi, diye soruyorum. Hepsi bu isteğimden kaçınıyorlar. Hafız Hanım, güleryüzüyle, bu olumsuz yanıttan ötürü

benden özür diliyor.

"... biz birlikte çektirebiliriz," diyor.

Gerçekten son derece sıcak, sevecen biri.

Çocukluğumdaki dinlerinin gereklerini yerine getiren, güleç, sakin yaşlıları hatırlıyorum. Kendileri gibi olmayanlara yargılayıcı ve suçlayıcı davranmayan o insanları... İstanbullu çok güzel, çok genç, çok modern bir kadına okşayıcı bir kayınvalidelik yaparken bile, başındaki ak yazmayı çıkarmayan, o insanları. Tanrı ile kul arasında başka bir elçi tanımayan, o Müslümanları, sevgiyle geçiriyorum, içimden.

-Önceleri dini yasak konusunda önlemler sert miydi, acaba?

Hafız Hanım yanıtlıyor;

-Eskiden Tito zamanında dini vecibelerini evlerinde yerine getiriyormuş insanlar, camilerde değil. Buna pek karışılmıyormuş. Yalan söyleyemem, günahtır çünkü. Hem Hiristiyanların, hem Müslümanların dini yerleri kapalıymış. İşte bu gibi dini yerlerde, törenler falan da yapılsın, istenmiyormuş...

Bu yirmi yaşlarının başındaki, duru bakışlı Hafız Hanımdan teşekkür ederek ayrılıyorum.

Gezdiğimiz her noktada, geçmişten gelen özgün kültür anıtlarının bir

süre daha korunmazsa yıkılıp bitecek örnekleri var. Bunlardan biri de caminin yanındaki saat kulesi. Zamanı gösteren bölümü, sökülüp çalınmış. Osmanlılar zamana çok değer veriyorlarmış belli ki. Rumeli'de bu saat kulelerinden çok yere yapmışlar, çünkü.

Öğlende Türk Mahallesinde çarşıda yemek yiyoruz.

Türkçe ile binlerce kilometre daha aşacağımızı henüz bilmiyorum. Ama kısa bir süre sonra öğreneceğim. Yemekten sonra gidip konuşacağımız Üsküplü aydınlar var.

Makedonya televizyonu.

Türkçe yayın çalışanları.

Birlik gazetesinin yazarları.

Önce televizyona gidiyoruz. Alaeddin Tahir karşılıyor, güleryüzle. Sırayla bizi Birlik gazetesine, Üsküp'ün ünlü tiyatrosuna, kendisi de dahil hemen hemen arkadaşlarının çocukluktan öğrenciliğe ilk geçişi başlattıkları Tefeyyuz Okuluna götüreceğini söylüyor. "...göreceksiniz, çok güzel bir okuldur. Ögrenciler 8 yıllık bir eğitim görür, orada." Biz bu sekiz yıllık ilköğretimin gereğini Türkiye'de hâlâ çözümleyemedik... Televizyonun önünde yarım saate yakın taksi bekliyoruz.

Birleşmiş Milletlerin yardım arabaları, Kızılhaç kamyonları, üstünde basın yazılı arazi cipleri geçiyor, önümüzden. Bunlar, savaş bölgesine çok yakın olduğumuzu bir an düşündürüyor, bana. Yoksa şu anda taksilerin bulunmasındaki zorlukla ilgili akıl yürütmeler, savaşa

kolayca kayacak bir bölgede olduğumuza dair ipuçları taşımıyor. Salih Bin Şerif'in dizeleri geliyor aklıma.

Bana Bosna'dan var mı haberiniz

Rumeli, Rumeli'den var mı haberiniz

Bosna-Hersek'e gidilecek, elbette. Burası oraya uzanan yolun ilk basamağıdır. Osmanlı Rumeli Beylerbeyi'nin eyalet merkezine gidilmez mi, hiç... Rumeli'ye geldimse, Rumeli'yi görmek, Rumeli'yi dinlemek içindir.

Birlik gazetesinin Türklere ayrılan bölümündeki odalar düzenli, temiz, aydınlık. Gazetenin dış politika yazarı Remzi Canova, Avni Abdullah ve öteki yazarlarla tanışıyoruz.

Yine kim olduğumuzu ve gazeteyi soruyorlar. "Sabah'ın ilk kez yolu düştü, buralara," diyorlar.

Onlara kendimle ilgili bir açıklama yapıyorum. "Ben de ilk kez çıkıp geldim Rumeli'ye. Oysa dünyada epey gezmiş biri de sayılırım. Balkan yolları demek bana şimdi açıldı..."

Ninemin servi kokulu sandığından çıkma, benzersiz bir güzelliğin nakışlandığı, 'manyaluka' diye anılan seccadenin, çocukluğumun özel kurgu dünyasını nasıl zenginleştirdigini açıklamaya heves edip, söylemekten hemen cayıyorum.

Değerli, değişik kumaş parçacıklarının, ipek kadife zemin üzerine egrisellerle hem zit, hem uyumlu bir düzenle dikilip, her parçacığın çevresini ipek ve sırmayla işleyerek, bir resim güzelligi yaratabilen, o

eski Rumeli duyarlılığının ışıltısı canlılıkla akıyor, içimden.

Bu örtünün adı nedir, nine

Manyaluka'dır, abe çocuk

Ne işe yarar, nine

Güzel olanın yaradığı, her işe

Anlamadım, ninecigim

Büyürsün, erersin, anlarsın

Kim yapmıştır, nineciğim

Ben, abe yavrum, sarı kızım

Zor mudur çok

Gençlikte, dağ bayır ifilderken,

Konak kapıları yarene açıkken, zor mu olurmuş

Bu ortasındaki güzel şey nedir, nine

Güldür, yavrum, tam ortada, Bosnasaray'ın gülü

Balkan Yolcusu, 1996

Nasuh Mahruki: Nepal, 1995

Katmandu, 29 Mart-4 Nisan

Kathmandu, yıllardır hayalimde olan büyülü şehir.

Kathmandu'ya gitmek için dünyanın her yerinden gelen insanların Sultanahmet'te bir araya geldikleri, Puding Shop'ta birbirlerine aylar sonra dünyanın bir uzak köşesinde buluşmak için notlar bıraktıkları, rengarenk otobüslerin Sultanahmet'ten Taksim'e gider gibi, Kathmandu'ya yolcu topladıkları o dönemlere yetişemedim, ama içimde hep bunun özlemini duydum ve o insanları gizli gizli kıskandım.

Üniversite yıllarımda ise Kathmandu'ya gitme isteği, bir Uzak Doğu yolculuğu arzusu artık dayanılmaz bir hal aldı. Hayatımı düzene sokmadan mutlaka ama mutlaka gidecektim. Ahmet'le (Altunbaş) birlikte yıllarca rotamızı planladık, hangi ülkelerden, şehirlerden geçeceğimizi konuştuk, kitaplar okuduk, daha önce bu yolculuğu yapanları hayranlıkla dinledik, yolculuğu otostopla mı, arabayla mı, yoksa motosikletle mi yapacağız, hayatımızda bir dönüm noktası olacak, aylar sürecek bu yolculuğun detaylarının hayallerini kurduk.

Bu arada ikimizin de okulu bitti, askerliği bitti, gezimize bu yaz mı başlayalım, seneye mi bırakalım derken Everest tırmanışı sayesinde bir sabah kendimi Kathmandu'da buldum.

Kathmandu, Nepal'in başkenti, olağanüstü bir şehir, sanki başka bir dünya. Karmakarışık, tam bir kaos. Her türden, her ırktan insana, eli yüzü düzgün turistlerden, 60'ların "Freak"lerine benzeyen

berduşlardan uzun saçlı-rengarenk elbiseli gezginlere, yürüyüşçüsünden dağcısına her türden insana Kathmandu'nun dar sokaklarında rastlamak mümkün.

İnanılmaz düzensiz ve kalabalık yollar, kuralsız trafik, daracık sokaklarda ilerlemeye çalışan binlerce insan, bisiklet, motosiklet, çekçek, üç tekerlekli motorlar, arabalar, hiç dinmeyen bir uğultu ve korna sesleri.

Kathmandu'nun sokaklarında dolaştığımı bilmek bile farklı bir duygu, ilk gün bu gürültü ve karmaşanın içinde bisiklet ve motorların altında kalmamaya çalışarak gezindim sokaklarda. Şehrin "incense" kokulu sokaklarındaki küçük dükkânlarda her şeyi, ama her şeyi bulmak mümkün. Buraya bir T-shirt ve pantolonla gelip iki gün içinde Everest'e tırmanışa gidecek kadar malzeme bulmak, sokaklarında Messner'e rastlamak, ya da akşam "Tom Jerry" adlı barda Chris Bonington'la içki içmek bile mümkün.

Sokakta yürürken bir şeyler satmaya uğraşan insanlar (yak bone, very good / tiger balm, cheap cheap) para bozdurmak isteyip istemediğinizi soranlar (change money), sizi çekçek'e bindirmek isteyenler (rickshaw), dilenciler (one rupee) ya da elindeki kutsal kaptaki boyadan alnınıza sürmek isteyen güler yüzlü keşişler yanınızdan geçip gidiyor. Bir de birisi sessizce yaklaşıp haşhaş ya da marihuana isteyip istemediğinizi sorabilir. Bu kadar karmaşaya rağmen Kathmandu belki de dünyanın en güvenli şehirlerinden biri.

İlk akşamı diğer bütün akşamlarda olacağı gibi, Tom-Jerry'de deli gibi bira içerek ve Everest'i defalarca denemiş dağcılarla tırmanışla ilgili konuşarak ya da garip gezginlerle sohbet ederek geçirdim. Burada olduğuma hala inanamıyorum.

Gündüzleri İrlandalı dağcı Pat'in 93'teki Everest denemesinden tanıdığı Şerpa Tcheering'le birlikte Kathmandu'yu gezerek geçiriyoruz,

akşamları ise gruptaki dağcılar toplanıp buradaki iyi lokantalarda hep birlikte yemek yiyoruz ve Tom-Jerry'de diğerleriyle buluşuyoruz.

Kathmandu vadisinin diğer iki büyük şehri Patan'ı ve Bhaktapur'u, bu bölgedeki sayısız Hindu ve Budist tapınaklarından bazılarını geziyoruz. Nepal'in en önemli Hindu tapınağı Pashupatinath'da Yogilerin penisleriyle yaptıkları ilginç gösterileri ve Sadhu denilen ascetic Hindu kutsal adamlarını izliyoruz.

Maymunlar tapınağı diye de anılan Budist tapınağı Swayambhunath'in upuzun merdivenlerini maymunların arasından tırmanıyoruz ve Stupa'nın etrafındaki, üzerinde ölümsüz mantra "Om mani padme hum" yazılı yüzlerce dua tekerleğini hacılar gibi saat yönünde yürüyerek çeviriyoruz.

Tibet ve Nepal arasındaki en önemli ticaret yolu üzerinde bulunan ve Nepal'deki en büyük Stupa olan görkemli Bodhnath'ı geziyoruz. Stupa'nın mimarisiyle temel elemanlar olan toprağı, suyu, ateşi, havayı ve etheri sembolleştirmişler. Buddha'nın dört yöne bakan, her şeyi gören gözleri ve iki gözün ortasında ve üstünde bulunan ve Buddha'nın olağanüstü güçlerini simgeleyen üçüncü gözü ve soru işaretine benzeyen, ama aslında Nepal yazısında "bir" anlamına gelen ve yaşamın birligini simgeleyen burnu ve Nirvana'ya ulaşmak için gerekli 13 yolculuğu simgeleyen 13 basamaklı külah'ı kendi gözlerimle görmenin coşkusunu ta içimde hissediyorum.

Shiva'nın en kana susamış inkarnasyonu Tanrıça Kali için yapılmış şehrin biraz dışındaki Dakshinkali tapınağında dindar Hindu Nepallilerin kurban törenlerini izliyoruz.

Budhanilkantha'da, 1200 yıl önce yapılmış olan Vishnu'nun pek çok inkarnasyonundan biri olan, 5 metre uzunluğundaki, etrafındaki yılanlarla bir havuz üzerinde uyuyan, Narayan'ı ve dört elinde çeşitli sembollerle işlenen aklı, temel bilgiyi, beş elemanı ve hareket eden

evreni hayranlıkla seyrediyoruz.

Nepal'de öylesine zengin bir Hindu kültürü var ki, bütün tanrıları, inkarnasyonlarını, tapınaklarını, anlamlarını ve tarihçelerini bilmek bir ömür alır. Biz de kısıtlı zamanımızda elimizden geldiği kadar önemli yerleri gezmeye çalıştık.

Çeşitli tapınakların çatı tahtalarına işlenmiş, cinselliğin bin türlüsünü gösteren erotik Hindu sanatını şaşkınlıkla seyrediyoruz.

Şehirde öğleye kadar çeşitli dükkânlan, özellikle kitapçıları geziyorum. Burada çok zengin kitapçılar var, doğrusu hayret ettim bu duruma. Dağcılıkla ilgili her türlü kitabı bulmak mümkün, Tibet ve Nepal'le ilgili muhteşem kitaplar var. Dönüşte epey bir kitap yüküm olacak. Kitapçıları didik didik karıştırırken Adil Jungalwala'nın katıldığı 1960'taki Hintlilerin ilk ekspedisyonuyla ilgili bir kitap bile buluyorum ve onu Jungalwala'ya hediye etmek üzere alıyorum, eminim çok sevinecektir.

Kathmandu günlerinde ekip ufak ufak tamamlanıyor ve tırmanışa katılacak dağcılar her gün birer ikişer Nepal'e geliyorlar. Ekipte, üçü ekspedisyon sorumlusu olmak üzere 19 Batılı dağcı ve 4'ü aşçı 12'si dağcı olmak üzere 16 Şerpa var. Şerpaların sirdarı (şefi) Ang Rita; dağcı Şerpaların sirdarı ise Everest'e üç defa çıkmış olan Ang Babu.

Everest'te İlk Türk, 1995

Oya Ayman: Şili, 1997

Âşıklar Kenti Santiago

Santiago, yemyeşil parklar, ressamlar, müzisyenler, sihirbazlarla dolu meydanlar, sokaklara taşan cafe'ler, trafiğe kapalı yürüyüş yolları, eski oyma taşlı evleriyle Latin Amerika'nın en güzel kentlerinden biri... Her köşe başı, parklar, cafe'ler sarılmış, öpüşen çiftlerle dolu... Burası tam anlamıyla bir âşıklar kenti...

Santiago 1541 yılında konkistador Pedro de Valdivia tarafından kurulmuş. Kent Peru'dan Magellan Boğazı'na 4300 kilometre boyunca uzanan ince uzun ülkenin tam ortasında yer alıyor. Şili'nin başkenti, zirvelerinden kar eksik olmayan And Dağları'nın eteklerinde kurulmuş. Kenti ortasından geçen Machapa Nehri, kış sonunda karların erimesiyle iki yanında sıralı meşe ağaçlarının arasından deli gibi akıyor...

Santiago, sadece her biri farklı bir peyzajı yansıtan parklarının yanı sıra müzeleriyle de ünlü bir kent. Plaza da Armas'a bakan kolonyal dönemden kalma katedral binası, Güzel Sanatlar ve Tarih Müzesi, sömürge döneminde giyilen kostümlerin sergilendigi Museo Chileno Arte del Precolombiano, Santiago Müzesi kentin her yanındaki onlarca müzeden biri... Ayrıca diktator Pinochet'nin devirdiği Salvador Allende'nin mezarıyla, Nobel ödüllü şair Pablo Neruda'nın evi de (la Chascona) Santiago'da yer alıyor.

Kente gelişimin ertesi günü ilk işim Pablo Neruda'nın müze haline getirilen evine gitmek. Bellavista tepesi eteklerinde adeta küçük bir sarayı andıran ev, şairin Şili'deki iki evinden biri. Diğeri Santiago'nun batısında Villa del Mar açıklarında Isla Del Negro'da (Kara Ada)... Şair Paris, Madrid ve Meksika'daki elçilik görevleri ve Pinochet

dönemindeki sürgün yılları dışında yaşamının büyük bölümünü bu evde geçirmiş. Evin her yanı Pablo Neruda'nın kendi yaptığı resimlerle dolu. Ama Pablo Neruda'nın arkadaşları da en az kendisi kadar ünlü sanatçılar. Evin duvarlarını Picasso'nun, Dali'nin, Miro'nun resimleri suslüyor.

Ev adeta bir labirenti andırıyor. Avludan taş ve ahşap merdivenlerle çıkılan üç bölümden oluşuyor. Bunlar yaşama, çalışma ve misafir kabul bölümleri... Ortasından dev ağaçların yükseldiği geniş salonlar, her biri bir sanat eseri olan ahşap ve deri unique mobilyalar, Paris, Orta Amerika, Orta Asya ve Afrika'dan pek çok heykel ve sanat eseri... Amerika kıtasının tarihi ve klasiklerin yer aldığı kütüphanedeyse 5 bini aşkın kitap yer alıyor. Neruda'nın dekore ettigi ev, bugün Neruda Vakfı'nın merkezi olarak kullanılıyor. Aynı zamanda ev konferans ve sergilerin de düzenlendiği bir kültür merkezi...

Pablo Neruda'nın evinden çıkıp pazar günü kalabalığına karışıyorum. Sokaklarda sanatçıların pazar marketi var. Ortaköy'dekiler gibi gümüş, deri takılar, oyuncaklar, işli dokumalarla dolu tezgahlar Machapa Nehri'nin kenarındaki yolun iki yanında yerlerini almışlar... 15 milyonluk Şili'nin yüzde 85'i kentlerde yaşıyor. Nüfusun yarısıysa Santiago'da toplanmış. Bu yüzden günün her saati Santiago sokaklarında mahşeri bir kalabalık var. Pazar günleri kalabalığında sokaklarda yürümek güçleşiyor. Yürüyüş trafiği tıkanıyor. Hemen her yer müzik yapanlar, hokkabazlar hünerlerini sergileyenler ve sokak satıcılarıyla dolu. Bu kentte insanın canının sıkılması mümkün değil. Yakıcı güneşten yararlanmak isteyenler kentin tam ortasında yer alan Santa Lucia tepesinin çimenlerine uzanmış.

Kentte dolaşırken, doğuda birdenbire Türkiye Meydanı'yla karşılaşıyorum. Cumhurbaşkanı Demirel'in 1995 yılında yaptığı ziyaretin ardından, meydana bu ad verilmiş. Ertesi gün Şili'de yaşayan Türkler ve Türkiye-Şili ilişkileriyle ilgili bilgi almak üzere Türkiye'nin Şili büyükelçisi Sadi Çalışlar'ı ziyaret ediyorum. Sadi Bey beni büyük bir sıcaklıkla karşılıyor. Aylar sonra Türkçe konuşmanın getirdiği rahatlıkla uzun süre sohbet ediyoruz. Birkaç ay once Irak-Bağdat'taki görevinin ardından Santiago'ya atanmış. Bağdat'tan sonra Santiago'nun çok sakin ve huzurlu olduğunu söylüyor.

İki ülke arasındaki ilişkiler Şili'nin son yıllardaki dışa açılma politikaları ve Demirel'in yaptığı ziyaretle ivme kazanmış. Ancak yine de Şili'nin Türkiye'ye ihracatı 6 milyon doları geçmiyor. İlişkiler henüz emekleme döneminde.

Şili'de yaşayan Türklerin sayısı Arjantin ve Brezilya'ya oranla daha az. Yaklaşık 100 Türk vatandaşı var burada yaşayan... Çoğunluğunu da Süryaniler oluşturuyor. Bir kısmı da Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkeye göç eden Museviler...

Büyükelçi, Santiago'da sadece Türkiye Meydanı değil, bir de Atatürk Koleji olduğundan söz ediyor... Oraya gitmeden olmaz. Dünyanın öbür ucunda Atatürk'ün isminin bir koleje verilmesi ilginç. Ama bu da Demirel'in ziyaretinin ardından gelişen ikili ilişkilerle ilgili... Bu, Türkiye'de bir koleje. Şili'ye bağımsızlığını kazandıran General San Martin'in adının verilmesi gibi bir şey.

Atatürk Koleji kentin doğusundaki yoksul mahallelerden birinde yer alıyor. Okulun kapısından içeriye girdiğimde karşılaştığım manzara çok eğlenceli... İlkokul çağında bir sürü çocuk bahçede öğretmenlerinin söylediği şarkılarla dans ediyor... Bazı öğrencilerse bahçenin bir köşesindeki Atatürk büstüne tırmanıyor. Okulun müdiresi beni büyük bir sıcaklıkla karşılıyor. Odasının duvarında Atatürk'ün portresi asılı... 700 kişilik okulda Atatürk'ün dünya görüşü de ders olarak okutuluyor. Okul müdiresi Atatürk'ün dünyanın önde gelen siyaset adamlarından biri olduğunu söylüyor... Bu yüzden Atatürk'ün isminin verildiği bir okulda öğretmenlik yapmanın kendisi için önemli olduğunu anlatıyor. Ardından da Atatürk hakkında bütün bildiklerini bir çırpıda sıralıyor. Türkiye'yi çok merak ediyor... İstanbul ve Ankara'yla ilgili bir sürü soru soruyor. Santiago'nun kenar mahallelerinden birindeki Atatürk Koleji'nin bahçe kapısından çıkarken, bir gün mutlaka Türkiye'ye gideceğini söylemeden edemiyor...

Güneş Toprakları, 1999

Hülya Koç: Arjantin, 1997

4 Mart, Arjantin, Perito Moreno

Joan'ı Coyhaique'den ülkesine geri yolladıktan sonra, güneye yolculuğuma devam ettim. Arkadaşım Steven'in bisikleti olmaması çok kötü. Benimle oldukça ilgili. Ben de ona karşı ilgisiz değilim, ama nasıl olacak. Ya ben bisikleti bırakacağım, ya o kendine bir bisiklet alacak. Bir ara aklımızdan, Joan'ın bisikletini ona almak geçti. Düşünüyor. Sanırım olmayacak. Topu topu üç hafta daha seyahat ettikten sonra ülkesine dönecek zaten. Başka bir yöntem düşünüyoruz. Oturup program yaptık, bir kaç nokta belirledik buluşmak için.

5 Mart

Coyhaique'den güney yoluna, Cochrane'a gidiyormuş gibi çıktım. Şehrin çıkışında, yirmi kilometre kadar devam eden asfalt yoldan sonra toprak yola girince, eziyet başladı. Hoplaya zıplaya ormanın yanmamış bölümünden geçerek Puerto Ibanez'e vardım. Geceyi orada geçirip, ertesi sabaha Chile Chico'ya kalkan küçük motora yetiştim. Hudson Volkanının kulleriyle yeşile boyanmış gölün üzerinde, kıyıdan uzaklaştıkça değişen renkler büyüleyiciydi. Karlı tepelerin gölgesinin düştüğü Lago Buenos Aires'in yarısı Şili'ye, bir yarısı da Arjantin'e ait. Chile Chico hayalet kasabayı andırıyordu. Daha fazla ilerleyip ilerlememekte karar kılamadım bir türlü. Motorda İngiliz bir bisikletçi daha vardı. Ama sadece kafalarımızı sallayarak selamlaştık. Tozlu cadde ile liman arasındaki meydanda bulunan bir kafeteryada yemek yerken düşünme fırsatım oldu. Cazuela ve empanada geldi masaya. Empanada, içinde zeytin, bol soğan ve haşlanmış yumurtadan yapılmış bir tür çörek. Cazuela ise bal kabağı, patates, koyun eti, pirinç ve soğanla yapılan sulu yemek. Set menü yapılan yerlerin vazgeçilmez öğünü. Yemeğimi yerken yanıma şişmanca, kısa boylu bir kadın gelip oturdu. Mavi gözlerini yüzüme dikerek, nereli olduğumu sordu. Her verdiğim cevaba, Que linda, Que bueno gibi nidalarla karşılık veriyordu. Üç kuşak önce Polonya'dan göç etmiş ailesi. Bembeyaz

teninden ve sarı saçlarından anlamamak mümkün değil. Annesi bir parça atalarının dilini biliyormuş ama o hiç konuşamıyor. Zaten Somos Chilenos diyor. "Buralarda Şilili ararsan zor bulursun. Zaten Şilili dediğin kırk karışım", diye cevaplıyor sorularımı. "Bir Mapuche yerlileri kaldı kızılderililerden, onlar da Puerto Montt'un kuzeyinde Mapuche'de yaşıyorlar."

Lokantanın ahçılığını yapıyormuş. Beş altı yaşlarında bir kız çocuğu gelip kucağına doğru abanınca merakımı anlamış olmalı ki "Kocam Şilili", diye ekliyor. "Büyüğü bana benziyor ama, sarışın". Uzun kafeteryanın yuvarlak masalarında oturan birkaç kişi, sakin sakin yemeklerini yiyor. Gemide gördüğüm yabancılar nereye gitti acaba, diye kendi kendime sordum. Gidilecek başka bir yer yok çünkü. Misafirimin adı Sofia. Akşama evine davet etti, ama gitmeliyim.

Sınıra kadar olan toprak yolu yanımdan hızla geçen pikapların tozlarına boğularak geçtim. Arjantin tarafında yol düzelir dediler. Yoksa bu şekilde ciğerlerim tamamen toz dolacak. Chile Chico'da bulunan Şili sınır makamlarından çıkış damgamı aldıktan sonra, içeride işlemler olurken beni gözüne kestiren karabinerolordan biri o kadar çok askıntı oldu ki, adresimi verdim de başımdan savdım. Türkiye'ye gelecekmiş. Havaalanında inince, sor, beni söylerler sana diye dalga geçtim. Arjantin sınırına kadar olan altı kilometrelik tampon bölgeyi geçtikten sonra, Los Antiguos adlı bir köye vardım. Motosikletli gençlerin vızır vızır sürat denemesi yaptığı, yabancılara pek de iyi gözle bakılmayan bir yere benziyordu burası. Ayrıca çok sevdiğim ahşap binalar, yerini betonarme binalara bırakmıştı. Gözle görünür bir şekilde gelir düzeyinin yüksekliği fark ediliyordu. Chile Chico'ya geçerken motorda konuştuğum kaptan, "Bak, kel tepelerden başka bir şey yok orada, ne işin var da geçiyorsun oraya", diyerek Arjantin tarafından bahsetmişti. O taraftan, yani Şili tarafından bakıldığında uçsuz bucaksız çorak düzlükten başka bir şey yoktu gerçekten de. And Dağlarının bir tarafı orman, diğer tarafı çöl. Nasıl olmuştu bu fark. Karlı tepeler bir tarafına su verip can katarken, diğer tarafına küsmüştü.

Los Antiguos kasabasındaki tek kampinge girip, kamp yapacak yer sordum. Lago Buenos Aires'in üzerine düşen güneşin kızıllığında,

arkada, Şili'nin karlı tepeleri göz kırpıyordu hala. Guillermo ve iki çocuğunun yaşadığı evin bulunduğu arazide bir yer gösterdiler. Arjantinlilerin aksanları çok farklı. Biraz garipsedim doğrusu. Sanki İtalyanca konuşuyorlar. Daha once duymadığım sesleri kullanıyorlar. Sabah kamptan ayrılırken Guillermo para almadı.

Sonra uzun, dümdüz bir çizgide gittim, gittim. Artık araba falan da geçmiyor. Çorak topraklar üzerindeki bodur otları savuran rüzgâr ve gözümün içine dolan tozun dışında hiçbir şey yok. Bir yerlerden bulursam walkman almak istiyorum. Perito Moreno'ya kadar, bir tane san pikap geçti yanımdan. Amerikan filmlerinde bıçkın tiplerin. Arizona çöllerinden dümdüz otoyolda geçerkenki görüntüleri geldi aklıma. Benim farkım: Bu bir film degil, bir de çok yavaş gidiyorum.

Güneye gitmek için iki olasılığım var. Ya Perito Moreno'dan dosdoğru güneye Ruta40'ı takip ederek 500 kilometre boyunca sadece bir köyün olduğu toprak yolu geçeceğim. Ya da Atlantik kıyısına gidip, oradan güneye, asfalt yola gireceğim. İkinci olasılık en az iki kat daha uzun. Ne yapacağımı bilmiyorum. Eğer Ruta-40'a girersem yol kötü olduğu için iyimser bir hesapla bir haftada geçersem, yedi günlük yiyeceğimi yanımda taşımalıyım. Ayrica su problemi de var tabi. Coyhaique'de, aynı pansiyonda kalan İsveçli bisikletli çift bu yoldan geçmişlerdi. Çok zorlanmışlar. Tek başıma geçmememi tavsiye etmişlerdi. Pek çok bisikletli de yoldan geri dönmüş, ya da başlar başlamaz gözleri yememiş. Ve daha bir sürü rivayet, yaşanmış gerçekler, kafamda dönüp duruyor. Keşke yanımda biri daha olsaydı. Yalnızlıktan korkmuyorum. Şimdiye kadar çok ıssız yerlerden geçtim. Bütün korkum yiyeceğimin bitmesi, su bulamamak. Kasabayı gezip, sağdan soldan bilgi toplamaya çalıştım. Arka sokaklardan birinde, yüksek tavanlı Beyoglu pastanelerini hatırlatan, "bar" yazısı üzerine içeri girdim. Kovboy şapkalanını göz hizasına indirmiş iki ihtiyar, geniş tezgâhın önünde oturuyordu. Geniş salonun ortasındaki bilardo masası boş duruyordu. Göğüs hizama gelen bara yaklaşıp zili çalınca, içki ve bardakların dizili oldugu rafın arka tarafından, on beş yaşlarında bir çocuk göründü. Kalacak yer sordum. O sırada, yarısı büzgülü tüllerle örtülü, ahşap çerçeveli cam kapıdan içeri giren iki genç adam gelip, yanımdaki tabureye oturdular. Mate dediler çocuğa, ben de meyve suyu söyledim kendime. Konuşmayı ben başlattım. Hola, iki adam aynı anda, Hola diye karşılık verdiler. Göz ucuyla da dışarıdaki bisikletimi izliyordum. Onlara gelen içki çok garipti. Metal bir kamışın

olduğu tahta bir çanak içindeki yeşil çayın içine sıcak su koyup, nargile çeker gibi içkilerini içtiler. İçki demek yanlış olabilir mateye. Arjantinin ulusal içeceği. Hazırlayanın, önceliği karşısındakine sunduğu mateyi içen kişi, çaydanlıkta sıcak kalan suyu çayın üzerine ekleyerek, tören havasında diğerine sunuyor. Eğer daha fazla içmek istemezseniz, sadece gracias demeniz yeter. Merakımı gideren, benim yaşlarda olduğunu tahmin ettigim iki genç adam, tahmin ettiğim gibi sorular sormaya başlayınca, konuyu Ruta-40'a getirdim. Onlar da anlattı. Yol çok kötüymüş. Haftada birkaç araç geçme olasılığı varmış. Başıma bir şey gelirse beni muhakkak bulurlarmış. Tilkilere dikkat etmemi, yağmur yağarsa kaçacak bir delik olmadığını, yiyeceğimi muhakkak Perito Moreno'dan almamı tavsiye ettiler. Yolda bulunan bir iki evde yiyecek bulabilirmişim, ama bana pahalıya patlarmış. Karar verdim, kısa yolu seçeceğim. Bir olasılığım daha var, bir araca atlayıp gitmek. Şimdilik kendimi formda hissediyorum. Çok uzun süre yalnız olmak, beni nasıl etkileyecek bakalım. Perito Moreno'nun tek katlı, modem binalarla bezenmiş sokaklarında biraz dolaştıktan sonra, üç Japonun da kaldığı Oficina de Turizmo'nun arka bahçesindeki kampingde kaldım. Ruh eksik bu kasabada. Sükuttan öte, his yok. Son derece saygılı ve hürmetkâr olmalanna rağmen, Şili'den sonra Arjantin içimi pek açmadı.

Bigamekibasuyake - Bisikletle Güney Amerika Yolculuğu, 1997

Güneş Karabuda: Meksika, 1999

Göğe Tırmanan Piramit

Meksika'da, şık Camino Real otelinin resepsiyon sorumlusuna yaklaşıp "otelinizde yüzme havuzu var mı?" diye sormak gafletinde bulunduğumda, adam "dalgalı mı istersiniz, dalgasız mı?" dediğinde önce fena bozulmuş, adamın benimle gerçekten "dalga" geçtiğini sanmıştım! Sonra elimden kaymakta olan serin kanlılığımı ucundan yakalayıp, neme lazım! belki bilmediğim bir şey vardır yaklaşımı ile "siz hangisini tavsiye edersiniz?" deyivermiştim. Adam aşırı bir ciddiyetle "Muy estimado senor (Muhterem beyefendi) bu bir zevk meselesi!" yorumuyla konuyu kapatmıştı. Dalgasızını bildiğimden, diğerini görmeğe gitmiş, yüzme bilmeyenin rahat boğulabileceği, sert dalgalı bir havuzla karşılaşmıştım.

Meksikalılara karşı, oldum olasıya bir sempatim vardır. Belki de, hem fizik hem de ruhsal açıdan, genellikle bize benzediklerinden ötürü!.. Bir kadehten sonra kendisine acıyarak "ben buna layık insan mıyım?" veya sudan bir neden yüzünden neşelenip coşarak "en kötü günümüz bu olsun!" diyen duygusal insanları her ülkede bulmak kolay değildir!! Buna bir de, zamanlı zamansız ortaya fırlayıp atılan göbekleri, edilen dansları ve ağız dudak yakan acılı leziz yemekleri de katarsak, burası Meksika mı? yoksa Türkiye mi? sorusunda kararsızlık yaşarız. Kesin olan, sıcak kanlı insanların ülkesinde olduğumuzdur! Benzeşen başka bir yönümüz de, zengin ve renkli tarihlerimiz...

Piramit dendiğinde, doğal olarak insanın aklına Mısır'ın görkemli Piramitleri gelir. Ama oradan binlerce kilometre uzakta, zamanında adı sanı daha duyulmamış, başka ülkeler de Piramit tutkunuymuş! Aztek ve Maya uygarlıklarının bu şaheserleri, Meksika'nın sınırları içinde bulunuyor. Ülkenin kuzeyinden başlayarak, güneyde Kosta Rika'ya kadar inen, adına topluca "Mesoamerika" denen bu üstün uygarlıkların tümünde, göğe tırmanan piramitler en benimsenmiş

mimari türü. Orta ve güney Amerika, bahtı kara bir geçmişe sahip. Bu topraklarda tarihin gizemli olduğu kadar gelişmiş, çağının ilersinde "teknoloji"ye sahip uygarlıklar yeşermiş. Ve sonra... "kökten dinci" zorba İspanyollar gelmiş, her şeyi "gavur" işi diyerek yerle bir edip, yerine barok kiliseler dikmişler! Ama öyle yapıtlarla karşılaşmışlar ki, onları yıkıp sökmeyi beceremeyişler! Bunların başında, görkemli Piramitler yer alıyor. Başkent Meksiko City'nin yakınında, "Teotihuacan" antik kenti, bir değil birkaç Piramid barındırıyor. Bunlar içinde en büyüğü, Güneş Piramid'i, 250 metre eninde, sayısız basamaklarla çıkılan 63 metre yüksekliğinde. 10 yılda, on bin işçinin çalışarak yaptığı tüm Piramitlerin anası bu. Teotihuacan, Amerika kıtasının Kristof Kolomb tarafından keşfinden, 1000 yıl önce inşa edilmiş. Meksika, ilginç uygarlıkların tarihte geçit resmi yaptığı topraklar. Once Olmek, sonra Toltek, daha sonra Aztek ve sonunda Maya'lar... Nedense Maya, beni en ilgilendiren Uygarlık. Yerinde izlemek için, Yucatan yarım adasına doğru yola çıkıyorum.

Yucatan, Meksika'nın aynı adı taşıyan körfezine uzanan yarım adası... Dağı, vadisi, ormanı, deniziyle dünya güzeli bir yer burası. Kuzeydoğu sahili Kaptan Jacques Cousteau'nun sualtı belgesellerinden tanıdığımız, Palancar resifi, Cozumel Adası ve Cancun, bizim Akdeniz kıyılarını anımsatan dev bir turizm yöresi. Yucatan'ın en uç kuzey noktası, Küba ile kadeh tokuşturma yakınlığında olup, yarım adanın içleri de, bir tarih ve arkeoloji cenneti! Koskoca Maya uygarlığı burasını boşu boşuna seçmemiş! Hemen her antik Maya kentinde, bir Piramit görmek mümkün. Bildiğim kadarıyla, uzaktan veya yakından hiçbir ilişkimiz olmamasına karşın, kent isimleri, şaşırtıcı türde Türkçe'yi çağrıştırıyor. Örneğin, Tulum, Sayıl, Zibilçaltun, Çalakmul. Hosob gibi. Rastlantının bu kadarı da!...

Piramitler boy boy, şişmanı, siskası, boylusu, boduru... Beni ilgilendiren, en büyük degil, en zarif olanı. Yarım adanın en alımlı Piramidi "Chichen İtza" bence. Zira burası Maya kültür ve sanatının en güzel temsil edildigi yer. 1517 yılında İspanyollar, işgal etmek amacıyla değil de, büyük soygun arifesinde durum değerlendirmesi yapmak için Yucatan'a ugradıklarında, karşılarında ilkel kabileler bulacaklarını sanırken, gelişmiş bir uygarlıkla karşılaştıklarında şaşkınlıklarını gizleyememiş, yalnız mimari ve güzel sanatlarda değil, astronomi ve matematikte de gördüklerinden etkilenmişlerdi!. Maya'ların ünü böylelikle, kısa sürede Avrupa'ya ulaşmıştı. 1519'da işe

Meksika'nın kuzeyinden başlayan, "Conquistador"ların yarım adayı ele geçirmeleri, 1527-1547 yıllan arasında gerçekleşmiş. Maya'lar 20 yıl süren bir direniş hareketi gösterdikten sonra, yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmışlardı. Gördükleri olganüstü zenginliklerden, gözleri kamaşan soyguncu takımı "yükte hafif, pahada ağır" ne bulmuşlarsa İspanya'ya gemilerle "kargo"lamışlardı! Zaman açısından tarihsel karşılaştırma yapabilmek için, bizi ilgilendiren bir bilgi de, İspanyollanın, İnka, Aztek ve Maya Uygarlıklarını yok etmesi, Osmanlı İmparatorluğunun en parlak yılları olan, Kanuni Sultan Süleyman dönemine denk geldiğidir!

Ağaçlar seyrekleşip büyük meydana girdiğimde, ünlü Chichen İtza Piramidi ile karşılaşıyorum. Dört yanında, her biri 91 basamaktan oluşan, sarp, dar, taş merdivenin bulunduğu 30 metre yüksekliğindeki bu Piramide yöre halkı "El Castillo" yani kale adını takmış. Dört merdivenin basamak sayısı 364 ediyor, buna en üstteki tapınak platformu da eklendiginde, yılın gün sayısı olan 365 rakamı ortaya çıkıyor. Merdiven başlanı kuş-yılan karışımı "Kukulkan" heykelleriyle süslü. 10'uncu veya 11'inci yüzyılda inşa edildiği sanılan bu simetrik mimari şaheseri, çok uzaklardan görülebiliyor.

Buraya akın eden yerli, yabancı turistlerin şaşmayan eğlencesi, Piramidin en üst noktasına çıkmak ve inmek. Demesi kolay da, gerçekleştirmesi o kadar değil! Yüksekten başı dönmeyen, ruhsal dengesi yerinde olan ve bir de tehlikeyi fark edemeyecek kadar "avanak" olanlar, bu merdivenlerin değişmez müşterileri! Çıkması nispeten daha kolay, çünkü arkanızı görmüyorsunuz aynca, durum "vahim"leşirse, emekleme şansı bile var! Ama inmesi, soguk terler döktürüp, kan donduran türden! Zira ayaklarınızın hemen altında keskin ve derin bir uçurum, sizi her an yutmaya hazır bekliyor. Piramidin yakınında bütün gün, tam teçhizatlı bir ambulansın beklemesi boşuna değil.

Önemli bir Maya Kenti olan Chichen İtza'da, El Castillo'dan başka ilginç yapıtlar da var. "Bin sütunlu Tapınak veya Savaşçılar Tapınağı" bunlardan birisi. Bin olmasa bile, bugün ayakta kalan sütun sayısı 221 olan görkemli bir yapıt bu. Tapınağın girişinde, birbirinden değerli klasik türde, yılan, ejderha, kuş, heykelleri arasında biri, ilgimi

çekiyor. Yaslanarak oturup başını bizden yana çevirmiş, dört köşe suratlı bir insan heykeli, sanki günümüzde yapılmış modern bir sanat eserini andırıyor. Sonra bunun, Maya'ların yağmur tanrısı "Chac Mool" olduğunu öğreniyorum. Jaguar Tapınağına bitişikte, futbol sahası büyüklüğünde bir alan görüyorum. Şaşırtıcı türde basketbolu andıran, bin yıllık bir oyun bu! Basket potası yüksekçe bir yere çakılı, içi delik yuvarlak bir mermerin ortasından topa benzer bir nesneyi geçirerek sayı yapılırmış. Buraya kadar iyi de, bazan oyunda yenilen takımdan bir oyuncu, kurban olarak seçilir ve kafası kesilirmiş! Günümüzün basketçileri, ters bir çağda dünyaya gelmedikleri için şanslı sayılırlar! Chichen İtza'nın rasathanesi, zamanında Kandilli kadar ünlüymüş! Maya'lı astronomlar yıldızların pozisyonlarını iyi bilir, onların tüm hareketlerini dikkatle izleyerek bir çok soruna çözüm getirir veya getirdiklerini sanırlarmış!

Bir de "Cenote Sagrado" dedikleri, Kutsal Kuyu var ki altı da üstü de gizem dolu... Ufak, bir yüzme havuzu büyüklüğünde, derin yuvarlak bir kuyu bu! Maya'lar güzel, iyi insanlarmış da, nedenli nedensiz insan kurban etmek gibi pek hoş olmayan garip bir gelenekleri varmış! Özellikle dini bayramlarda, altın, gümüş, değerli taşlar kuyuya atılır, sonra hızlarını alamayan din adamları, gençliğinin bahanında, gül gibi genç kızları da canlı canlı kuyuya atar, Tanrıya kurban ederlermiş.

Tüm bunları gördükten sonra, İspanyolların bu uygarlık ve gelenekler karşısındaki şaşkınlıklarını, aradan 500 yıl geçmesine karşın, bugün ben de aynen yaşıyorum!...